

MILITAIRE SPECTATOR

Operationele ontwikkeling Nederlandse
Special Operations Forces, 2005-2010

■ Cyberreservisten

■ Het doden van tegenstanders tijdens militaire missies

Alle artikelen uit de Militaire Spectator op DVD

Ter gelegenheid van het 175-jarig bestaan van de Militaire Spectator zijn alle jaargangen van het militair-wetenschappelijk tijdschrift gedigitaliseerd. Alle artikelen, editorials, boekrecensies en columns zijn bijeengebracht op zes DVD's.

De printbare PDF-bestanden op de DVD's zijn te doorzoeken met trefwoorden. Bij de DVD's hoort een boekje met zoektips.

Lezers van de Militaire Spectator kunnen de DVD-box bestellen door € 17,50 over te maken naar bankrekeningnummer 514338997 ten name van Militaire Spectator in Den Haag. Graag vermelden 'bestelling DVD-box' en uw naam, adres, postcode en woonplaats.

De Militaire Spectator is sinds 1832 het militair-wetenschappelijk tijdschrift voor en over de Nederlandse krijgsmacht. Het maakt relevante kennis, wetenschappelijke inzichten, ontwikkelingen en praktijkervaringen toegankelijk en slaat zo een brug tussen theorie en praktijk. De Militaire Spectator stimuleert de gedachtevorming over onderwerpen die de krijgsmacht raken en draagt zodoende bij aan de ontwikkeling van de krijgswetenschap in de breedste zin van het woord. Op deze wijze geeft het tijdschrift inhoud aan zijn missie: het bijdragen aan de professionalisering van het defensiepersoneel en het verhogen van het kennisniveau van overige geïnteresseerden. Daarmee bevordert de Militaire Spectator ook de dialoog tussen krijgsmacht, wetenschap en samenleving.

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl

Secretaris en ledenadministratie

luitenant-kolonel Henk Sonius
T 0493 - 598003
E hc.sonius.01@mindef.nl

Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW
Ledenadministratie KVBK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
ledenadministratie@kvbk.nl

De Militaire Spectator wordt ook verstuurd op basis van rang/schaal. Adreswijzigingen doorgeven bij de eigen personeelsdienst.

REDACTIE

brigade-generaal cav b.d. prof. em.
J.M.J. Bosch (hoofdredacteur)
T 071 - 542 18 30
E jmjbosch@xs4all.nl
kolonel cav drs. P.J.E.J. van den Aker
luitenant-kolonel KLu S.M. Babusch bc
kapitein ter zee P. van den Berg
drs. P. Donker
kolonel MJd dr. P.A.L. Duchaine
luitenant-kolonel MPSD dr. J. Duel
cdre KLu F. Groen
drs. P.H. Kamphuis
luitenant-kolonel KMar drs. ing. D.J. Muijskens
luitenant-kolonel Marns drs.
A.J.E. Wagemaker MA
kapitein ter zee mr. N.A. Woudstra
kolonel ir. F.J.A. van Zitteren

BUREAU-REDACTIE

mw. drs. A. Kool
dr. F.J.C.M. van Nijnatten
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
T 070 - 316 51 20 of
070 - 316 51 95
E redactiemilitairespectator@mindef.nl

De Militaire Spectator is aangesloten bij de European Military Press Association

LIDMAATSCHAP

binnenland € 25,00
studenten € 17,50
buitenland € 30,00

OPMAAK EN DRUK

Drukkerij ten Brink
ISSN 0026-3869

Nadruk verboden

Coverfoto: Taskforce 55 voert insurgents af na een Deliberate Detention Operation in de buurt van Deh Rawod, voorjaar 2009 (Foto KCT, foto achteromslag KCT)

MILITAIRE SPECTATOR

100 Reservisten en cyberoperations

P. de Graaf en J.D. Harskamp MBA

Defensie heeft al de nodige stappen gezet op het gebied van *cyber-operations*, maar om in een krappe markt aan gekwalificeerde specialisten te komen is het raadzaam te kijken of het zinvol is net als in andere landen een *pool* van cyberreservisten op te zetten.

107 Operationele ontwikkeling Nederlandse Special Operations Forces (2005-2010)

G.R. Dimitriu, G.P. Tuinman en M. van der Vorm

De inzet van Nederlandse *Special Operations Forces* tussen 2005 en 2010 in Afghanistan met een robuust mandaat en hoog in het geweldspectrum heeft nieuwe inzichten opgeleverd over het plannen en uitvoeren van speciale operaties.

132 Doden tijdens een militaire missie

M. Hulsman en J.H. Mooren

Uit onderzoek naar het doden van militaire tegenstanders blijkt dat de militair zich niet schuldig voelt over het doden zelf, maar wel secundaire schuld ervaart en zijn handelen probeert te plaatsen in een menselijk en gewetensvol kader.

En verder:

Editoriaal	98
Gastcolumn	144
Tegenwicht	146
Andere ogen	148
Boeken	149
Summaries	

Nunc aut nunquam

Verrassend, snel, dodelijk en nauwelijks zichtbaar. Dat is het adagium van de *special forces*, zoals de eenheden van het Korps Commandotroepen kunnen worden gekarakteriseerd. Er zijn meer van dit soort elite-eenheden binnen de Nederlandse krijgsmacht, maar het KCT is de enige eenheid die louter uit *special operations forces* (SOF) bestaat. Dit onderscheidt de commando's van de maritieme *special operations forces* (MarSOF) die deel uitmaken van het Korps Mariniers. Het KCT ontstond op 22 maart 1942. Op die dag begonnen 48 Nederlandse militairen aan hun commando-opleiding in het Schotse Achnacarry. Uiteindelijk ontvingen 25 cursisten de groene baret. Zo ontstond in juni 1942 *No 2 (Dutch) Troop*, een geheel uit Nederlanders bestaande commando-eenheid die deel uitmaakte van *No 10 (Interallied) Commando*. In al die jaren is er veel veranderd in het optreden van de commando's, al is hun motto *nunc aut nunquam* (nu of nooit) hetzelfde gebleven.

Het KCT richtte zich tijdens en na de Tweede Wereldoorlog vooral op verkenningstaken en sabotage. In de Koude Oorlog waren dat primair de langeafstand waarnemings- en verkennings-taken. Tegenwoordig moeten de commando's het hele scala aan 'speciale operaties' uit kunnen voeren onder zware omstandigheden. Ter gelegenheid van de zeventigste verjaardag van het Korps verschijnt het boek *Callsign Nassau. Het moderne Korps Commandotroepen, 1989-2012*, waarin deze transformatie uitvoerig wordt beschreven. Recente acties in Afghanistan laten zien hoe zeer deze militairen hun vak verstaan. Drie relatief jonge officieren, onder wie een drager van de Bronzen Leeuw, hebben het aangedurfd om in deze aflevering een tipje van de sluier op te lichten van die operaties en geven een kijkje in de keuken.

Zij treden daarmee in de voetsporen van de grondleggers van de *Militaire Spectator*, die vonden dat dit blad bij uitstek het medium behoort te zijn voor reflectie op militair optreden. De redactie hoopt dat hun bijdrage ook andere jonge collega's aanspoort hun ervaringen op te schrijven.

SOF-eenheden kennen tegenwoordig drie hoofdtaken: *direct action*, *military assistance* (inclusief *unconventional warfare* en *foreign internal defense*) en *special reconnaissance*. Daarnaast zijn er allerhande bijkomende activiteiten zoals contraterroreisme. Om deze taken uit te kunnen voeren – verrassend en door middel van 'chirurgische' acties – werken SOF-eenheden met name *covert* (optreden zonder gezien te worden) of *discrete* (betrokkenheid van SOF is niet bekend en niet aantoonbaar). De operaties van de Nederlandse special forces zijn, zoals ook blijkt uit het artikel in deze *Militaire Spectator*, zonder uitzondering complex. Ze vergen grote vaardigheden en lef en vereisen dito training en specifieke uitrusting. De operaties van onze Groene Baretten staan te boek als ware *force multipliers*. Successen werken als katalysator voor SOF-eenheden en verklaren tezamen met de wijzigingen in de wereldwijde veiligheidssituatie het belang van commando-eenheden. Toekomstvoorspellingen zoals het *Eindrapport Verkenningen* geven aan dat de kans op grote interstatelijke oorlogen zal afnemen. Tegenwoordige conflicten hebben vaker een hybride karakter. Ze zijn kleinschalig en kortstondig. Ze worden vooral uitgevochten in fragiele staten. Daarnaast vervagen de grenzen verder tussen interne en externe veiligheid. Niet-statelijke actoren, irreguliere strijdmethoden en SOF-acties hebben een voorname rol in een dergelijk conflict. Maar hoe bedreigend zijn deze irreguliere oor-

logen in veelal ver weg gelegen fragiele staten voor onze veiligheid? Anders geformuleerd, is een relatief groter aandeel van SOF in onze krijgsmacht nodig?

Special forces spelen een belangrijke rol in de plannen om NAVO-krijgsmachten in het komende decennium kleiner, mobieler, sneller en effectiever inzetbaar te maken. Het politieke voordeel van een kleine *footprint* in het inzetgebied en een relatief grote kans op succes is aantrekkelijk. Ook Nederlandse politici onderschrijven deze insteek, waarmee ze tevens aansluiting houden bij de belangrijkste bondgenoten. De Verenigde Staten investeren veel in SOF, net als de Britten, Fransen en Duitsers. Zullen doorgaans terughoudende Nederlandse politici SOF echter daadwerkelijk in willen zetten waarvoor ze bedoeld zijn? Immers, dit soort operaties heeft ook een hoog politiek en militair afbreukrisico.

Operaties in Afghanistan en Irak onderstrepen dat de afstemming van militaire actie op politieke doelen een zeer ingewikkelde opgave is. Hoe volmaakt de acties van SOF-eenheden ook zijn, hun militair-tactische succes moet worden geconsolideerd. En juist hier wringt de schoen. De bekende Britse generaal Rupert Smith wees met zijn paradigma van de *war amongst the people* in *The Utility of Force* (2005) op de beperkingen van militair geweld in dit soort omstandigheden. Afgemeten kracht, *smart power* (een combinatie van hard en soft power in een *carrot-and-stick*-achtige mix) en minimale inzet van grondtroepen blijken effectiever dan grootschalige inzet om politiek-strategische doelstellingen zeker te stellen. Hier maken relatief kleine, expeditieaire, flexibele, snel inzetbare en veelzijdige militaire eenheden het verschil. Het stabiliseren van de toestand en het kunnen

optreden in het gehele geweldsspectrum is karakteristiek voor dergelijke eenheden.

De (militaire) operaties in de *slipstream* van SOF-optreden zijn derhalve onderdeel van de planning en uitvoering.

De discussie over de bruikbaarheid en wenselijkheid van SOF gaat dus vooral ook over de *follow-on forces*. Het gaat over de waardeketen om de aanvankelijke militaire acties te consolideren en af te stemmen met andere spelers om politieke doelen te bereiken. Ook de Nederlandse operaties in Uruzgan hebben aangetoond dat dit niet louter een militaire aangelegenheid is. Afstemming – of beter nog integratie – met een scala aan organisaties is hierbij aan de orde. De krijgsmacht dient zich daarom te focussen op het doctrinair uitwerken van het *war amongst the people*-paradigma.

Militaire operaties moeten zowel vanuit militair, politiek en kosten-en-baten perspectief effectief en efficiënt zijn. Met een zo klein mogelijke footprint in inzetgebieden dient een maximaal effect te worden behaald en belangen veilig gesteld. De inzet van SOF is een onderdeel uit de waardeketen die hiervoor zorgt. En wat de inzet van Nederlandse SOF betreft heeft Afghanistan geleerd dat het specialisme van de commando's vooral moet worden uitgebuit in covert en discrete operaties opdat de Groene Baretten als ware force multipliers fungeren. In de voorbereiding op en tijdens deze operaties geldt dan naar buiten: lippen op elkaar. Na afloop kan vervolgens wel invulling worden gegeven aan de verantwoordingsplicht jegens politiek en samenleving. Als het KCT als smart, verrassend, snel, dodelijk en nauwelijks zichtbare SOF-eenheid *special* blijft, dan zijn de Nederlandse commando's gewapend voor de toekomst. ■

Reservisten en *cyberoperations*

Schaarse expertise veiligstellen voor calamiteiten en militaire operaties

Het afgelopen jaar heeft Defensie de nodige stappen gezet op het gebied van *cyberoperations*. Cyber draait om technologie, maar is uiteindelijk mensenwerk en juist aan gekwalificeerde mensen is een tekort. In andere landen maken defensieorganisaties op verschillende manieren gebruik van cyberreservisten om het tekort aan te vullen en daar kunnen we van leren. Ook in Nederland kunnen reservisten in een deel van de groeiende behoefte aan specialisten voorzien, mits de propositie richting reservisten en vooral hun werkgevers aantrekkelijk genoeg is. Tevens zijn aanvullende afspraken met specifieke werkgevers nodig om de tijdige beschikbaarheid van goede mensen te garanderen.

Mr. P. de Graaf en J.D. Harskamp MBA*

Kranten en digitale media zijn niet meer te raadplegen zonder iets over cyber te lezen: cybercrime, digitale spionage, *hacktivisme*. Het digitale domein heeft inmiddels ruime aandacht van media, bedrijfsleven en politiek, maar ook van Defensie. Ook in de *Militaire Spectator* zijn diverse artikelen over dit onderwerp verschenen. Het digitale dreigingsbeeld is, gezien zaken als Anonymous, Stuxnet, Duqu, KPN en DigiNotar, de afgelopen jaren aanzienlijk veranderd. Niet alleen neemt het aantal incidenten toe, maar ook zijn de aanvalsmethodes steeds geraffineerder.¹ In de militaire context is de uitdaging niet beperkt tot het beter beschermen van netwerken, systemen en informatie; de uitdaging waar Defensie voor staat is om te allen tijde de eigen vrijheid van handelen in het cyberdomein te waarborgen. Dit is – gegeven de interconnectiviteit van

Defensie – van essentieel belang voor de inzetbaarheid, waar ook ter wereld.

Het afgelopen jaar heeft Defensie de nodige stappen gezet om in de toekomst het hoofd te kunnen blijven bieden aan de toenemende dreigingen en om beter gebruik te kunnen gaan maken van de kansen die het digitale domein biedt. Er is een visie op *cyberoperations* opgesteld en een bijbehorend intensiveringsplan.² Tot en met 2015 wordt op basis daarvan vijftig miljoen euro extra vrijgemaakt voor *cyberoperations* en in de jaren daarna ruim twintig miljoen per jaar. Om het programma te leiden is bij de Defensiestaf de Taskforce Cyber ingesteld.

Cyberoperations zijn onlosmakelijk verbonden met technologie. Maar hoe technologisch ook, cyber is uiteindelijk vooral mensenwerk, of het nu gaat om gebruikers, beslissers of technisch specialisten, kortweg de *hackers*. We richten ons in dit artikel juist op die specialisten, waar aan breed in de markt een tekort is ontstaan. Hierbij gaan we in op de mogelijkheden van een specifieke *pool* cyberreservisten als één

* Patrick de Graaf is adviseur op het gebied van cybersecurity, in het bijzonder strategie, organisatie en de *human factor*; Jurjen Harskamp is strategisch adviseur rondom de thema's defensie en cybersecurity.

1 GOVCERT.NL, *Cybersecuritybeeld Nederland*, december 2011.

2 Beleidsbrief van 8 april 2011, *Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld*.

van de maatregelen om dit tekort voor Defensie op te vangen. Tevens bekijken we hoe andere landen daarmee omgaan.

De zin van cyberreservisten

Cyberreservisten zijn civiele cyberspecialisten (technisch of op een aanpalend gebied), die Defensie op kan roepen in geval van cybercalamiteiten en voor militaire operaties. Goede kandidaten beschikken niet alleen over voldoende technische kennis, maar ook over de nodige creativiteit en kunde om deze technische kennis effectief in te zetten. Defensie heeft een toenemende behoefte aan cybersecurity-expertise binnen haar organisatie. Niet alleen bij calamiteiten, maar ook voor het mogelijk maken

van de dagelijks werkzaamheden en om in geval van conflict over voldoende gekwalificeerd personeel met een militaire status te beschikken. Defensie staat echter niet alleen in de behoefte aan cyberexpertise, zoals blijkt uit de voorgenomen groei van het Nationaal Cyber Security Centrum, banken, IT-security bedrijven en digitale expertise als discipline bij de politie. De opschaling van cyberexpertise in deze organisaties leidt tot grotere schaarste in de arbeidsmarkt van cyberprofessionals. Het tekort aan cyberprofessionals lijkt ook structureel, gezien de lage aantallen studenten die jaarlijks op HBO- en WO-niveau met IT-specialisatie afstuderen. Deze aantallen zijn momenteel al onvoldoende om in de reguliere vraag vanuit IT-werkgevers te voorzien.³ De minister en medewerkers van Defensie laten mede daarom weten de inzet van cyberreservisten te overwegen als oplossing om het onderkende tekort aan specialisten op te vangen.⁴ Dit roept de vraag op of cyberreservisten het unieke geheime wapen vormen waarmee Defensie haar slag op de arbeidsmarkt kan slaan. De Adviesraad Internationale Vraagstukken is hier kritisch over: 'Mogelijk bestaat er in Nederland onvoldoende animo om zich als gekwalificeerd vrijwilliger te melden'.⁵ Organisatiecultuur en arbeidsvoorwaarden zijn volgens de Adviesraad de belemmerende factoren. Is de kous daarmee af?

Nee, want het voordeel van cyberreservisten is te groot om het concept direct te verwerpen. Het maakt het aantrekken van mensen mogelijk die al (met succes) in het cybersecurity domein werkzaam zijn en als reservist bekend zijn met de defensieorganisatie. Zij kunnen snel en gericht aan de slag wanneer dat nodig is. Het is een manier om efficiënter om te gaan met schaarse expertise. Het DigiNotar-incident laat zien dat een plotselinge noodzaak tot opschaling en verschuiving van capaciteit in

Met andere spelers, zoals het onlangs opgerichte Nationaal Cyber Security Centrum, vist Defensie in dezelfde vijver naar schaarse cyberexpertise

3 Zie: www.ict-office.nl.

4 Minister van Defensie, *Van zwaard naar joystick. De rol van Defensie in de digitale frontlinie*, speech 13 april 2011 tijdens de conferentie Cyber Operations van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs. Anoniem, *Defensie twijfelt over cybersoldaten*, op www.security.nl, 12 november 2010.

5 Adviesraad Internationale Vraagstukken en Commissie van Advies inzake Volkenrechtelijke Vraagstukken, *Digitale oorlogvoering*, december 2011.

de praktijk ook daadwerkelijk voorkomt.⁶ Defensie heeft bij het afwikkelen van dit incident haar bijdrage geleverd door capaciteit uit het DefCERT team beschikbaar te stellen. Reservisten kunnen daarnaast – zoals de Adviesraad ook aangeeft – een rol spelen in opleiding, training en oefenen. Het is al duidelijk dat het concept cyberreservisten zowel in kwantitatieve als kwalitatieve zin (toegevoegde waarde heeft en uitwerking verdient.

Cyberreservisten in andere landen

Verschiede landen schakelen al met succes civiele cyberspecialisten in om het landsbelang te dienen. Uiteraard is hier niet de reguliere inhuur bedoeld. Wat is hiervan te leren? Om hier antwoord op te geven beschrijven we kort de inzet van cyberreservisten in de Verenigde Staten, Groot-Brittannië, Estland en China. Waarvoor schakelen deze landen reservisten in, op welke schaal doen zij dit en op wie richten zij zich bij de werving?

Verenigde Staten: alles in het groot

De VS zet zwaar in op cyberspace als vijfde domein voor de krijgsmacht. De afgelopen twee decennia zijn militaire cyberorganisaties dan ook sterk gegroeid. Alle krijgsmachtdelen maken naast vast personeel en van de *National Guard* ook gebruik van cyberreservisten.⁷ Het exacte aantal is niet openbaar, maar we schatten het

op ongeveer tienduizend voor *U.S. Army, Air Force, Navy* en *Marines* tezamen.⁸ De inzet is breed: defensieve taken, inlichtingen en offensief werk. De verschillende krijgsmachtonderdelen hebben ondanks de vele reservisten echter nog steeds verschillende tekorten, zowel kwalitatief (een scala aan specifieke functies), als kwantitatief (met name voor opschaling bij incidenten en operaties, de zogeheten *surges*).⁹

De samenwerking met de civiele sector voor – onder meer – een *exceptional cyber workforce* is één van de vijf speerpunten in de *Strategy for Operating in Cyberspace* van het Department of Defense.¹⁰ Die samenwerking is mede gericht op het bevorderen van het heen en weer stromen van cyberprofessionals tussen de publieke en private sector. De VS richt zich op een brede doelgroep, mede gezien de brede vraag: van scholieren tot hooggekwalificeerde professionals op senior managementniveau in het (IT-security) bedrijfsleven. Op *LinkedIn* noemen Amerikaanse professionals zich vol trots cyberreservist. Om veelbelovende professionals aan zich te binden hebben de federale overheid, Defensie en de afzonderlijke krijgsmachtdelen diverse middelen ontwikkeld. Zo zijn er studiebeurzen voor relevante opleidingen, bijvoorbeeld het *Information Assurance Scholarship Program* (sinds 2001) en het *Federal Cyber Service-Scholarship for Service* (onder meer voor NSA en DISA) met daaraan gekoppeld de verplichting om een aantal jaar te dienen. Ook kent de VS diverse vormen van werk- en leertrajecten, wervings- en retentiebonussen en cybergames. Goed om te weten is dat reservisten in de VS ook kunnen rekenen op medische en tandheelkundige hulp en tegemoetkoming in huisvestingskosten.

De samenwerking met werkgevers is in de VS belangrijk om reservisten te werven, want ook daar moet de werkgever instemmen met de opkomst van werknemers als reservist. De samenwerking gaat echter verder dan *Employer Support* (het informeren van werkgevers). Zo heeft de U.S. Army een programma om voor specifieke profielen reservisten op te leiden en als werknemer te laten plaatsen bij civiele werkgevers.¹¹ Uiteraard in geschikte functies,

6 In september 2011 zei de Nederlandse overheid het vertrouwen in DigiNotar op nadat servers van het bedrijf waren gehackt en internetcertificaten onbetrouwbaar waren verklaard. Zie: www.rijksoverheid.nl.

7 Behalve de *United States Air Force, U.S. Army, U.S. Navy* en de *U.S. Marines*, kennen de *National Security Agency (NSA)*, het *Defense Cyber Crime Center (DC3)*, de *Defense Information Systems Agency (DISA)* en het *U.S. Cyber Command* cyberreservisten.

8 Deze schatting is gebaseerd op vergelijking van totale aantallen reservisten (exclusief *National Guard*) ten opzichte van de totale vulling van de Amerikaanse strijdkrachten, op basis van verschillende begrotingen van het Department of Defense (ongeveer 1:4). Deze verhouding hebben we toegepast op *information assurance* personeel (46.000 volgens het Department of Defense, *Cyber Operations Personnel Report* (Washington, D.C., April 2011). De uitkomst daarvan (12.000) hebben we naar beneden afgerond vanwege de schaarste aan cyberpersoneel.

9 U.S. Department of Defense, *Cyber Operations Personnel Report* (Washington, D.C., April 2011); U.S. Department of Defense, *DoD Fiscal 2012 Budget Proposal* (Washington, D.C., 2011). Zie voor een voorbeeld van vacatures www.afreserve.com.

10 U.S. Department of Defense, *Strategy for Operating in Cyberspace* (Washington, D.C., 2011).

11 United States Government Accountability Office, *Reserve Forces. Army Needs to Finalize an Implementation Plan and Funding Strategy for Sustaining an Operational Reserve Force* (Washington, D.C., 2009).

De Amerikaanse luchtmachtgeneraal Gregory Brundidge licht tijdens een conferentie over cybersecurity ook het belang van reservisten toe

zodat ze beschikbaar zijn én over actuele kennis beschikken. Dit programma is niet speciaal voor cyber ingericht. Tot slot doet het Department of Defense een proef met rotatie van personeel met enkele bedrijven, wel specifiek voor cyberpersoneel.¹²

Groot-Brittannië: groei verwacht

Ook in Groot-Brittannië zetten de krijgsmacht-delen reservisten in voor cyberoperations. Dit gebeurt uiteraard op een veel kleinere schaal dan in de VS. Volgens het Britse rapport *Future Reserves Review 2020* is er gezien de toegenomen bedreigingen en kansen echter een flinke uitbreiding nodig van cyberreservisten.¹³ De honderd reservisten van de *Specialist Group Royal Signals* (SGRS) zijn een goed voorbeeld van toepassing van het reservistenmodel op cyber. Deze reservisten zijn gescreende experts uit de civiele praktijk en zij vervullen onder meer IT-audits in Groot-Brittannië zelf en op buitenlandse missies. Ze dienen gemiddeld negentien dagen per jaar in *tours* van drie jaar. Gemiddeld zijn er een tot twee mobilisaties

per persoon per jaar. Het is de bedoeling dat ook de SGRS groeit, naar tweehonderd man.¹⁴

Primaire doelgroep in Groot-Brittannië zijn de ervaren IT-professionals. De gereedstelling gebeurt volgens een constructie die sterk lijkt op ons Nederlandse reservistenmodel. Individuen kunnen zich vrijwillig aanmelden om te dienen als reservist voor Defensie. Hun werkgever moet hier ook mee instemmen. Interessant idee: de *2011 UK Cyber Security Strategy* bepleit legerreservisten in te schakelen bij de politie om schaarse vaardigheden efficiënt in te zetten. Gezien de groeiende behoefte van de Nederlandse politie aan digitale rechercheurs is zo'n samenwerkingsverband – of een variant daarvan – voor Nederland mogelijk ook relevant.¹⁵

12 U.S. Department of Defense, *Cyber Operations Personnel Report* (Washington, D.C., 2011).

13 The Independent Commission to Review the United Kingdom's Reserve Forces, *Future Reserves 2020* (Londen, 2011).

14 Lt Col Chris Barrington Brown RA, presentatie *Specialist Group Royal Signals (SGRS)*, 2011.

15 Zie onder meer de Nationale Cyber Security Strategie, 2011. Het team van het Programma Aanpak Cybercrime coördineert de intensivering bij de Nederlandse politie.

Estland: het beroemde vrijwilligersleger

Estland is een veelgenoemd voorbeeld voor cyberreservisten vanwege het vrijwilligers-cyberleger: de *Cyber Defence Unit of the Defence League*. Of op z'n Ests: *Küberkaitseliit*.¹⁶ De impact van de digitale aanvallen in 2007 op de Estse samenleving leidden daar tot de vorming van deze tak van het al bestaande vrijwilligersleger (*Kaitseliit*). De gereedstelling van deze geüniformeerde dienst lijkt bij nadere bestudering ook sterk op het Nederlandse reservistenmodel, zij het dat de *Kaitseliit* als apart legeronderdeel fungeert, enigszins vergelijk-

Door afspraken te maken met werkgevers hebben andere landen al een *pool* van cyberreservisten op kunnen zetten

baar met de Amerikaanse National Guard. Deze reservisten zijn dus niet ondergebracht bij een operationeel commando, zoals in Nederland. De *Küberkaitseliit* bestaat uit twee subunits van in totaal 94 mensen in Tallinn en Tartu. Deze mensen zijn over het algemeen patriotische individuen met IT-vaardigheden of andere specialisten op het gebied van cybersecurity, zoals juristen en economen. Deze professionals komen vooral uit de IT-afdelingen van Estse banken, hotels en overheden. De *Küberkaitseliit* heeft een puur defensief karakter en kan hooguit adviseren over offensieve acties. De belangrijkste activiteiten zijn kennisdeling, bouwen van een netwerk voor publiek-private samenwerking, training en *awareness* en online-cyberoefeningen.

16 G. Gelziss, Estonian voluntary cyber-soldiers integrated into national guard, *Deutsche Welle*, 5 april 2011; T. Gjeltten, *Volunteer Cyber Army Emerges In Estonia*, zie: www.npr.org; ministerie van Defensie Estland, *Government formed Cyber Defence Unit of the Defence League*, persbericht 20 januari 2011; C. Czosseck e.a., *Estonia After the 2007 Cyber Attacks: Legal, Strategic and Organisational Changes in Cyber Security*, Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence (Tallinn 2011).

17 J. Carr, *Inside Cyber Warfare. Mapping the Cyber Underworld* (Sebastopol, CA, O'Reilly Media, Inc., 2009) 171 e.v.; Bruce Schneier, *The Truth About Chinese Hackers*, 19 juni 2008 (www.schneier.com); Infosec Island Headlines, *China Beefs Up PLA's Cyber Militia*, 21 oktober 2011 (www.infosecisland.com); Kathrin Hille, 'Chinese Military Mobilises Cybermilitias' in: *Financial Times*, 12 oktober 2011.

18 'China admits cyber warfare unit', *Channel4 News*, 26 mei 2011.

19 Mark A. Stokes e.a., *The Chinese People's Liberation Army Signals Intelligence and Cyber Reconnaissance Infrastructure* (Project 2049 Institute, 2011) 6.

FOTO REUTERS, I. KALININS

China: alles anders

Waar landen als de VS, Groot-Brittannië en Estland zich primair richten op individuen, kiest het Chinese Volksbevrijdingsleger voor meerdere wegen om de gewenste grote schaal te bereiken. Om een ruime pool van duizenden technische professionals aan zich te binden maakt het leger afspraken over hun beschikbaarheid met hun werkgevers. Dit zijn veelal high-tech bedrijven en instituten.¹⁷ Deze groepen professionals heten in diverse publicaties ook wel cybermilities. Deze vullen de officiële cyber warfare unit van het leger (het Cyber Blue Team) aan,¹⁸ alsmede de *Signals Intelligence and Cyber Reconnaissance* diensten.¹⁹ De Chinese cybermilities kennen dan ook een brede *scope*: defensief, offensief en inlichtingen.

Het Volksbevrijdingsleger werft tevens op individueel niveau jonge hackers uit de Chinese (criminele) *cyberscene* en talentvolle studenten op universiteiten via hackingcompetities en *information warfare* onderzoek. Patriotische

Na de digitale aanvallen van 2007 kreeg Estland een leger van cybervrijwilligers en zette het land in op internationale samenwerking via het in Tallinn gevestigde Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence van de NAVO

is. Het leidt voor de beschreven landen tot extra capaciteit en toegang tot kennis uit de civiele sector. Dit is goed nieuws, omdat de bestaande generieke reservistenconstructie bruikbaar zou zijn, met name die voor Reservisten met een Specifieke Deskundigheid. Dit maakt een snelle start mogelijk. Tevens zien we dat er in meerdere landen behoefte is aan extra flexibele

Cyberprofessionals kunnen
als reservist de nodige civiele kennis
meebrengen naar Defensie

capaciteit bovenop de aangetrokken reservisten. Gegeven de schaarste op de Nederlandse arbeidsmarkt is het aannemelijk dat er – op termijn – ook in Nederland aanvullende oplossingen nodig zijn.

Zijn cyberreservisten in de Nederlandse context haalbaar?

Hoe lastig het ook is om aan goede mensen te komen, een ‘rondje langs de velden’ bij verschillende defensieonderdelen, civiele werkgevers en reservisten maakt duidelijk dat Defensie het met enige inspanning interessant genoeg kan maken voor cyberprofessionals om reservist te worden. Defensie heeft inhoudelijk interessant werk voor specialisten, waar onder omstandigheden dingen mogen die in de civiele sector altijd verboden zullen zijn of gewoonweg niet kunnen. Met zaken als oefenen in semi-live omgevingen, (buitenlandse) opleidingen, het ontmoeten van andere slimme mensen en *wargaming* kan Defensie mensen duurzaam aan zich binden. Geld is voor de echte hacker geen erg belangrijk onderwerp. Ze kennen echter ook wel hun waarde, afgaand op hoe ze op

hackers zoeken en vinden ten slotte op individuele basis eer en glorie in activiteiten die de belangen van China dienen, zonder dat er rechtstreekse sturing door de staat lijkt te zijn. Denk hierbij aan politiek getinte aanvallen op Taiwanese websites.²⁰ Dergelijke puur vrijwillige initiatieven zijn in Nederland nog niet echt van de grond gekomen en dat lijkt ook slecht in onze landsaard te passen. Hier heeft de Adviesraad Internationale Vraagstukken een terecht punt.²¹ Door de combinatie van de collectieve afspraken met werkgevers en de werving van individuele hackers heeft China inmiddels een aanzienlijke pool aan experts beschikbaar, vermoedelijk de grootste flexibele cyberschil in de wereld.

Wat leert ons dit?

De belangrijkste les die we uit andere landen kunnen trekken is dat het aanleggen van een flexibele schil aan cyberprofessionals in de vorm van cyberreservisten mogelijk en zinvol

²⁰ Zie onder meer: Yao-chung Chang, ‘Cyber Conflict Between Taiwan and China’ in: *Strategic Insights*, Vol. 10, Issue 1 (Spring 2011).

²¹ REALCERT leek wat dit betreft veelbelovend als vrijwillige *incident response* organisatie, totdat het initiatief een dag na de start alweer stopte (zie: <http://webwereld.nl>).

FOTO AVDD H. KEERIS

Als de krijgsmacht delen reservisten inzetten voor een veelvoud aan taken, moet het ook mogelijk zijn een pool van cyberreservisten aan te leggen

internetfora oordelen over de arbeidsvoorwaarden van de overheid. Belangrijker dan geld is dat Defensie als werkomgeving vooruitgang laat zien in cyberoperations, specialisten op waarde weet te schatten en hen telkens nieuwe uitdagingen en ruimte om te experimenteren weet te bieden. Het leiderschap moet zich daarnaar plooiën, om het meeste uit de cyberprofessionals te halen.²² Cultuur, de focus op technische inhoud en de *drive* om steeds beter te worden zijn dus inderdaad belangrijke onderwerpen. Dit geldt overigens niet alleen voor de cyberreservisten; de Taskforce Cyber heeft hier nog een mooie uitdaging voor de boeg, maar heeft ook het tij mee.

Werkgevers, zeker die waar IT-security *core business* is, hebben een veel kleiner belang. Met hen is het lastiger tot een *win-win* overeenkomst te komen. Natuurlijk leren hun medewerkers van het werk bij Defensie en leren

ze meer over Defensie als (toekomstige) klant, maar daar staat ook verlies aan productiecapaciteit tegenover. Dit wringt te meer wanneer reservisten ingezet zouden worden voor zaken waar Defensie anders de werkgever tegen commerciële condities voor zou inschakelen. Dergelijke bedrijven zijn beducht voor marktverstoring. De propositie naar werkgevers is erg belangrijk, omdat het reservistenschap niet alleen vrijwillig is voor de reservist, maar ook voor diens werkgever. Deze moet de reservist namelijk (onbetaald) verlof toekennen. De dialoog met werkgevers met een ruime populatie aan geschikte kandidaten (de 'grootleveranciers') over voldoende beschikbaarheid van professionals is daarom cruciaal. Het kan zelfs zijn dat een afzon-

derlijke afspraak nodig is over inhuur bij calamiteiten met duidelijke *service levels* over tijdigheid, kwaliteit enzovoort. Dit neemt niet weg dat een pool van cyberreservisten ook in de Nederlandse defensiecontext haalbaar lijkt.

Tot slot

Cyberreservisten bieden een oplossing voor Defensie om de eigen capaciteit te vergroten met een flexibele schil, mits de balans met reservisten en in het bijzonder de werkgevers kan worden gerealiseerd. De bestaande regelingen voor reservisten maken een snelle start mogelijk. Het is echter hoogstwaarschijnlijk geen volledige oplossing voor het capaciteitstekort, gezien de sterke concurrentie op de arbeidsmarkt, waarin zelfs overheidsorganisaties elkaar beconcurreren. De uitdaging ligt er niet alleen voor de reservisten, want in het algemeen zijn cyberprofessionals uit ander hout gesneden dan de doorsnee militair. Het overbruggen van cultuurverschillen is essentieel en zal van beide kanten moeten komen.

22 Een in dit verband lezenswaardig artikel is *Leadership of Cyber Warriors: Enduring Principles and New Directions*, van Gregory Conti and David Raymond in het *Small Wars Journal* van juli 2011. Overigens zullen cyberreservisten er waarschijnlijk in alle soorten en maten zijn, wat betekent dat enige differentiatie in benadering op zijn plaats is.

Operationele ontwikkeling van de Nederlandse *Special Operations Forces*, 2005-2010

G.R. Dimitriu – majoor der Infanterie

G.P. Tuinman – kapitein der Infanterie b.d.

Drs. M. van der Vorm – eerste luitenant der Artillerie *

Op 22 maart 1942 begon een kleine groep Nederlandse militairen aan de zware Commando Basic Training in Achnacarry (Schotland). Deze datum geldt als oprichtingsdatum voor het Korps Commandotroepen (KCT), dat deze maand dus 70 jaar bestaat. De 'groene baretten' nemen een bijzondere plaats binnen de krijgsmacht in. De redactie prijst zich gelukkig dat drie jonge collega's hun kennis van en (eigen) ervaring met het recente optreden van Nederlandse Special Forces – commando's en mariniers – in Afghanistan met de lezers willen delen.

In augustus 2003 verlieten de Nederlandse commando's Afghanistan na een missie in de omgeving van de hoofdstad Kabul. Hoewel de Nederlandse *Special Operations Forces* (SOF) daar vanaf 2002 een belangrijke bijdrage hadden geleverd, was het geen missie die het uiterste van de eenheden had gevegd. Het zou nog twee jaar – en een tussentijdse missie naar Irak – duren eer elementen van de Nederlandse SOF weer naar Afghanistan zouden terugkeren, voor drie opeenvolgende missies in het zuiden. Ook in deze drie missies zouden de Nederlandse SOF relatief korte perioden in Afghanistan doorbrengen. Ditmaal kwamen de SOF echter voor grotere uitdagingen te staan.

Allereerst was er de ontplooiing van de *Special Forces Task Group Afghanistan* (SFTG-A) van april 2005 tot en met april 2006 in Kandahar; een missie onder *Operation Enduring Freedom* (OEF). De ISAF-missie in Uruzgan tot december 2007 als *Special Forces* taakgroep *Viper* sloot daar direct op aan. Na een operationele pauze van bijna anderhalf jaar ving een derde missie aan, wederom in Uruzgan, van *Task Force* (TF) 55, die duurde van april 2009 tot en met augustus 2010.

Mijlpalen

De inzet van Nederlandse SOF – het KCT en de *Special Forces* van het Korps Mariniers – in Afghanistan van 2005 tot 2010 kende een aantal mijlpalen. Allereerst was Nederlandse SOF niet eerder in de recente geschiedenis ingezet in een dergelijk hoog geweldsspectrum en met zo'n robuust mandaat. Ook de operationele

* George Dimitriu is uitgezonden met de eerste rotatie van TF55. Gijs Tuinman is uitgezonden met de tweede rotatie van SFTG-A, de tweede rotatie van SFTG Viper en de tweede rotatie van TF55. Martijn van der Vorm is onderzoeker bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie en een van de auteurs van het onlangs gepubliceerde boek *Callsign Nassau, het moderne Korps Commandotroepen 1989-2012*.

omstandigheden en de toegang tot technologisch hoogwaardige middelen was uniek. Tot slot slaagden de Nederlandse SOF erin zich gedurende deze periode te ontwikkelen, waardoor het uiteindelijk lukte om een breed pallet aan activiteiten (ook wel *full spectrum* speciale operaties¹) uit te voeren.

De vele nieuwe ervaringen van de drie missies hebben bijgedragen tot inzichten over het plannen en uitvoeren van speciale operaties. Of het nu de nationale politieke en militaire leiding was die de randvoorwaarden voor operaties oplegden, de Commandant van ISAF die door richtlijnen de operationele mogelijkheden beïnvloedde, de *insurgency* waarmee Nederlandse SOF in Afghanistan werd geconfronteerd of de beperkte beschikbaarheid van schaarse maar noodzakelijke middelen – al deze factoren hebben de ontwikkeling van de Nederlandse SOF beïnvloed.

De vraag is nu waartoe dat heeft geleid. Hoe werd er in 2005 over inzet van SOF gedacht? Wat is er sinds die tijd veranderd? Dat brengt ons tot de hoofdvraag van dit artikel: tot welke inzichten en ontwikkelingen heeft de inzet van Nederlandse Special Operations Forces in de periode 2005 tot 2010 in Afghanistan geleid? Met dit artikel beogen we de nieuwe ontwikkelingen niet alleen inzichtelijk te maken maar ook te verklaren.

Opzet artikel

We richten ons op de drie SOF-missies in Afghanistan die plaatsvonden in de periode 2005-2010. We willen de ontwikkeling van Nederlandse SOF voor een breder publiek inzichtelijk maken, zonder daarbij afbreuk te doen aan de operationele veiligheid. We benadrukken dan ook dat de analyse in dit artikel louter is gebaseerd op open bronnen. De operaties van SOF vinden veelal plaats met een hoge mate van geheimhouding, en niet alle gebeurtenissen en besluitvormingsprocessen zijn openbaar.

We beseffen dan ook dat we niet volledig kunnen zijn. Niettemin menen we dat hetgeen bekend is in open bronnen voldoende mogelijkheden biedt om enkele ‘rode draden’ te ontrefelen en voorzichtige conclusies te trekken.

Uiteraard zijn de ontwikkelingen rond het hedendaagse denken over SOF ook ingegeven door de (operationele) ervaringen in de jaren daarvoor, maar deze vallen buiten de reikwijdte van dit artikel.

In het eerste gedeelte introduceren we het onderwerp SOF en speciale operaties aan de hand van een aantal kenmerken en begrippen. Vervolgens onderwerpen we de drie missies aan een analyse, waarbij we ons per missie richten op de relevante factoren van invloed. Om enige consistentie te waarborgen behandelen we bij de drie missies dezelfde factoren conform de volgende drie deelvragen. Ten eerste, in welke mate hebben nationale politieke factoren en het publieke discours over de Nederlandse troepeninzet het optreden van Nederlandse SOF beïnvloed? Ten tweede, welke invloed hadden externe actoren en factoren zoals de inbedding binnen de OEF- of ISAF-bevelsstructuur en de lokale (Afghaanse) omgeving op de Nederlandse SOF? En ten slotte, wat was de invloed van deze factoren op de daadwerkelijke uitvoering van speciale operaties?

Begripsbepaling

De studie van SOF en speciale operaties kenmerkt zich door een gebrek aan wetenschappelijke diepgang en een beperkte hoeveelheid beschikbare empirische data.² Iedereen heeft een beeld bij speciale operaties, maar er is geen eensluidende opvatting. Een bruikbare definitie in de literatuur spreekt van: ‘[s]mall scale, clandestine, covert or overt operations of an unorthodox and frequently high-risk nature, undertaken to achieve significant political or military objectives in support of foreign policy’, gekarakteriseerd door, ‘either simplicity or complexity, by subtlety and imagination, by the discriminate use of violence, and by oversight of the highest level’.³

De strateeg Colin Gray definieert speciale operaties op de volgende wijze: ‘special operations are political-military activities tailored to achieve specific, focussed objectives [...] and conducted by units which adapt with great flexibility to the demands of each challenge’.⁴

FOTO: AVDD, H. KEERIS

De SFTG-A in Zuid-Afghanistan was voorbereid op gevechten, maar zou uiteindelijk weinig strijd hoeven leveren

Militaire doctrines hanteren gelijksoortige definities. Zo kent de NAVO de volgende: *‘Military activities conducted by specially designated, organized, trained and equipped forces using operational techniques and modes of employment not standard to conventional forces. These activities are conducted across the full range of military operations independently or in coordination with operations of conventional forces to achieve political, military, psychological and economic objectives. Politico-military considerations may require covert or discreet techniques and the acceptance of a degree of physical and political risk not associated with conventional operations’*.⁵

Volgens de NAVO zijn de *principal tasks* van SOF: *Special Reconnaissance and Surveillance (SR&S), Direct Action (DA)* en *Military Assistance (MA)*.⁶

Hoewel de definities van elkaar verschillen, komen enkele aspecten meerdere malen naar voren. Allereerst is er de relatie met het poli-

tieke en het militair-strategische niveau. James Kiras noemt daarbij het onderscheid tussen de aard van de activiteiten en de effecten ervan. Zo beschouwt hij speciale operaties als tactische acties met een strategische doelstelling.⁷ Een tweede overeenkomstig punt in de definities is flexibiliteit, ook tijdens complexe en zware operaties. Tot slot kenmerken speciale operaties zich door een mate van onorthodox, verrassend en gericht optreden. Dit zijn elementen die William McRaven ook gebruikt in zijn standaardwerk over speciale operaties. Hij betoogt daarin dat succes van speciale operaties afhangt van ‘relatieve superioriteit’, ofwel plaatselijk en tijdelijk overwicht.⁸ Vooral nog lijken de hier genoemde kenmerken tijdloze begrippen, al is er sprake van een verschuivend paradigma sinds de terroristische aanslagen van 11 september 2001.

Sinds deze aanslagen is namelijk de vraag naar SOF toegenomen en zijn SOF steeds vaker de

'force of choice' bij bestrijding van terrorisme.⁹ Volgens David Tucker en Christopher Lamb zijn SOF een uitermate geschikt middel om in te zetten tegen terroristen of irreguliere dreiging, bij voorkeur ingebed op nationaal niveau.¹⁰ Naast terrorismebestrijding heeft ook Military Assistance (hiermee bedoelen we het trainen van en samenwerken met lokale paramilitaire of veiligheidstroepen) een hoge vlucht genomen.¹¹ Vooral het voorspoedig verloop in de beginfase van Afghanistan, waarbij Amerikaanse SOF met de *Northern Alliance* binnen enkele maanden het Taliban-regime verdreven, was indrukwekkend.

Maar ook in Irak zijn dergelijke successen geboekt, waaronder met de Koerdische milities in het noorden.¹² De successen van SOF hebben hun weerslag op de politieke en militaire leiding. Sinds 2001 zijn SOF-budgetten toegenomen, SOF-eenheden uitgebreid, is de operationele inzet meer dan verdubbeld en vindt de inzet plaats over de gehele wereld.¹³ Hoewel dit voornamelijk geldt voor de Verenigde Staten blijkt uit onderzoek dat deze trend ook is waar te nemen in andere westerse landen.¹⁴

Door de geboekte successen speculeren sommige wetenschappers en journalisten dat SOF-gedomineerde campagnes wellicht de toekomst zijn.¹⁵ Volgens Kalev Sepp zijn: *'Special Forces [...] in the best political and military position to provide a sufficient answer, the better option, and the weapon of choice to respond to the conflicts of the new century'*.¹⁶ Dit is overigens niet alleen toe te schrijven aan het succes van SOF. Met de groeiende publieke tegenzin en de afnemende politieke bereidheid voor langdurige, grootschalige troepeninzet blijken SOF steeds meer een kosteneffectief alternatief voor een grote conventionele troepenmacht.¹⁷ Dit geldt in het bijzonder wanneer er sprake is van een complexe operationele omgeving met een hoge dreiging, zoals in Irak en Afghanistan.

Al met al heeft het denken over de inzet van SOF en de uitvoering van speciale operaties internationaal het afgelopen decennium een stormachtige ontwikkeling doorgemaakt. Hoe heeft zich dat nu gemanifesteerd in Nederland?

De Nederlandse krijgsmacht kent verschillende SOF-eenheden. Het Korps Commandotroepen (KCT) van de Koninklijke Landmacht is daarvan waarschijnlijk de bekendste. Daarnaast zijn er de Unit Interventie Mariniers (UIM, de voormalige Bijzondere Bijstandseenheid Mariniers) en de Maritieme Speciale Operaties Compagnie (MSO-compagnie) van het Korps Mariniers. Deze eenheden hebben bij de hierna beschreven missies nauw samengewerkt.

Sinds de instelling van de Ministeriële Kerngroep Speciale Operaties in 2000 neemt de inzet van SOF een bijzondere positie in binnen de besluitvorming voor militaire missies. Deze kerngroep kan besluiten tot de uitvoering van een speciale operatie zonder vooraf het parlement te informeren, waarbij de verantwoording pas achteraf dient te worden afgelegd. Overigens kan de kerngroep ook besluiten om het parlement wel vooraf te informeren. Binnen de kerngroep is iedere coalitiepartij door ten minste één minister vertegenwoordigd.¹⁸

De Nederlandse SOF nemen geen aparte plaats in binnen de krijgsmacht. Beheersmatig valt het KCT onder de Koninklijke Landmacht; de MSO-compagnie en de UIM vallen onder de Koninklijke Marine. Bij inzet worden de Nederlandse SOF aangestuurd door de afdeling Joint Speciale Operaties (JSO) van de Directie Operaties van de Defensiestaf.

Het toegenomen belang van Nederlandse SOF blijkt uit het feit dat deze eenheden tegen de trend van bezuinigingen in de afgelopen decennia juist zijn gegroeid. Vóór 2005 werden SOF tijdens operaties vaak ingebed binnen conventionele eenheden in het operatiegebied ter plaatse. Deze trend werd met de missie van de SFTG-A naar Kandahar doorbroken.¹⁹

De Special Forces Task Group Afghanistan, 2005-2006

Na de omverwerping van het Taliban-regime en het uiteenslaan van het Al Qaida-netwerk aan het einde van 2001, werd Afghanistan al snel een zijtoneel in de door de Verenigde Staten geïnitieerde *Global War on Terror*. Met name

de Amerikanen hadden hun aandacht en middelen geconcentreerd op Irak. Het proces van *state building* werd voornamelijk overgelaten aan de bondgenoten van *International Security Assistance Force* (ISAF).²⁰

Deze NAVO-missie had tot doel de nieuwe Afghaanse regering te ondersteunen in het vestigen van haar gezag, al reikte dit gezag aanvankelijk niet veel verder dan de hoofdstad Kabul. In het zuiden en oosten van Afghanistan bleef ondertussen de door de VS gedomineerde *Operation Enduring Freedom* (OEF) actief om op de restanten van de Taliban en Al Qaida te jagen. De SOF-eenheden van *Enduring Freedom* werden aangestuurd door de *Combined Joint Special Operations Task Force* (CJSOTF). Deze staf was gevestigd op de vliegbasis Bagram, nabij Kabul.²¹

Politieke besluitvorming

Al ruim voor de inzet van de *Special Forces Task Group Afghanistan* (SFTG-A) in Zuid-Afghanistan hadden de Verenigde Staten Nederland verzocht om het gevecht tegen het internationale terrorisme te ondersteunen met speciale eenheden.²² Het zou echter een aantal jaar duren voordat het daar echt van zou komen. Het was toenmalig minister van Defensie Kamp zelf die stelde dat Special Forces geschikt waren voor een dergelijke missie vanwege hun bijzondere opleiding.²³

Dit resulteerde uiteindelijk in de missie die 'Operatie Benno' werd gedoopt, een verwijzing naar de ere-commando Prins Bernhard, die kort daarvoor was overleden. Om de onduidelijkheid over het karakter van de missie weg te nemen en de rechtspositie van het personeel te borgen, maakte het ministerie van Defensie eind april bekend dat het de 'tijd van oorlog' van toepassing verklaarde op de inzet.²⁴

Het besluit over de inzet van de speciale eenheden van het KCT en het Korps Mariniers zorgde voor enige verdeeldheid in de Tweede Kamer. Nadat de ministers Henk Kamp (Defensie) en Ben Bot (Buitenlandse Zaken) op 25 februari 2005 de Tweede Kamer informeerden over het voornemen om Nederlandse SOF in te zetten in Zuid-Afghanistan ontspoon zich een debat.

Een aantal leden van de Tweede Kamer uitte kritiek op het feit dat de ministers de artikel-100 procedure niet hadden toegepast maar waren teruggevallen op de procedure voor speciale operaties.²⁵ Ook het feit dat ruim drie jaar na het vallen van het Taliban-regime nog steeds werd gerefereerd aan artikel 51 van het VN-Handvest leidde tot opmerkingen van

De successen van SOF hebben hun weerslag op de politieke en militaire leiding

Kamerleden.²⁶ Artikel 51 was immers ingeroepen in de tijd dat het regime in Afghanistan nog werd beschouwd als vijandig, maar Tweede Kamerlid Bert Koenders (PvdA) vroeg zich tijdens het debat af of daar sinds het verdrijven van de Taliban in december 2001 en het installeren van Karzai nog wel sprake van was.²⁷ In een brief volgend op het debat stelde minister Bot dat de dreiging van Al Qaida en de Taliban vanuit Afghanistan nog altijd bestond en dat daarmee het recht op zelfverdediging van kracht bleef. Hiermee was volgens de regering de nieuwe deelname aan *Enduring Freedom* gerechtvaardigd.²⁸

Debat over gevangenen

Een tweede punt van discussie was de problematiek omtrent gevangenen. In die periode waren de dubieuze praktijken in Guantanamo Bay reeds publiekelijk bekend. Nederlandse politici hadden zich hier al een aantal malen tegen afgezet.²⁹ Met name Farah Karimi van GroenLinks benadrukte de onrechtmatige gang van zaken in de gevangenis op Cuba en drong

aan op een helder juridisch kader voor de Nederlandse Special Forces.³⁰ Hiertegenover stonden andere politici. Zo schoof Tweede Kamerlid Hans van Baalen (VVD) de discussie terzijde met de mededeling dat hij de missie niet afhankelijk wilde maken van de kwestie Guantanamo Bay.³¹ Deze kwestie zou veelvuldig terugkomen in de debatten over troepeninzet de jaren daarna.

Chinook-helikopters vervoerden de Nederlandse operators van en naar het tweehonderd kilometer van de hoofdbasis gelegen operatiegebied, en bevoorraden hen daar

Voor- en tegenstanders

Tot slot het debat over het doel van de missie zelf. De VVD beschouwde de missie als een onderdeel van de strijd tegen het internationaal terrorisme. Terrorisme dat moest worden bestreden in Afghanistan, wilde het op termijn geen dreiging vormen voor Nederland.³² Ook het CDA beschouwde de SOF-missie als een strijd ‘tegen de terroristen die ook hier trainen en flatgebouwen kunnen laten ontploffen’.³³

De PvdA-leden stelden in het slotdebat voorafgaande aan de missie dat er in hun ogen te weinig duidelijkheid was over de aard en de effectiviteit van de missie. Hoewel de ministers Kamp en Bot in hun brief schreven dat de SOF zich vooral zouden richten op het vergaren van inlichtingen, het uitvoeren van verkenningen en zich eventueel zouden toeleggen op gevechtsacties, vond de PvdA de doelstelling toch te vaag. Zij stonden naar eigen zeggen weliswaar ‘pal [...] in de strijd tegen terrorisme’, maar zouden vanwege het ontbreken van een duidelijk doel uiteindelijk geen steun geven aan de inzet van de Special Forces.³⁴ Ook GroenLinks en de SP stemden niet in met de missie. De

tegenstand bleek echter een minderheid aangezien het CDA, de VVD, de LPF, D66, de CU en de SGP de missie wel steunden.

Operationele factoren tijdens de inzet van de SFTG-A

De SFTG-A ontplooidde in april 2005 in de zuidelijke provincie Kandahar. Het vliegveld van Kandahar-stad werd de uitvalsbasis voor de Nederlandse *Special Operations Task Group* (SOTG). Liaisonofficiërs geplaatst bij CJSOTF zorgden voor coördinatie en het uitwisselen van informatie. Ook was binnen CJSOTF voor de duur van de missie een Nederlandse SF-officier in de hoedanigheid van *Red Card Holder* (RCH) gestationeerd die namens de Commandant der Strijdkrachten (CDS) het Nederlandse mandaat bewaakte.³⁵

De Nederlandse regering had besloten om de Nederlandse SOF te laten opereren in de zuidelijke districten Shorabak en Registan, aan de grens met Pakistan. Het operatiegebied, dat bekend stond als ‘Windmill’, bestond voornamelijk uit woestijngebieden en was zeer dunbevolkt.³⁶ Het inlichtingenbeeld van het gebied, met een omvang van honderd bij tweehonderd kilometer, was bovendien zeer beperkt. De andere SOF-eenheden hadden, voornamelijk door gebrek aan mankracht, dit gebied grotendeels links laten liggen.³⁷

De organisatie van de SFTG-A was robuust in vergelijking met eerdere missies. De eenheid bestond uit acht SOF-teams met een eigen helikopterdetachement bestaande uit vier CH-47D helikopters (Chinook), een verkenningspeloton voor beveiligings- en bewakingstaken en een staf met de geëigende functionaliteiten.³⁸ De beschikbaarheid van *enablers* en uitgebreide stafcapaciteit bood de SOF een groot scala nieuwe mogelijkheden. De uitbreiding van de inlichtingencapaciteit en de beschikbaarheid van eigen helikopters maakten bijvoorbeeld een eerste aanzet tot *intell-driven* operaties mogelijk.

De afstand tussen het operatiegebied en de Nederlandse uitvalsbasis, *Forward Operating Base* (FOB) Achnacarry, besloeg 200 tot 300 kilo-

meter. Dit had een aantal gevolgen voor het optreden. Ten eerste beperkte de afstand de mogelijke wijzen van inzet in het operatiegebied. Voor transport van en naar Windmill had de SFTG-A twee mogelijkheden: inzet met helikopters of met de eigen wielvoertuigen.³⁹ Vanwege de capaciteit van het helikopterdetachement konden er slechts maximaal twee ploegen aan personeel en twee voertuigen intern worden beladen. Om al het personeel en materieel naar het operatiegebied te verplaatsen waren roulatieschema's noodzakelijk.

Een tweede gevolg van de grote afstanden was de mate van ondersteuning in geval van calamiteiten. Steun in de vorm van vuursteun of directe steun door overige eenheden was maar beperkt mogelijk. Daarom besloot de leiding van de SFTG-A om met grotere elementen te opereren en ploegen als het ware te clusteren.⁴⁰ Door twee ploegen te beschouwen als de kleinst mogelijke zelfstandig optredende eenheid kon zelfstandigheid en onafhankelijkheid worden gegarandeerd. In tegenstelling tot wat tot dan toe gebruikelijk was, vormde de enkele ploeg dus niet langer de basis van operaties. De inzichten die de SFTG-A op deed over het optreden met grotere verbanden droegen bij aan de ontwikkeling van het meervoudig ploegoptreden.

De eerste SOF-operaties

Met de hiervoor beschreven organisatiestructuur begonnen de Nederlandse SOF in de zomer van 2005 met het uitvoeren van heimelijke verkenningsoperaties langs de grens met Pakistan. Doel van de Nederlandse SOF-operaties was de vermoedelijke infiltratieroutes vast te stellen om later de *insurgents* op deze routes aan te kunnen grijpen.⁴¹ Al snel bleek dat het operatiegebied erg rustig was. Hoewel de frequentie van de gevechtshandelingen en aanslagen in Afghanistan vanaf 2003 wel langzaam maar zeker toenam, ging dat grotendeels aan Shorabak en Registan voorbij. De districten leken door de opstandelingen voornamelijk te worden gebruikt als infiltratieroutes vanuit Pakistan.⁴²

Gedurende de eerste verkenningen van de SFTG-A werden er dan ook geen grote bewegin-

gen of dreiging door Taliban of Al Qaida onderkend.⁴³ Heimelijke observatiemissies in de zomer van 2005 langs vermoedelijke infiltratieroutes vanuit Pakistan leverden nauwelijks informatie op. Hierop besloot de SFTG-A om de koers te wijzigen en de bevolking actief te benaderen om zo meer inlichtingen te vergaren.⁴⁴ De ploegen voerden operaties uit waarbij ze voor langere tijd in het gebied bleven en medische hulp verleenden aan de lokale bevolking. Uit de eerste contacten met de bevolking bleek dat er sprake was van intimidatie, drugshandel en tribale conflicten over de toegang tot het schaarse water. Hoewel hierbij vaak de schuld werd gelegd bij de Taliban, bleek dit vooral een methode om de eigen rivalen in een kwaad daglicht te stellen bij de internationale troepen. Niettemin leidde de nieuwe aanpak wel tot een beter inlichtingenbeeld.

Een nieuw geografisch aandachtsgebied

Inlichtingen vormden eind 2005 ook de basis van een hernieuwde geografische focus. De aandacht werd verlegd naar de provinciegrens met Helmand. In dit onherbergzame gebied zouden volgens de verkregen inlichtingen routes lopen waarlangs opstandelingen naar Helmand en Kandahar-stad trokken.⁴⁵ Tegelijk met de nieuwe geografische focus was er ook sprake van een verschuiving in de wijze van optreden. Werden de helikopters eerder vooral beschouwd als transportmiddel, vanaf deze periode vormden de helikopters steeds meer een essentieel onderdeel van het operatieconcept.

In tegenstelling tot de situatie aan de oostgrens leidden de operaties in het nieuwe aandachtsgebied al snel tot een vijftal confrontaties.⁴⁶ Gedurende de eerste maanden van 2006 werden teams ingezet in de provincie Helmand, aangrenzend aan JSOA Windmill, om smokkel en infiltratieroutes naar het noorden van Afghanistan te verstoren. Een aantal keren wisten elementen van de SFTG-A opstandelingen en drugstransporten te onderscheppen, waarbij het twee keer kwam tot een vuurgevecht.

De nauwe samenwerking met het helikopterdetachement zorgde ervoor dat de in beslag genomen spullen, de *insurgents* en gewonden

FOTO KCT

Met hulp gelden bouwde de SFTG-A watervoorzieningen in droge, verafgelegen gebieden

snel afgevoerd konden worden. Bovendien waren de helikopters belangrijk voor bevoorradings te velde; ze vergrootten het voortzettingsvermogen. Kortom, de koerswijziging wierp haar vruchten af.⁴⁷

Flexibiliteit door inbedding in SOF-structuur

De operationele flexibiliteit was mede ingegeven door de internationale bevelsverhoudingen. Het was uniek in de Nederlandse geschiedenis dat de Nederlandse SFTG-A onder rechtstreeks bevel stond van het Amerikaanse CJSOTF-hoofdkwartier in Bagram. De planning en goedkeuring van operaties verliep volledig binnen de SOF-commandostructuur.⁴⁸ Door de rustige situatie in het operatiegebied kon de SFTG-A aanvankelijk maar ten dele bijdragen aan het overkoepelende campagneplan waarmee het vanuit Bagram werd aangestuurd. De SFTG-A had hierdoor de mogelijkheid om zelf operaties te ontwikkelen naar aanleiding van inlichtingen over de plaatselijke situatie. Ook bleken de nationale uitgangspunten over de inzet doorslaggevend bij de pogingen van

de CJSOTF-staf om de Nederlandse taakgroep elders in te zetten. In het najaar van 2005 kwamen er berichten vanuit Bagram dat de door de coalitie gestelde doelen in het Nederlandse operatiegebied waren behaald en dat de Nederlanders op een andere locatie wellicht beter konden worden ingezet. Hoewel de Nederlandse regering een aantal maal toestemming gaf om in een gebied in Helmand, grenzend aan de provinciegrens, te opereren gaf ze niet toe aan permanente wijziging van het operatiegebied en bleef de SFTG-A in Windmill actief.⁴⁹

Buiten de operationele vrijheid die de internationale bevelsverhouding bood, had de internationale inbedding vooral grote invloed op de ervaringen met het gebruik van vuur- en luchtsteun. Nederlandse SOF-eenheden hadden voor de missie in Zuid-Afghanistan relatief beperkte kennis en ervaring met de inzet van *Close Air Support* (CAS) en grondgebonden vuursteun. Deze middelen waren in 2005 in ruime mate en in een grote verscheidenheid in het operatiegebied aanwezig. Hierdoor werd het nut

bevestigd van de inbedding van *Forward Air Controllers* (FAC'ers) op ploegniveau. Hoewel de daadwerkelijke inzet van CAS en grondgebonden vuursteun tijdens Operatie Benno uitbleef, is door de missie het bewustzijn van het belang van vuursteun voor speciale operaties in planning en uitvoering sterk toegenomen.

Subconclusie

Wat heeft de missie SFTG-A al met al bijgedragen aan de inzichten over het Nederlandse SOF-optreden? Uit de debatten blijkt dat er politieke verdeeldheid was over de inzet van Nederlandse SOF. Die verdeeldheid was niet nieuw: met de inval in Irak was er ook sprake van politieke onenigheid over de inzet van militairen in het kader van de door de Verenigde Staten gedomineerde War on Terror. In die zin paste de discussie over de inzet van SOF in de debatvoering over de Nederlandse inzet in Irak en Afghanistan.

Anderzijds verschilde het debat procedureel en inhoudelijk wel degelijk van de discussie over andere militaire missies. Doordat de inzet van speciale operaties niet conform de artikel-100 procedure hoefde te verlopen, verliep het besluitvormingsproces tot de inzet van de SFTG-A sneller. En vanwege het geheime karakter van speciale operaties konden de betrokken ministers het zich bovendien permitteren weinig los te laten over de aard, het doel en het operatiegebied van de missie. Dit leidde echter wel tot kritische opmerkingen vanuit de oppositie. Zo stemde de PvdA niet in met de SOF-missie omdat de partij het doel niet duidelijk genoeg vond.

Kortom, de besluitvormingsprocedure voor speciale operaties en de grote mate van geheimhouding biedt de regering een relatief eenvoudige mogelijkheid tot de inzet van een grote missie met een robuust mandaat. Daartegenover staat dat dit negatieve gevolgen kan hebben voor het politieke draagvlak van de missie.

Na afloop toonden de ministers van Defensie en Buitenlandse Zaken zich tevreden.⁵⁰ Met de conclusies uit de evaluatie van de missie gaven

de ministers de aanzet voor mogelijke toekomstige inzet van Nederlandse SOF en verdere professionalisering in lijn met ontwikkeling in de NAVO en de EU. Bovendien werd geconcludeerd dat de samenstelling van de SFTG-A een goed uitgangspunt bood voor de architectuur van toekomstige speciale taakgroepen.⁵¹ De laatste constatering is in lijn met de opvatting van de Nederlandse SOF-gemeenschap. De organisatiestructuur van de SFTG-A wordt nog steeds gebruikt als rolmodel in de hedendaagse discussie over het SOTG-optreden.⁵²

Al met al heeft Operatie Benno significant bijgedragen aan het denken over inzet van SOF. Niet eerder werden zoveel ondersteunende elementen als staf, inlichtingen, helikopters en EOD bijeen gebracht in een speciale taakgroep. De beschikbaarheid van de enablers en de uitgebreide stafcapaciteit bood legio nieuwe mogelijkheden voor SOF-optreden. Bij de planning van operaties had de SFTG bijvoorbeeld de beschikbaarheid over een robuuste inlichtingen-capaciteit en kon er worden gekozen uit verschillende inzetopties, waaronder helikopters.

Eveneens uniek was het feit dat Nederlandse SOF niet waren ingebed in of ondersteunend waren aan een conventionele taakgroep; de eenheid trad op binnen een SOF-organisatie. Hierdoor was de SFTG-A in staat om nuttige ervaringen op te doen op het gebied van lucht- en vuursteun.

Ook de operationele omgeving heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van SOF-optreden. Zo deed Nederlandse SOF ervaringen op met het meervoudig ploegoptreden en het verzamen van inlichtingen in een complexe en uitgestrekte omgeving. Aan de andere kant waren er ook beperkende omstandigheden. Zo bood het open terrein weinig mogelijkheden om verrassend, creatief en heimelijk op te treden.

Gedurende de missie deden niet alleen de operators op de grond veel ervaring op, ook de staf van de taakgroep maakte een ontwikkeling door. De operationele vrijheid stelde de staf immers in staat om zelf operaties te genereren in plaats van te wachten op een opdracht van

het hogere niveau. Dit kwam vooral tot uiting toen het vooraf verwachte optreden onder oorlogsomstandigheden uitbleef. De SFTG speelde hier flexibel op in door andersoortige, veelal minder kinetische, operaties uit te voeren en het aandachtsgebied te verleggen. Doordat de Nederlanders hun operaties zogezegd *bottom up* moesten initiëren en plannen, bestond de ruimte daartoe.

Task Group Viper en de missie in Uruzgan, 2006-2007

Voorafgaande aan de ontplooiing van ISAF-troepen in Zuid-Afghanistan (*stage III*) medio 2006 heerste er een zeker optimisme in de NAVO-hoofdkwartieren binnen en buiten Afghanistan.

De, onder andere, Britse, Canadese en Nederlandse militairen zouden zich niet primair bezighouden met het bestrijden van de insurgents, maar vooral het gezag van de regering in

Kabul uitbreiden en zorgdragen voor veiligheid.⁵³ Hierdoor zouden civiele instituties en economische groei in het gebied de kans krijgen om zich te ontwikkelen. De missie zou vooral draaien om het winnen van vertrouwen van de bevolking. De versterkingen die dit moesten bewerkstelligen bracht het totaal van de internationale troepenmacht op 46.000 militairen; bijna een verdubbeling ten opzichte van 2005.⁵⁴

Politieke debatten over de Nederlandse inzet in Uruzgan

Het besluit in februari 2006 tot de inzet van Nederlandse troepen naar Uruzgan was aanleiding voor een fel politiek debat.⁵⁵ De discussie concentreerde zich vooral op de (vermeende) tegenstelling tussen een 'vechtmis­sie' en een 'opbouwmissie'.⁵⁶ Hoewel de toenmalige ministers Ben Bot, Agnes van Ardenne en Henk

Kamp in hun Kamerbrieven over de missie de samenhang tussen veiligheid, stabiliteit en wederopbouw hadden benadrukt, bleef die kwestie gedurende de aanloop naar de missie in Uruzgan terugkomen in de debatten en in de media.⁵⁷

Critici in het parlement waren vooral bang dat de ISAF-missie zou overlappen met OEF, een missie die in hun ogen synoniem was geworden voor hardhandige terrorismebestrijding en weinig oog voor de lokale bevolking.

Evenals bij de missie van de SFTG-A was de behandeling van gevangenen wederom onderwerp van discussie. Een specifiek voorval dat in de aanloop van de missie in Uruzgan plaatsvond wakkerde de aandacht aan. In maart 2006 publiceerde *NRC Handelsblad* een artikel waarin stond dat Nederlandse troepen van de SFTG-A betrokken waren geweest bij aanhoudingen van Afghanen die in het Amerikaanse detentiesysteem waren verdwenen.⁵⁸ De oppositiepartijen PvdA, SP en GroenLinks – tevens de tegenstanders van de missie – eisten een verklaring en wilden in debat over de kwestie.⁵⁹ Minister Kamp verklaarde dat tijdens Nederlandse patrouilles weliswaar een aantal Afghanen waren overmeesterd maar dat de feitelijke aanhouding door Amerikaanse troepen was gebeurd. De Afghanen waren vervoerd naar een detentiefaciliteit in Bagram, zo verklaarde minister Kamp, waarna het lot van hen onbekend bleef.⁶⁰ De kwestie had weinig invloed op de lopende missie van de SFTG-A, maar ze was wel van invloed op het Uruzgan-debat.⁶¹

Nederlandse SOF-inzet nauwelijks onderwerp van discussie

Het feit dat ook Nederlandse speciale eenheden zouden worden ingezet tijdens de missie in Uruzgan kwam nauwelijks ter sprake tijdens de politieke discussies. In de initiële brieven over de missie kwam de deelname van Nederlandse SOF niet eens voor. Nederlandse SOF zouden volgens minister Henk Kamp dan ook een volledig andere taak krijgen dan tijdens OEF en gewoon onder de Nederlandse commandant van de ISAF-missie in Uruzgan vallen.

‘Er is geen special forces-operatie gepland in [Uruzgan]; er is alleen een ISAF-operatie. De commando’s vormen een onderdeel van de militaire eenheid. Zij hebben specifieke commandotaken, zoals [langdurige] verkenningen in moeilijke omstandigheden’, aldus de minister in een brief aan de Tweede Kamer.⁶² Gedurende de TFU-missie zouden Nederlandse SOF dus deel uitmaken van de TFU en geen specifieke speciale operaties uitvoeren. Niettemin achtte minister Kamp de bijdrage van Nederlandse SOF van groot belang voor het creëren van de noodzakelijke randvoorwaarden voor de TFU.⁶³

Ontplooiing van Nederlandse SOF in Uruzgan

Gelijktijdig met de Nederlandse troepen van de *Deployment Task Force* van de TFU, ontplooipte de *Special Forces Task Group Viper* in het voorjaar van 2006 naar Kamp Holland in Tarin Kowt, de provinciehoofdstad van Uruzgan. De missie van SFTG Viper verschilde beduidend van de missie van de SFTG-A. Allereerst verschilde de opdracht. Deze was missie volgens de minister van Defensie dus niet specifiek te karakteriseren als een speciale operatie. Ten tweede viel de SFTG Viper, zoals hiervoor al genoemd, in tegenstelling tot de periode in Kandahar niet onder een internationaal SOF-hoofdkwartier, maar was de taakgroep ingebed in de conventionele TFU. En in de derde plaats werd het relatief grote maar rustige grensgebied verruild voor Uruzgan, een gebied waar de insurgency welig tierde. Ten slotte vloeide uit voornoemde punten een andere taakorganisatie voort. Mede ingegeven door de inbedding en de gewijzigde taakstelling was ook de organisatie van de taakgroep aangepast.

De nucleus van taakgroep Viper bestond uit vier operationele teams met een minimaal versterkte compagniesstaf, zonder eigen helikopter-capaciteit of extra inlichtingenpersoneel, capaciteit van de Explosieven Opruimingsdienst (EOD) of overige ondersteuning.⁶⁴ Voor alle enabling capaciteiten moest Viper dus terugvallen op de TFU en de bondgenoten. Door deze factoren was de inzet van SFTG Viper op vele vlakken beduidend anders dan die van de SFTG-A. Hierna komt de invloed van voor-

FOTO/KCT

‘Close Air Support’ in het Derafshan-gebied op 19 juni 2006

noemde factoren op het optreden van de SFTG Viper uitgebreid aan de orde.

Grote mate van operationele vrijheid

Allereerst de inbedding van de SFTG Viper in de TFU, en de taakorganisatie. Beide factoren hadden gevolgen voor de planning en de uitvoering van operaties. De invloed daarvan wisselde echter tijdens de verschillende rotaties. Gedurende de eerste rotatie had de taakeenheid een relatief grote mate van operationele vrijheid. Ze diende de eigen operaties zelf te plannen, aangezien een grote TFU-staf vooralsnog ontbrak en de DTF zich richtte op de logistieke operatie.

Wel leunde Viper in die periode zwaar op internationale bondgenoten. Dit was enerzijds uit nood geboren, aangezien de Nederlandse voertuigen nog niet waren uitgerust met *jammers* die de signalen van *Improvised Explosive Devices* (IED’s) konden verstoren. Door te verplaatsen in het kielzog van de bondgenoten kon Viper toch van deze beveiligingsmaatregel gebruik maken.⁶⁵

De internationale samenwerking bracht meerdere voordelen met zich mee, zo blijkt onder meer uit het relaas van de eerste commandant van de rotatie.⁶⁶ Door de samenwerking was de taakgroep namelijk in staat om zich de karakteristieken van het operatiegebied en de demografische samenstelling snel eigen te maken.

Ook brachten de internationale contacten actuele kennis over de huidige manier van opereren, waaronder het gebruik van specialis- tische capaciteiten als *Intelligence, Surveillance* en *Reconnaissance* (ISR)-middelen en het optre- den met luchtsteun en vuursteun. Tot slot had- den de reeds aanwezige troepen al veel ervaring opgedaan in het bestrijden van de insurgency en deze werd gedeeld met SFTG Viper. Kortom, de internationale samenwerking was van grote waarde voor de taakgroep.

Inbedding in TFU beïnvloedt optreden

Nadat de TFU in augustus 2006 operationeel was geworden, kregen de gevolgen van de inbedding van de taakeenheid meer gestalte en veranderde het optreden van Viper. Aller- eerst verminderde de hoge mate van vrijheid die ten tijde van de DTF had bestaan. Steeds vaker werd Viper ingezet voor meer conventio- nele taken waaraan de Nederlandse *Battlegroup* niet toekwam.⁶⁷ Gedurende de verschillende rotaties ontwikkelde Viper zich tot een soort snelle reactiemacht die brandhaarden in het operatiegebied van de TFU moest bestrijden.

Ten tweede moest de taakeenheid voor enabling- capaciteiten terugvallen op de TFU, waarbij ze nu de schaarse capaciteit moest delen met regu- liere infanterie-eenheden.⁶⁸ Dit bevorderde de mate van zelfstandigheid en flexibiliteit niet. Tot slot beperkte de inbedding in de TFU-orga- nisatie ook de toegang tot schaarse middelen van hogere niveaus. Doordat SFTG Viper niet was ingebed binnen de SOF-structuur kreeg het minder gemakkelijk toegang tot schaarse mid- delen als ISR. Deels kon dit worden opgevangen door de samenwerking met internationale SOF- partners, maar mede door de organisatorische inbedding van SFTG Viper verwaterden de contacten gedurende de missie. Bovendien trok Australië in augustus 2006 zijn SOTG tijdelijk uit de provincie terug.

In plaats daarvan traden Nederlandse SOF steeds meer op met bijvoorbeeld het Neder- landse PRT en de verkenningpelotons van de *Battlegroup* om inlichtingen te vergaren over (de randen van) het Nederlandse operatie- gebied. Kortom, doordat Viper niet was ingebed

binnen de SOF-structuur, beperkte toegang had tot hoogwaardige middelen als ISR (dat voortvloeide uit de inbedding binnen de TFU) en eigen enabling-capaciteit ontbrak, werd het vermogen van Viper om zelfstandig en flexibel op te treden beperkt.

Ook werd het moeilijker om intell driven spe- ciale operaties uit te voeren. Hoewel dit een beperking bleek voor de operationele mogelijk- heden leidde het geenszins tot minder opera- tiele uitdagingen. De insurgency in Uruzgan zorgde namelijk voor geduchte tegenstand.

Veel tegenstand in Uruzgan

Het beeld over de insurgency dat tijdens de verkenningen van SFTG-A was ontstaan, werd bevestigd tijdens de eerste rotaties van Viper. De situatie in Uruzgan was veel dreigender dan de SFTG-A het jaar ervoor had ervaren in Kanda- har. Verkenningen ten noorden van de provin- ciale hoofdstad Tarin Kowt leidden veelvuldig tot hevige gevechtscontacten. De opstande- lingen leken elke buitenlandse inmenging te willen bestrijden en probeerden met veel geweld de coalitietroepen de toegang tot hun gebieden te ontzeggen. Ondanks het feit dat de missie voor Nederlandse SOF in Uruzgan dus onder ISAF viel, en niet in het teken stond van terrorismebestrijding, bleek al gauw dat de aard van de tegenstand in het nieuwe missie- gebied aanzienlijk gewelddadiger was.

De gevechten in Uruzgan pasten in het patroon dat eveneens in de naburige provincies zicht- baar werd. Ook in Helmand en Kandahar stuit- ten de coalitiegenoten van ISAF op fel verzet. De opstandelingen voerden zelfs grootschalige offensieven uit om de ontplooiing van de inter- nationale troepen te dwarsbomen. Slechts met de nodige moeite konden deze offensieven tot staan worden gebracht, zoals bijvoorbeeld tijdens 'Operatie Medusa' in september 2006 in Kandahar. Het aantal aanvallen op de buiten- landse militairen verdubbelden dat jaar tot zes- honderd per maand. Deze vonden met name plaats in de zuidelijke en oostelijke provincies. De hoopvolle verwachtingen dat ISAF tijdens stage III nauwelijks gevechtsoperaties zou uitvoeren, kwamen dus niet uit.⁶⁹

De eerste rotatie van Viper werkte nauw samen met Australische Special Operations Forces

In de beginperiode van de missie bereikten de gewelddadigheden nog maar mondjesmaat het Nederlandse publiek.⁷⁰ De aard van de SOF-operaties zou grotendeels pas duidelijk worden na de toekenning van de Militaire Willemsorde voor getoonde moed en beleidvol optreden aan kapitein Marco Kroon, in 2009.⁷¹

Toch sijpelde ook in 2006 al iets van de situatie in het gebied door naar Nederland. In november 2006 vertoonde de Nederlandse journalist Vic Franke beelden van een gevechtssituatie in de buurt van Wanow, ten noordoosten van de basis bij Tarin Kowt.⁷² De video, genaamd '09:11 Zulu' wekte beroering, niet alleen vanwege de intensiteit van het gevecht maar ook door de kritische meningen van de Nederlandse commando's, die meenden dat ze met de Viper-missie niet naar vermogen werden ingezet. Hoewel het incident de PvdA en GroenLinks aanleiding bood tot het stellen van Kamervragen, zou het geen verregaande consequenties hebben.⁷³

Wijze van optreden

De operationele omgeving alsmede de ervaringen van internationale SOF-partners hadden invloed op het optreden van taakgroep Viper. Allereerst leerde de SFTG Viper al snel dat het niet eenvoudig was om de insurgency te bestrijden.⁷⁴ De insurgents waren zelden als zodanig herkenbaar; vaak gingen ze op in de lokale bevolking. Bovendien bleken ze over een groot adaptief vermogen te beschikken, zo blijkt onder meer uit verslagen door betrokkenen.⁷⁵

De commandant van de vierde rotatie betoogde dat de vijandelijke strijders gedurende de missie leerden dat 'vechten tegen ISAF-troepen met klein-kaliberwapens weinig effectief was. In plaats van de directe confrontatie aan te gaan [verlegden de opstandelingen] hun tactieken meer en meer naar het plaatsen van geïmproviseerde explosieven'.⁷⁶

De bevolkte en gecultiveerde gebieden – *green zones* genoemd – waren vanwege de slechte

begaanbaarheid niet altijd geschikt voor optreden met voertuigen. Daarom experimenteerde de taakeenheid met verschillende operatieconcepten. Een kleine eenheid trad bijvoorbeeld 's nachts te voet een dorp binnen, waarna bij de eerste schemering de voertuigen bijtrokken. Een andere mogelijke wijze van optreden was het heimelijk inrichten van observatieposten om vervolgens met een ogenschijnlijk zwakke eenheid de groene zone in te trekken.⁷⁷ Zodoende werd getracht de insurgents te verleiden hun ware aard te tonen.⁷⁸

In andere gevallen opereerden de operators van Viper in de onoverzichtelijke groene zone in kleine groepen van vier tot twaalf man, met rugdekking vanaf de hoger gelegen terreindelen.⁷⁹ Kortom, verrassing door creativiteit en flexibiliteit was het devies.⁸⁰ De zoektocht naar insurgents binnen de groene zones bracht echter ook de nodige risico's met zich mee.

Een tweede gevolg van de operationele omgeving, maar ook van de taakorganisatie en de beperkte beschikbaarheid van enablers, was de voortzetting van het geclusterde optreden, dat tijdens de SFTG-A al was ingezet. Zo trad de eerste rotatie initieel op met twee clusters van twee ploegen. Nadat één ploeg vertrok naar Deh Rawood werden de overige drie ploegen samengevoegd tot één integrale eenheid. Rotatie twee nam de taakorganisatie van de vorige rotatie over. Nadat vanaf de derde rotatie de enkele ploeg uit Deh Rawood was teruggetrokken, werden de teams gebundeld en als één taakeenheid ingezet.⁸¹

Het clusteroptreden werd vooral ingegeven door de hoge dreiging van de insurgency. Hierdoor werd de vuurkracht van een enkele ploeg niet voldoende geacht. Ook de beperkte beschikbaarheid van enablers belast met de opsporing van IED's speelde een rol: er was vaak niet voldoende capaciteit om meerdere elementen van Viper te ontplooiën.⁸²

Ten derde groeide gedurende de missie het belang van CAS en grondgebonden vuursteun. Hiertoe was tijdens de missie van de SFTG-A al een eerste aanzet gedaan.⁸³ Tijdens operaties

FOTO KCT

bleek dat de boordwapens en de eigen vuursteunmiddelen niet afdoende waren om enerzijds de veiligheid van eigen personeel te waarborgen en anderzijds de tegenstander effectief te kunnen bestrijden.⁸⁴

Gedurende de vijf rotaties van Viper werden veel gevechten met de insurgency beslecht door de gecoördineerde inzet van CAS en grondgebonden vuursteun.⁸⁵ Vuursteun en luchtsteun namen niet alleen een prominente plaats in tijdens de uitvoering van operaties, maar ook gedurende de planning en voorbereiding door de staf.⁸⁶

Ten slotte nam het belang van de rol van leiders en commandanten toe. Gedurende de Vipermissie was er sprake van intensieve gevechten, een diffuse, complexe omgeving en wisselende

Veel gevechten vonden plaats in de bevolkte 'green zones'

van het NRC *Handelsblad* over de afvoer van gevangenen en de commotie na het verschijnen van '09:11 Zulu'.

De inbedding in de TFU in plaats van in de internationale SOF-structuur bleek van grote invloed. Met uitzondering van de eerste rotatie werd de SFTG Viper in grote mate beperkt door de geringe mate van vrijheid van operationeel handelen en het ontbreken van eigen noodzakelijke enabling capaciteit. Voor capaciteiten als genie, EOD, inlichtingen, *Electronic Warfare* (EW)-teams en vuursteun moest de SFTG aankloppen bij de TFU.⁸⁷ De toenemende verstrengeling met de TFU had eveneens enige terughoudendheid van internationale SOF-eenheden tot gevolg. Hierdoor had Viper minder toegang tot hoogwaardige inlichtingen en internationale ISR-capaciteit. In de ogen van sommige operators werd hierdoor te weinig gebruik gemaakt van de specifieke capaciteiten van Nederlandse SOF.

Ondanks de operationele beperkingen maakte de Nederlandse SOF-gemeenschap met de inzet in Uruzgan toch een sterke ontwikkeling door. De complexe operationele omgeving en de vele intensieve gevechtsacties leiden tot nieuwe inzichten over de mogelijkheden van SOF in een counterinsurgency. Meer specifiek maakte vooral het denken over meervoudig ploegoptreden, lucht- en vuursteun en de invloed van leiderschap een stap voorwaarts.

Al met al kunnen we concluderen dat de inbedding in de TFU-structuur en de daaruit voortvloeiende taakorganisatie, de voornaamste oorzaken waren waarom het optreden van de SFTG Viper overwegend conventioneel van aard was. Ondanks de complexe missies in een hoog geweldsspectrum die zijn uitgevoerd, karakteriseren de meeste operaties van Viper zich niet als speciale operaties. Een belangrijk conclusie die de SOF-gemeenschap dan ook heeft getrokken, is dat bij toekomstige SOF-missies altijd zou moeten worden gestreefd naar inbedding in een (internationale) SOF-structuur en de beschikking over eigen enablers, opdat

geweldsniveaus. Het belang van leiderschap blijkt ook uit de vele dapperheidsonderscheidingen voor *junior leaders* van Nederlandse SOF. De redenen daarvoor onderschrijven dat leiderschap onder extreme omstandigheden vaak het verschil heeft gemaakt tijdens de operaties van Viper.

Subconclusie

Tot welke inzichten heeft de missie van SFTG Viper nu geleid? Op politiek niveau is er nauwelijks gedebatteerd over de inzet van Nederlandse SOF. De SFTG Viper zou immers worden ingebed in de TFU en dus was er geen reden om de taakeenheid apart te behandelen. Niettemin krijgt berichtgeving over speciale operaties, gezien het heimelijke karakter ervan, vaak de warme aandacht van de media en het publiek, zo bewijst ook de reactie op de berichtgeving

er volwaardige speciale operaties kunnen worden uitgevoerd.

TF55 en de operaties in Zuid-Afghanistan, 2009-2010

Na de terugtrekking van Task Force Viper in 2007 bleven elementen van het KCT stand-by staan om op korte termijn te worden ingezet

als de TFU hierom verzocht. Het zou echter tot eind 2008 duren eer de afdeling Joint Speciale Operaties van de Defensiestaf weer een bijdrage van Nederlandse SOF zou onderzoeken.⁸⁸

Op 13 maart 2009 meldde minister Eimert van Middelkoop de voorgenomen inzet van Nederlandse SOF in een brief over de voortgang van de missie in Uruzgan. In de brief beschreef de minister dat er 'dringend behoefte bestaat aan de inzet van commando's en mariniers ter verbetering van de inlichtingenpositie'.⁸⁹ Daarom, zo schreef de minister, is besloten tot de missie die was 'gericht op het uitvoeren van verkenningen, het verzamelen van inlichtingen en het aangrijpen en arresteren van Talibanleiders en *insurgents* die zich bezig houden met het plegen van aanslagen en het plaatsen van IED's'.⁹⁰

Het basisidee was dat SOF zich buiten de inktvlekken zouden ophouden om de druk op de activiteiten van de TFU en het PRT binnen die inktvlekken te verminderen.⁹¹ In het daaropvolgende debat kwam de missie kort ter sprake, waarbij enkele Kamerleden zich afvroegen of de regering gezien de aard en de omvang geen aparte artikel-100 procedure voor de missie had moeten volgen. Minister Van Middelkoop verklaarde daarop echter dat hij van mening was dat de missie niet buiten de bestaande mandaten viel, en daarmee was de kous af.

De wens van Nederlandse SOF om te worden ingebed binnen de bestaande internationale ISAF SOF-structuur werd vervuld. TF55 zou niet onder TFU-commando opereren, maar direct ressorteren onder de commandant van ISAF-SOF, een ondercommandant van de commandant van ISAF.⁹² Dat was een stap vooruit. De taakstelling die TF55 meekreeg van de minister van Defensie betekende eveneens een vooruitgang ten opzichte van de missie van daarvoor. Beschouwde minister Kamp de SFTG Viper nog als een bijzondere verkenningsseenheid, primair belast met het verzamelen van inlichtingen en ondersteunende taken als *Quick Reaction Force*, TF55 was in de ogen van zijn opvolger Eimert van Middelkoop wel degelijk een echte speciale eenheid, met speciale taken.⁹³

Doordat TF55 de opdracht kreeg zich te richten op de insurgent-netwerken kon de taakeenheid het gevecht naar de tegenstander brengen en voeren op eigen voorwaarden.

Wat tegenviel was echter het feit dat er onvoldoende mogelijkheden waren om TF55 eigen enablers mee te geven, zoals TF55 graag wenste. Daardoor was TF55 gedurende de missie wederom afhankelijk van de TFU voor het verkrijgen van noodzakelijke capaciteit als EOV, genie, vuursteunmiddelen (mortieren) en EOD.⁹⁴ Andere schaarse middelen, zoals helikopters en ISR, diende de taakeenheid te onttrekken van RC-South. De afhankelijkheid en de schaarse beschikbaarheid van de enablers was, zoals aangegeven, van invloed op de flexibiliteit en het operationele tempo van TF55.⁹⁵

Heroriëntatie op de ISAF-strategie

De ontplooiing van TF55 in het voorjaar van 2009 viel samen met een heroriëntatie van de internationale campagne in Afghanistan. De westerse inspanningen van de voorgaande jaren hadden nog niet geleid tot een eind aan het geweld in Afghanistan. Na het aantreden van president Barack Obama in januari 2009 zette de Verenigde Staten nog meer in op een koerswijziging. Obama stelde generaal Stanley McChrystal aan om de internationale troepenmacht te gaan leiden. Na een uitvoerige analyse

van het conflict stelde McChrystal vast dat de ISAF-missie te kampen had met een gebrek aan middelen, een gebrek aan politieke wil en bovenal een gebrek aan een overkoepelende strategie.⁹⁶

TF55 was bestemd om in en rond Uruzgan op te treden. De volledige taakeenheid besloeg 76 man, waarbij de kern evenals bij Viper bestond uit vier ploegen.⁹⁷ De overkoepelende staf was qua omvang een tussenvorm van de twee voorgaande missies. Net als de SFTG-A zou TF55 deel gaan uitmaken van een internationale SOF-bevelsstructuur. Omdat generaal McChrystal meer eenheid van inspanning wilde, werden regionale *Special Operations Command and Control Elements* (SOCCE) ingesteld. Deze moesten de speciale operaties onderling en met de regionale hoofdkwartieren afstemmen.⁹⁸ Om deze reden namen de staf en de liaisons van TF55 hun intrek op Kandahar Airfield.

Ondanks de toegenomen coördinatie, dienden de operaties vooral door de staf van TF55 zelf te worden gegenereerd en in de ISAF-lijn te worden voorgelegd voor goedkeuring. Ook verzocht TF55 voorafgaande aan elke operatie goedkeuring in de nationale lijn aan de Defensiestaf. Hiermee werd de tijdens SFTG-A ingezette ontwikkeling van plannen op laag niveau doorgezet.

Grote invloed van richtlijnen ISAF-commando

Van grote invloed op het optreden van TF55 was de komst van McChrystal als commandant van ISAF en de zogeheten *directives* die gedurende de missie onder zijn commando werden uitgegeven. Deze richtlijnen waren een belangrijk uitvloeiende van de hernieuwde strategie, die er voornamelijk op gericht was de bescherming van de Afghaanse bevolking centraal te stellen en daarmee haar steun te winnen voor de Afghaanse overheid en de coalitie.

Hoewel deze inzichten en zijn ideeën over counterinsurgency op zichzelf niet nieuw waren, zag McChrystal zeer nauwlettend toe op daadwerkelijke naleving van de principes ervan.⁹⁹ Voorgenomen operaties moesten bijvoorbeeld aan steeds meer en strengere voorwaarden voldoen om te worden goedgekeurd. Zo legde McChrystal nachtelijke operaties aan banden en eiste hij grote terughoudendheid bij het gebruik van geweld.¹⁰⁰ Ook dienden operaties uitvoerig te worden vastgelegd, opdat eventuele incidenten grondig konden worden uitgezocht en gecommuniceerd. Hoewel dit extra stafwerk betekende, hadden de richtlijnen met de beperkingen tot geweldgebruik relatief weinig invloed op het optreden van de Nederlandse SOF. Het gebruik van geweld was tijdens de recente Nederlandse missies altijd al aan strikte voorwaarden gebonden.

Andere richtlijnen, zoals de restricties op nachtelijke operaties, hadden wel invloed. Hierdoor werd de mogelijkheid tot verrassend optreden bij duisternis (dat tijdens SFTG Viper nog veel gebeurde) namelijk teruggebracht. De belangrijkste richtlijn die werd uitgegeven gedurende de missie behelsde de verplichting om te *partneren* met een Afghaanse eenheid. Dit leidde

FOTO NCT

Een operator doorzoekt een ondergronds irrigatiekanaal ('karesh')

ertoe dat TF55 ging samenwerken met een Afghaanse politie-eenheid, die de taakeenheid omdoopte tot *Special Response Team Uruzgan* (SRTU).¹⁰¹

De gedachte achter de *partnering*-filosofie was enerzijds het verbeteren van het niveau van de Afghaanse veiligheidstroepen, zodat deze op termijn de taken van de internationale troepen konden overnemen. Anderzijds zou het gebruik van Afghaanse eenheden moeten leiden tot meer draagvlak van de lokale bevolking voor ISAF-operaties en, belangrijker nog, voor de Afghaanse overheid.¹⁰² Hoewel het partneren initieel stroef verliep, in verband met de beperkte aanwas en het grote verloop van opgeleide agenten, bleek de opgedane ervaring erg waardevol. Door de intensieve samenwerking met de SRTU werd de Nederlandse SOF-gemeenschap weer herinnerd aan een primaire SOF-taak die door de jaren heen op de achtergrond was geraakt: Military Assistance.

Uruzgan buiten het zwaartepunt van ISAF

Een richtlijn die ten slotte ook veel invloed had op het optreden van TF55 was het besluit van het ISAF-commando in 2009 om Kandahar-stad en centraal Helmand tot de zwaartepunten van de inspanningen te verklaren. Als gevolg hiervan besloot RC-South om de inzet van schaarse ISR-middelen en helikoptercapaciteit op deze gebieden te concentreren.¹⁰³

Om de insurgents op te kunnen sporen en effectief te kunnen opereren, had TF55 echter ook dringend behoefte aan goede inlichtingen met behulp van ISR-middelen en de mogelijkheid om helikopters in te zetten. Vanwege de koerswijziging kreeg TF55 echter minder toegang tot deze schaarse capaciteit. Doordat de eenheid door operaties buiten de provincie effecten wist te bereiken in Uruzgan kon ze af en toe toch gebruikmaken van schaarse middelen terwijl ze tegelijkertijd een bijdrage leverde aan de TFU-missie.

Wijze van optreden

Legio aspecten zijn van invloed geweest op het opereren van TF55. Hiervoor is de invloed van de politieke opdracht, de inbedding in de

FOTO: KCT

SOF-structuur en de implicaties van de richtlijnen vanuit het ISAF-hoofdkwartier al genoemd. Maar ook de veranderde strijdwijze van de insurgency en de instroom van nieuw materieel speelde een rol. Allereerst de insurgency. In de loop der jaren hadden de insurgents hun strijdwijze in de provincie Uruzgan gewijzigd. Tijdens de directe confrontaties van 2006 en 2007 hadden de opstandelingen zware verliezen geleden. Vanaf begin 2008 had de TFU een kwetsbare dominantie verworven over de bevolkingscentra. Dit had invloed op de strijdwijze van de opstandelingen.

In tegenstelling tot de jaren ervoor vermeden de insurgents de gevechten met de coalitie-troepen binnen de zogenoemde 'inktvlekken', maar maakten ze steeds meer gebruik van IED's. Dit had gevolgen voor de verplaatsingsmogelijkheden – ook voor TF55. Verplaatsen

TF55 voerde gerichte operaties uit om opstandelingen op te pakken of wapen- en munitieopslagplaatsen te ontmantelen

Een andere optie was een kortdurende, intensieve inzet – vaak met helikopters – gericht op het snel behalen van een concreet doel, bijvoorbeeld de aanhouding van een kopstuk van de insurgency.¹⁰⁷ De weergegeven inzetopties geven we hier overigens zeer gesimplificeerd weer. Bovendien waren uiteraard vele andere tussenvormen mogelijk.

De ervaringen die met helikopters, CAS, ISR, lucht- en vuursteun gedurende eerdere missies waren opgedaan, zetten zich voort tijdens de periode van TF55. Maar er werden ook ervaringen opgedaan met nieuwe inzetmiddelen. Mede door de aanwezigheid van parachutes en de toewijzing van tactisch luchttransport in de vorm van een C-130 is het mogelijk geweest een para-eenheid middels vrije val in te zetten in 2009.¹⁰⁸ Verder heeft de taakeenheid gedurende de missie ook gewerkt met quads en boten.

Hoewel er in sommige gevallen ook (delen van) operaties werden uitgevoerd met kleine groepjes operators, zette de trend om geclusterd te opereren door – vooral bij voertuigoptreden. Met het toenemende aantal specialisten nam de omvang van de eenheid nog meer toe. Door de eerdere operationele ervaringen had inmiddels de functie van Commandant Meervoudig Ploegoptreden (MPO) binnen de SOF zijn intrede gedaan – een functionaliteit die met de toegenomen grootte van de eenheid goed tot zijn recht kwam tijdens de missie. Deze commandant gaf leiding aan de gehele eenheid inclusief enablers, zodat de ondercommandanten van de verschillende elementen, zoals aanvalsteams, observatieposten, verkenningsteams, sniper-teams, operators op voertuigen en quads weliswaar veel vrijheid van handelen behielden, maar de synergie van de operatie gewaarborgd bleef.

De veelheid aan verschillende specialistische teams en enabling capaciteiten vergde wederom veel van de leiders en commandanten van TF55. Gedurende de missie werd de eenheid gecon-

met voertuigen werd moeizaam, tijdrovend en riskant. Verrassing en snelheid konden vrijwel niet meer worden verkregen.

Buiten de inktvlekken hadden de opstandelingen een grotere mate van bewegingsvrijheid. Ze gebruikten de vaak onherbergzame buitengebieden om aanslagen voor te bereiden en te recupereren. Het aangrijpen van de opstandelingen in deze bolwerken was een taak die was weggelegd voor de SOF-eenheden van de coalitie.¹⁰⁴ Dit betekende dat TF55, om effectief te kunnen zijn, vooral buiten de inktvlekken diende te opereren.¹⁰⁵ Een van de inzetopties die TF55 gedurende de missie veelvuldig toepaste was de verstoringsoperatie. Deze kenmerkt zich door een verblijf voor langere duur in een insurgents gedomineerd gebied om zo hun bewegingsvrijheid te verminderen en activiteiten te verstoren.¹⁰⁶

fronteerd met complexe situaties en enkele hevige gevechten. Daarbij hadden de leiders te maken met velerlei eigen middelen zoals de verschillende teams, enablers, specialisten, vuur- en luchtsteun. Maar commandanten dienden meer aspecten in acht te nemen, zoals de burgerbevolking, de SRTU waarmee werd opgetreden, het mogelijke afbreukrisico en de richtlijnen van het ISAF-commando. Bovendien vonden operaties vaak plaats voor langere duur in afgelegen gebieden en met offensief, of soms zelf agressief, optredende insurgents.

Met zijn nieuwe richtlijnen speelde generaal McChrystal in op de almaar kritischer internationale publieke opinie

TF55 kreeg tijdens deze operaties verliezen te verwerken. Tijdens een operatie op 6 september 2009 sneuvelde korporaal Kevin van de Rijdt in een vuurgevecht. Op 15 februari 2010 kwam een van de agenten, Zaman Ali, van de Afghaanse partnereenheid om nadat zijn voertuig was getroffen door een IED.

Ondanks de technologische ontwikkelingen bleek ook tijdens deze missie weer het belang van de menselijke factor en van goed leiderschap in het bijzonder. Dit gold overigens niet alleen voor de eenheden te velde. De inbedding binnen de SOF-structuur, de complexe omgeving en het hoge operationele tempo vergden ook het uiterste van de staf, waaronder planners, inlichtingspecialisten, operatieofficieren en ander ondersteunend personeel.

Subconclusie

De missie van TF55 was weer een belangrijke stap voorwaarts voor de Nederlandse SOF-gemeenschap. Op welke wijze beïnvloedde de politieke, operationele en omgevingsfactoren het optreden van TF55 en wat voor invloed had dat op het denken over SOF-inzet? Betreffende de politieke factor neemt deze missie geen markante plaats in. Het aantal debatten over de inzet van de Nederlandse SOF is margi-

naal en valt in het niet bij de discussie over (de verlenging van) de TFU-missie in Uruzgan.

Politieke richtlijnen voor de missie waren echter van grotere invloed. Allereerst bood de opdracht een prima kader voor het uitvoeren van *full spectrum* speciale operaties. Door tevens gehoor te geven aan de wens van Nederlandse SOF werd TF55 ingebed binnen de ISAF SOF-structuur. Dit kwam ten goede aan de effectiviteit van de operaties. Hierdoor bevond TF55 zich namelijk op een hoger niveau in de ISAF-organisatie, had het meer toegang tot schaarse middelen van RC-S en kon het gemakkelijker samenwerken met internationale SOF. Anderzijds kreeg TF55 geen eigen enablers mee, wat van grote invloed was. De eerder genoemde schaarse beschikbaarheid van middelen als helikopters, ISR-middelen, EOVS en genie maakte van de planning van elke operatie weer een creatieve uitdaging.

De sturing van generaal McChrystal middels richtlijnen had veel invloed op het optreden van Nederlandse SOF. Mede ingegeven door een meer bevolkingsgerichte aanpak werd het gebruik van geweld aan banden gelegd en werd de rol van de Afghaanse veiligheidstroepen vergroot. Hiermee speelde generaal McChrystal in op de Afghaanse gevoelens, maar ook op de almaar kritische internationale publieke opinie en het afnemende publieke draagvlak binnen de NAVO-landen.

Opereren in dergelijke omstandigheden is op het lijf geschreven voor SOF. Een van de kenmerken van SOF is immers het optreden op strategisch niveau, het besef van eventuele politieke implicaties en de mogelijkheid om snel te kunnen schakelen tussen toepassing van geweld enerzijds en laagdrempelig optreden anderzijds. Door in te spelen op de vele voorschriften vanuit het ISAF-commando hebben Nederlandse SOF aangetoond om te kunnen gaan met dergelijke richtlijnen.¹⁰⁹

In lijn met de twee voorgaande missies blijkt TF55 wederom een goede operationele ervaring. Alle SOF-taken – Special Reconnaissance, Direct Action en Military Assistance – kwamen naar

FOTO: KCT

De Afghaanse bevolking werd tijdens 'Population Centric Operations' actief benaderd

voren. De trend van het meervoudig ploegoptreden aangevuld met een diversiteit aan enablers zet door. De kern van de taakorganisatie blijft de SOF-eenheid, maar nog meer dan tijdens de voorgaande missies realiseerde de SOF-gemeenschap zich dat ze simpelweg niet kon opereren zonder middelen als genie, EOD, vuursteun, luchtsteun, helikoptercapaciteit maar ook voldoende plannings- en inlichtingen-capaciteit. Dit besef is een van de voornaamste constatering gedurende de missie.

Conclusie

Sinds 2001 hebben internationale SOF een verregaande professionalisering doorgemaakt. In verschillende westerse landen zijn budgetten toegenomen, eenheden uitgebreid en hebben staten SOF steeds vaker ingezet. Uit wat bekend is over de drie missies van Nederlandse SOF in Afghanistan van 2005 tot en met 2010 concluderen we dat ook Nederlandse SOF vooruitgang

heeft geboekt. Tot welke inzichten heeft dit nu geleid? We willen hierbij overigens nogmaals benadrukken dat we slechts voorzichtige conclusies kunnen trekken op basis van hetgeen in de openbaarheid is verschenen.

Allereerst de politieke factoren; het primaat van de politiek is logischerwijs van grote invloed op militair optreden. Hoewel de drie geanalyseerde SOF-missies werden gesteund door een parlementaire meerderheid blijkt uit de debatten dat er geen sprake was van consensus in de Tweede Kamer. Dit was overigens geheel in lijn met de Nederlandse debatvoering over de inzet (van conventionele eenheden) in Irak en Zuid-Afghanistan.

Kenmerkend voor de debatten over de inzet van SOF was wel dat deze door het heimelijke karakter van speciale operaties gepaard gingen met een besloten besluitvormingsproces, zoals is vastgelegd.¹¹⁰ Hoewel compartimentering

FOTO: KCT

'Military Assistance' vormde een cruciaal onderdeel binnen het optreden van TF55

en geheimhouding inherent zijn aan speciale operaties, blijkt uit de analyse dat dit gevolgen kan hebben voor het politieke draagvlak en het begrip over het doel van de missie.

Niettemin lijkt het erop dat de regering een toenemend vertrouwen heeft in de Nederlandse SOF. Dit blijkt allereerst uit de taakstelling en het mandaat die de Nederlandse SOF gedurende de missies meekregen, vooral tijdens de periode van de SFTG-A en TF55. Bovendien toonden de verantwoordelijke ministers zich tevreden wanneer de inzet van Nederlandse SOF in evaluaties ter sprake kwam.

Ook de koers die Nederlandse SOF varen met uitbreidingen en toenemende budgetten, tegen de trend van alle bezuinigingen in, duidt aan dat de politiek toekomst ziet in SOF. Een voorbeeld daarvan is de meest recente bezuinigingsbrief. Daar waar fors wordt gesneden in veel

conventionele eenheden, zijn het KCT, de MSO-compagnie en de UIM vertegenwoordigd onder de noemer 'innovaties en intensiveringen'.¹¹¹

Anderzijds lijkt het te vroeg om te stellen dat Nederlandse SOF een aparte plek in het openbare nationale politieke en publieke veiligheidsdenken innemen, zoals in de VS of in Groot-Brittannië. Het alternatief dat SOF voor grootschalige troepeninzet kunnen bieden, verdient wellicht meer aandacht. In lijn met sommige andere Europese landen is het draagvlak voor complexe, langdurige missies in een hoog geweldsspectrum ook in Nederland niet vanzelfsprekend.¹¹² Met SOF kunnen toch significante effecten worden bereikt zonder een grote mate van *commitment* en zonder hoge kosten.

Bovendien zijn SOF eveneens uitermate goed in staat om een bijdrage te leveren in fragiele

staten waar conflicten dreigen of terroristische groeperingen actief zijn, bijvoorbeeld door het trainen van lokale veiligheidstroepen. Dit geldt ook voor Nederlandse SOF, de ervaringen die de Nederlandse SOF met het trainen van lokale troepen in Afghanistan heeft opgedaan, worden momenteel geconsolideerd, onder meer door oefeningen in Afrika.¹¹³

Uit de analyse blijkt dat Nederlandse SOF flexibel kunnen schakelen als dit vanuit nationale lijn of internationale richtlijnen wordt vereist. Zo weten Nederlandse SOF invulling te geven aan missies, ongeacht de kaders die de nationale politiek stelt. Gedurende de missies was er vaak een korte lijn met de hoogste nationale militaire niveaus. Zo vereisten bijvoorbeeld alle operaties gedurende TF55 goedkeuring van de CDS of een door hem gemandateerde functionaris. Ook hebben Nederlandse SOF vooral tijdens de TF55-periode bewezen flexibel om te kunnen gaan met richtlijnen en aanwijzingen vanuit de hoogste niveaus van ISAF. Zoals vermeld betrof een van de richtlijnen het partneren met lokale veiligheidstroepen. Dit laatste heeft tot hernieuwde aandacht geleid voor een belangrijke SOF-taak: Military Assistance.

Maar ook andere aspecten hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van Nederlandse SOF, zoals de inbedding van Nederlandse SOF gedurende de missie. Een van de belangrijkste lessen is dat het de voorkeur verdient dat SOF wordt ingezet onder een SOF-commando, en niet onder een conventionele troepenmacht zoals de TFU. Hierdoor bevindt de SOF-eenheid zich namelijk dicht bij het politiek-strategische niveau, heeft ze meer toegang tot kritische en schaarse enablers en wordt de internationale samenwerking tussen SOF-eenheden bevorderd. Door de internationale inbedding en samenwerking heeft de Nederlandse SOF bovendien veel inzichten verworven en ervaring opgedaan over inzet van luchtsteun, vuursteun, ISR-middelen en de planning van speciale operaties.

De combinatie van geografische factoren, de complexe demografische samenstelling en een zeer adaptieve insurgency hebben het denken

over SOF-inzet eveneens beïnvloed. Een van de lessen die in de beginperiode van de SFTG-A al werd getrokken is het geclusterd optreden. Gedurende de missies erna is dit verder geëvolueerd, wat heeft geleid tot het meer-voudig ploegoptreden. Ook hebben Nederlandse SOF ervaring opgedaan met wisselende operatievormen. Gedurende alledrie de missies wist de eenheid flexibel in te spelen op de operationele werkelijkheid en het optreden daarop aan te passen.

Ten slotte hebben Nederlandse SOF onder zeer zware omstandigheden geopereerd en gevechtservaring opgedaan. Tijdens deze gevechten bleek het belang van goed leiderschap doorslaggevend. Maar ook werd juist onder dit soort condities bevestigd dat de individuele operator en diens opleiding essentieel zijn voor succes.

Tot slot is een van de voornaamste lessen, of misschien wel de voornaamste les, dat enablers vrijwel niet meer zijn weg te denken uit de hedendaagse SOF-operaties. De voornaamste invloed van de drie operaties is het besef van het belang van een van de klassieke wetten van SOF-optreden: *'Most SOF operations require non-SOF assistance'*.¹¹⁴ Ondersteunende elementen als staf, helikopters, vuursteun, inlichtingenspecialisten, genie, EOD, logistiek en andere middelen zijn onmisbaar gebleken gedurende de Nederlandse SOF-missies.

Dit heeft binnen de SOF-gemeenschap geleid tot de aandacht voor het SOTG-concept, waarmee de vereniging wordt bedoeld van SOF, gevechtssteunende en -ondersteunende middelen in één eenheid: de SOTG. De SOTG staat voor geïntegreerde planning en operaties, waarbij velerlei specialisten en ondersteunend personeel niet langer enabler zijn maar onderdeel vormen van de SOTG. Hoewel het SOTG-concept niet nieuw is en er door verschillende landen en binnen de NAVO-doctrine al in verschillende vormen invulling aan wordt gegeven, heeft het in Nederland na de missies in Afghanistan een grote vlucht genomen. Het SOTG-concept staat vandaag de dag en in de nabije toekomst centraal in de ontwikkeling van SOF.¹¹⁵

NOTEN

- 1 Onder het spectrum van speciale operaties worden de taken *Special Reconnaissance and Surveillance* (SR&S), *Direct Action* (DA) en *Military Assistance* (MA) verstaan, zie: North Atlantic Treaty Organisation, *Allied Joint Doctrine for Special Operations*, AJP 3.5, ratification draft 1, (Brussel: NATO 2009).
- 2 Captain Malcom Braily, *The Transformation of Special Operations Forces in Contemporary Conflict: Strategy, Missions, Organisations and Tactics*, Land Warfare Studies Centre Working Paper no. 127, November 2005, 4.
- 3 M. Tugwell, and D. Charters, 'Special Operations and the Threats to United States Interests in the 1980s', in F.R. Barnett, B. Hugh Tovar and R.H. Shultz (red.), *Special Operations in US Strategy*, (Washington DC.: National Defense University Press 1984) 35.
- 4 Colin S. Gray, *Explorations in Strategy*, (Westport CT.: Praeger 1998) 151.
- 5 North Atlantic Treaty Organisation, *Allied Joint Doctrine for Special Operations*, AJP 3.5, ratification draft 1, (Brussel: NATO 2009).
- 6 Voor een uitgebreide beschrijving van deze taken, zie: ibidem.
- 7 James Kiras, *Special Operations and Strategy: From World War II to the War on Terrorism*, (New York: Routledge 2006) 113.
- 8 William McRaven, *Spec Ops: Case Studies in Special Operations Warfare: Theory and Practice*, (New York: The Random House 1996) 2.
- 9 Alastair Finlan, 'Warfare by other means: special forces, terrorism and grand strategy', *Small Wars & Insurgencies* 14, (2003) (1) 94-95.
- 10 David Tucker en Christopher Lamb, *United States Special Operations Forces*, (New York: Columbia University Press 2007) 237.
- 11 Deze trend was overigens al voor 2001 ingezet, zie Major General P.J. Schoemaker, 'U.S. Special Operations Forces: the way ahead', *Special Warfare* 11 (winter 1998) (1) 5.
- 12 M. Fitzsimmons, 'The importance of Being Special: Planning for the future of Special Operations Forces', *Defense and Security Analysis* 19 (2003) (3) 203-218.
- 13 Bryan D. Brown, US SOCOM meeting the 21st century challenges, *Joint Forces Quarterly*, 40 (2006) (1) 38-43; Andrew Feickert, 'U.S. Special Operations Forces (SOF): Background and issues for congress', *Congressional Research Service Report for Congress*, 15 juli 2011; Captain Malcom Braily, 'The Transformation of Special Operations Forces in Contemporary Conflict'.
- 14 S. Sjoberg, *The evolution of French Special Forces, experiences from the past, adapted for the future*, (Stockholm: 2004) 47-52; T. Gratrud, *Norwegian Special Forces: Their Role in Future Counterinsurgency Operations* (Philidelphia, 2009) 6-15.
- 15 T. Shanker, 'Conduct of war is redefined by success of special forces', *New York Times*, 21 januari 2001; R. Scarborough, 'Pentagon uses Afghan war as model for Iraq', *Washington Times*, 4 december 2001; Seymour Hersh, 'The Iraq hawks: can their plan work?' *New Yorker*, 24 december 2001.
- 16 Kalev I. Sepp, 'Special Forces', Thomas Rid and Thomas A. Kean (red.), *Understanding counterinsurgency: Doctrine, operations and challenges*, (New York: Routledge 2010) 128-140.
- 17 Zie bijvoorbeeld: Adam Cobb, 'Intelligence adaptation: The Bin Laden raid and its consequences for US strategy', *RUSI Journal* 164 (2011) (4) 54-62.
- 18 Kamerstuk 1999-2000, 26800-X, nr. 46, Tweede Kamer; Kamerstuk 2000-2001, 27400-V, nr. 29, Tweede Kamer.
- 19 H.G. van den As, 'Nederlandse special forces in ontwikkeling: een toenemende toegevoegde waarde', *Carré* 30 (2007) (3) 10-14.
- 20 S.G. Jones, *In the Graveyard of Empires* (New York: W.W. Norton & Company 2009).
- 21 Jason Burke, *The 9/11 Wars* (London: Allen Lane 2011) 303-306.
- 22 Kamerstuk 2003-2004, 27925, nr. 105 Tweede Kamer.
- 23 Kamerstuk 2004-2005, 27925, nr. 159 Tweede Kamer.
- 24 Kamerstuk 2004-2005, 27925, nr. 172 Tweede Kamer.
- 25 Handelingen 2004-2005, 27925, nr. 61, Tweede Kamer, blz. 3946; Kamerstuk 2004-2005, 27925, nr. 159, Tweede Kamer; Handelingen 2004-2005, 27925, nr. 56, Tweede Kamer, blz. 3648-3676.
- 26 Handelingen 2004-2005, nr. 56, Tweede Kamer, blz. 3648-3676.
- 27 Ibidem.
- 28 Kamerstuk 2004-2005, 27925, nr. 166, Tweede Kamer.
- 29 Bijvoorbeeld: Kamervragen met antwoord 2001-2002, nr. 609, Tweede Kamer; Handelingen 2004-2005, 29754, nr. 48, Tweede Kamer 3039-3123.
- 30 Kamerstuk 2004-2005, 27925, nr. 183, Tweede Kamer.
- 31 Kamerstuk 2004-2005, 27925, nr. 167, Tweede Kamer.
- 32 Handelingen 2004-2005, 27925, nr. 56, Tweede Kamer, pag 3648-3676.
- 33 Ibidem.
- 34 Kamerstuk 2004-2005, 27925, nr. 167, Tweede Kamer.
- 35 'Evaluatie Nederlandse Special Forces Taakgroep in operatie Enduring Freedom, april 2005-april 2006', bijlage bij Kamerstuk 2006-2007, 29521, nr 33, Tweede Kamer.
- 36 Ibidem.
- 37 Jason Burke, *The 9/11 wars*, 304-307.
- 38 O.P. van Wigger, 'De Nederlandse Special Forces Task Group (SFTG) in Operatie Enduring Freedom', *Carré* 30 (2007) (3) 36-39.
- 39 Ibidem.
- 40 Ibidem.
- 41 Ibidem.
- 42 'Evaluatie Nederlandse Special Forces Taakgroep in operatie Enduring Freedom'.
- 43 'Terug uit Afghanistan', *De Groene Baret* 54 (2005) (3) 12-13.
- 44 O.P. van Wigger, 'De Nederlandse Special Forces Tasg Group (SFTG) in Operatie Enduring Freedom'.
- 45 'Evaluatie Nederlandse Special Forces Taakgroep in operatie Enduring Freedom'.
- 46 Ibidem.
- 47 Ibidem.
- 48 Dit geldt voor de militaire goedkeuring in het missiegebied; uiteraard was er ook goedkeuring nodig vanuit de nationale lijn.
- 49 'Evaluatie Nederlandse Special Forces Taakgroep in operatie Enduring Freedom'.
- 50 Ibidem.
- 51 Kamerstuk 2006-2007, 29521, nr. 33, Tweede Kamer.
- 52 E. Jellema, 'Special Operations Task Group (SOTG): Operationele ontwikkelingen binnen het Korps Commandotroepen', *Infanterie* 16 (2011) (2) 4-9.
- 53 A. Rashid, *Descent into chaos, how the war against Islamist extremism is being lost in Pakistan, Afghanistan and Central Asia* (London: Allen Lane, 2009) 353-356.
- 54 Jason Burke, *The 9/11 Wars*, 310-312.
- 55 Christ Klep, *Uruzgan, Nederlandse militairen op missie, 2005-2010* (Amsterdam: Boom, 2011) 27-35.
- 56 George Dimitriu and Beatrice de Graaf, 'The Dutch COIN approach: Three years in Uruzgan, 2006-2009', *Small Wars & Insurgencies* 21 (2010) (3) 429-458; 'Eindevaluatie Nederlandse bijdrage aan ISAF 2006-2010', bijlage bij Kamerstuk 2011-2012, 27925, nr. 436, Tweede Kamer.
- 57 Kamerstuk 2005-2006, 27925, nr. 201, Tweede Kamer; Kamerstuk 2005-2006, 27925, nr. 207, Tweede Kamer.
- 58 'Nederlandse hulp bij arrestaties in Afghanistan', *NRC Handelsblad*, 18 maart 2006.
- 59 'Oppositie eist opheldering over Afghanistan', *Volkskrant*, 19 maart 2006.
- 60 Handelingen 2005-2006, nr. 60, Tweede Kamer, 3839-3844.
- 61 Zie bijvoorbeeld: Kamerstuk 2005-2006, 27925, nr. 201 Tweede Kamer; Handelingen 2005-2006, nr. 60, Tweede Kamer, blz. 3839-3844; Kamervragen met antwoord 2001-2002, nr. 926; Adviesraad Internationale Vraagstukken, *AIV-interim-advies 'Terrorisbestrijding in Europees en internationaal perspectief; interim-advies over het folterverbod'*, bijlage bij: Kamerstuk 2005-2006, 30300 V, nr. 92, Tweede Kamer.
- 62 Zie bijvoorbeeld Kamerstuk 2005-2006, 27925, nr. 213, Tweede Kamer.

- 63 Kamervragen met antwoorden, 2006-2007, Aanhangsel 471, Tweede Kamer.
- 64 E. Jellema, 'Special Operations Task Group (SOTG)'.
- 65 Commandant SFTG Viper 1, 'DTF-acties Nederlandse special forces in de Chora-vallei', *Carré* 30 (2007)(3) 30.
- 66 Ibidem, zie ook: Ministerie van Defensie, *Uitreiking Militaire Willems-orde aan de kapitein Marco Kroon* (Den Haag: Directie Voorlichting en Communicatie 2009) 29.
- 67 Dit is onder meer te herleiden uit: J.W. van Dijk, 'Special Forces, Task group Viper 4 (SFTG-4)', *Qua Patet Orbis* 55 (2007) (3) 66.
- 68 Commandant SFTG VIPER 4, 'Een breed scala van special operations', *Infanterie* 13 (2007) (1) 5.
- 69 Jason Burke, *The 9/11 wars*, 212-213.
- 70 Kamerstuk 2005-2006, 27925, nr. 221, Tweede Kamer
- 71 'Uitreiking Willemsorde onthult hevige strijd Uruzgan', *NRC Handelsblad*, 29 mei 2009.
- 72 Ibidem.
- 73 Kamervragen met antwoorden, 2006-2007, Aanhangsel 471, Tweede Kamer; Kamervragen met antwoorden, 2006-2007, Aanhangsel 474, Tweede Kamer.
- 74 Ministerie van Defensie, *Uitreiking Militaire Willemsorde aan de kapitein Marco Kroon*, 29.
- 75 Ibidem en Commandant SFTG VIPER 4, 'Een breed scala van special operations', 5.
- 76 Ibidem.
- 77 Ibidem, 6-7.
- 78 Kapitein Sander, 'Dapperheidsonderscheidingen', *De Groene Baret* 59 (2010) (2) 9.
- 79 Sergeant der Mariniers Fred, 'Dapperheidsonderscheidingen', *De Groene Baret* 59 (2010) (2) blz. 11 en J.W. van Dijk, 'Special Forces, Task group Viper 4 (SFTG-4)', 66.
- 80 Commandant SFTG Viper 1, 'DTF-acties Nederlandse special forces in de Chora-vallei', 31.
- 81 Kapitein Maarten, 'Dapperheidsonderscheidingen', *De Groene Baret* 59 (2010) (2) 8.
- 82 Commandant SFTG Viper 5, 'Special forces task unit Viper; verkenningen in de groene zone', *Infanterie*, 13 (2008)(2) 16-20.
- 83 C. Dalebout, 'Terugblik inzet KCT in Uruzgan', *Landmacht* (2010) (9) 15-18.
- 84 E. Jellema, 'Special Operations Task Group (SOTG)'.
- 85 Uit bijvoorbeeld: Ministerie van Defensie, *Uitreiking Militaire Willemsorde aan de kapitein Marco Kroon*, blijkt dat alle zes de acties beslecht zijn met steun van het luchtwapen.
- 86 Kapitein Sander, 'Dapperheidsonderscheidingen', 9.
- 87 Commandant SFTG VIPER 4, 'Een breed scala van special operations', 8.
- 88 'Task Force 55, goed bewapende groene baretten', *Trouw*, 6 september 2009; 'Maximaal resultaat, Commandant der Strijdkrachten Peter van Uhm maakt eindbalans missie in Oeroezgan op', *Telegraaf*, 24 juli 2010.
- 89 Kamerstuk 2008-2009, 27925, nr. 330, Tweede Kamer.
- 90 Ibidem.
- 91 'Eindevaluatie Nederlandse bijdrage aan ISAF 2006-2010'.
- 92 Ibidem.
- 93 Ibidem.
- 94 Ibidem.
- 95 Commandant SFTE 3 TF55, 'Hydra in de praktijk', *Qua patet orbis* 58 (2010) (1) 98-99.
- 96 General Stanley McChrystal, 'Commander ISAF's initial assessment', Kabul, 2009.
- 97 Kamerstuk 2008-2009, 27925, nr. 330, Tweede Kamer.
- 98 Colonel Ronald M. Johnson, 'Command and control of special operations forces in Afghanistan, Is unity of effort good enough?', Naval War College, 2009, geraadpleegd 20 januari 2012 op www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA513950.
- 99 G.R. Dimitriu, *Strategic Communication in Afghanistan, Alles draait om perceptie* (Breda: Nederlandse Defensie Academie 2011) 20- 23.
- 100 'McChrystal bans night raids without Afghan troops', *Reuters*, 5 maart 2010; Gareth Porter, 'McChrystal's Night Raiders: Killing Civilians, Growing Insurgents', 1 april 2010, geraadpleegd 11 oktober 2011 op www.counterpunch.org/porter04012010.html.
- 101 'Toespraak minister Van Middelkoop bij opening nieuwe Zaman Ali compound in Tarin Kowt', 6 juli 2010, geraadpleegd 14 januari 2012 op www.defensie.nl.
- 102 'Nieuw kamp voor speciale eenheid Afgaanse politie', 7 juli 2010, geraadpleegd 14 januari 2012 op www.defensie.nl.
- 103 United States Department of Defence, *Report on Progress Toward Security and Stability in Afghanistan* (2010) 12-20.
- 104 Kamerstuk 2008 - 2009, 27925, nr. 330, Tweede Kamer.
- 105 'Weekoverzicht Defensie-operaties 19 november 2009', geraadpleegd 12 januari 2012 op www.defensie.nl; 'Nieuw kamp voor speciale eenheid Afgaanse politie', geraadpleegd 12 januari 2012 op www.defensie.nl; Peter te Velde, 'Nederlandse SF in Helmand operatie actief', geraadpleegd 13 januari 2012 op <http://weblogs.nos.nl/defensie/2010/03/31/nederlandse-sf-in-helmand-operatie-actief/>.
- 106 Zie bijvoorbeeld: Peter te Velde, 'Nederlandse SF in Helmand operatie actief'; 'Minister van Middelkoop bezoekt Special Forces', geraadpleegd 10 januari 2012 op www.defensie.nl.
- 107 Zie bijvoorbeeld: Peter te Velde, 'Task Force 55: de korte goedkeuringslijntjes', geraadpleegd 12 december 2012 op <http://weblogs.nos.nl/defensie/2009/11/27/de-korte-lijntjes-om-operaties-goed-te-keuren/>
- 108 Leo van Westerhoven. 'Vallende sterren boven Afghanistan', *Vereniging Infanterie Officieren* 16 (2011) (1) 11-13.
- 109 General Stanley McChrystal, 'Commander ISAF's initial assessment'.
- 110 Kamerstuk, brief van Minister van Defensie aan Tweede Kamer 26800X nr. 46.
- 111 Kamerstuk 2010 - 2011, 32733, nr. 1, Tweede Kamer.
- 112 Adviesraad Internationale Vraagstukken, *Maatschappij en Krijgsmacht*, no. 48, (Den Haag: AIV 2006); 'Transatlantic Trends: Key Findings 2007' (Washington DC.: German Marshall Fund of the United States and the Compagnia di San Paolo 2007), 33.
- 113 Kamervragen met antwoorden, 2010-2011, nr. 2711, aanhangsel van de handelingen, Tweede Kamer.
- 114 'SOF Thruths', geraadpleegd 18 december 2011 op www.soc.mil/USA/SOC%20Headquarters/SOF%20Truths.html.
- 115 'Samen slimmer plannen, Special Operations Task Group bundelt krachten', *Landmacht* 9 (juli 2011) (5) 32-33; 'Hiervoor ben ik commando geworden', *Landmacht* 8 (december 2010) (9) 15-18.

Doden tijdens een militaire missie

Een onderzoek

Het doden van militaire tegenstanders is niet iets dat in de media of in publicaties van het ministerie van Defensie vaak aan de orde komt. Er is ook relatief weinig onderzoek gedaan naar dit gevoelige thema, al lijkt er sprake van een voorzichtige kentering naar meer openheid. Dit artikel is gebaseerd op eigen onderzoek en literatuuronderzoek. Het behandelt het proces van doden en onderzoekt de vraag welke rol schuldgevoelens hebben bij het verwerkingsproces. Hoe komt een militair ertoe om te doden? Welke barrières moet hij daarvoor overwinnen? Hoe verwerkt hij deze ervaring vervolgens? En welke rol spelen morele gevoelens daarbij?

Majoor drs. M. Hulsman en drs. J.H. Mooren*

Het doden van een militaire tegenstander in direct gevecht is een ingrijpende gebeurtenis. Militairen gaan op missie met een bepaald doel. Ze kunnen zich machteloos voelen als ze daarin niet kunnen slagen. Maar er is ook een andere ervaring die veel impact heeft en die hen diep kan raken, namelijk dat ze in direct gevecht een tegenstander doden.

Inleiding

Doden is bijna altijd een ingrijpende gebeurtenis, of het nu relatieve anonieme beschietingen vanuit de lucht of tank betreft, of een man-tot-man gevecht. Verschillende auteurs, onder wie Grossman en Livingstone Smith benadrukken dat doden in direct gevecht, zoals dat voorkomt bij mariniers of infanteristen die direct

zicht hebben op de vijand en ook vaak direct de gevolgen van hun schiethandeling zien, de grootste impact heeft op een militair. Voor die ervaring is lange tijd geen aandacht geweest.

The characteristic act of men at war is not dying, it is killing. For politicians, military strategists, and many historians, war may be about the conquest of territory or the struggle to recover a sense of national honour but for the man on active service warfare is concerned with the lawful killing of other people. (...) Of course, the taking of human lives is not a necessary component of warfare. (...) But (...) human slaughter was at the heart of military strategy and practice. This fact is glossed over by most military commentators and denied by others.¹

Er is relatief weinig onderzoek gedaan naar hoe het is om een ander gedood te hebben en verder te moeten leven met dat gegeven. Iemand doden is een ingrijpende ervaring, die sporen nalaat en die verwerkt moet worden.

* Drs. Martine Hulsman is werkzaam als humanistisch geestelijk verzorger. Dit artikel is mede gebaseerd op haar afstudeerscriptie 'Guilt in the aftermath of killing in close combat, Guilt as an endorsement of one's essential goodness?', dat zij uitvoerde bij de Universiteit van Humanistiek.

Drs. Jan Hein Mooren is docent aan de Universiteit van Humanistiek. Hij is auteur van 'Geestelijke Verzorging en Psychotherapie' en 'Verbeelding en Bestaansoriëntatie'.

¹ J. Bourke, *An Intimate History of Killing: Face to Face Killing in 20th Century Warfare* (London, Granta, 1999) xiii-ix.

Looking another human being in the eye, making an independent decision to kill him, and watching as he dies due to your action combine to form one of the most basic, important, primal, and potential traumatic occurrences of war.²

Opzet artikel

Onderzoek dat licht kan werpen op de gevoelens en behoeften van de (ex-) militairen die deze ervaringen hebben opgedaan, is dan ook van belang. Dit artikel is gebaseerd op kleinschalig onderzoek door Hulsman en op aanvullende literatuur en webmateriaal. Het onderzoek van Hulsman³ betrof overwegend literatuuronderzoek, aangevuld met enkele diepte-interviews met Britse⁴ veteranen die iemand in directe gevechtscontacten gedood hebben. De casuïstieke elementen in dit artikel zijn ontleend aan deze interviews.

We richten ons op directe confrontatie tussen strijdende partijen. Het maken van burger-slachtoffers valt hier buiten. We zijn ons ervan bewust dat er ook bij politiewerk dodelijke slachtoffers kunnen vallen, maar gezien de totaal verschillende omstandigheden is het niet vanzelfsprekend dat dit onderzoek ook op hen van toepassing is. We richten ons daarom uitsluitend op militairen.

Aandacht voor dit onderwerp is belangrijk met het oog op de nazorg aan militairen en veteranen. Inzicht in de ervaringen, gevoelens en de behoeften van de (ex-)militairen die geconfronteerd zijn met ingrijpende gebeurtenissen is noodzakelijk om de juiste steun en hulp te kunnen bieden bij de verwerking van die ervaringen. We richten ons in dit verband op het proces dat leidt tot het doden van een tegenstander, op de uitwerking van die ervaring, met daarbij aandacht voor eventuele schuldgevoelens, en op de communicatie over een dergelijke ervaring.

Hierbij gaat het om het morele aspect en de morele competentie van de militair: is hij in staat een handeling of situatie en de veronderstelde gevolgen daarvan op morele gronden en overwegingen te beoordelen en overeenkomstig de uitkomst daarvan het handelen te

richten en waar nodig te begrenzen. Dit kan belangrijk zijn om de gebeurtenis te verwerken.

Na een algemene inleidende schets van het proces van doden, gaan we eerst dieper in op de voorbereiding op het doden, de psychosociale factoren die daarbij een rol spelen en de training. Daarna volgt een gedeelte over het eerste gevecht. Vervolgens schetsen we de verwerking, waarin schuld, professionaliteit en motivatie en de communicatie over het doden worden belicht. Tot slot doen we aanbevelingen over hoe de defensieorganisatie met dit gevoelige onderwerp kan omgaan.

Doden als proces

Iemand doden is een bijzondere daad. Het is een beladen gebeurtenis en voor de meeste mensen is het ondenkbaar dat ze daar ooit toe zouden komen. Onze samenleving is zodanig ingericht dat er bijzondere ontwikkelingen of omstandigheden voor nodig zijn om tot het doden van anderen te kunnen overgaan. De aanleiding daarvoor is ook slechts in enkele gevallen gelegitimeerd. De ontwikkeling van burger tot militair, dus de ontwikkeling die iemand onder meer voorbereidt op het doden van een tegenstander, is dan ook bijzonder.

Het meest uitgebreide onderzoek naar doden is gedaan door luitenant-kolonel D. A. Grossman.⁵ Deze beschrijft het proces van doden in de volgende vijf fases. Fase één betreft de voorbereiding op gevechtsacties en -contacten. De belangrijkste emotie daarbij is angst: kan ik doen waar ik zo lang voor heb getraind? Of zal ik falen en mijn kameraden teleurstellen?

De tweede fase betreft het doden zelf. Doden gaat in het heetst van een gevecht voor een

2 Grossman, D.A. *On Killing. The Psychological Cost of Learning to Kill in War and Society* (revised ed.) (New York, Hachette Book Group, 2009) 31.

3 Hulsman, M. *Guilt in the aftermath of killing: Guilt as an endorsement of one's essential goodness?* (London, 2011).

4 Het onderzoek betreft Britse militairen, omdat Hulsman tijdens het onderzoek in Londen woonde.

5 Grossman beschouwt men als de bekendste specialist op het gebied van doden. Hij is voormalig ranger en paratrooper en voormalig hoogleraar in de psychologie aan de Amerikaanse Militaire Academie, West Point.

FOTO US AIR FORCE

Dave Grossman spreekt over de psychologische voorbereiding, de benodigde 'mindset' bij een gevecht

goed getrainde militair geheel automatisch, zonder bewuste gedachte.⁶ Fase drie, opluchting en voldoening, volgt hier direct op. Die gevoelens zijn begrijpelijk, omdat het lichaam tijdens het gevecht veel adrenaline aanmaakt. Een militair is na het gevecht blij dat hij het heeft overleefd en dat hij kon doen waarvoor hij is opgeleid.

Na de opluchting kan identificatie met of sympathie voor de vijand optreden, de vierde fase. In deze fase kunnen zich ook gevoelens van spijt, afkeer en fysieke reacties als misselijkheid voordoen. Deze gevoelens kunnen zeer intens zijn; zelfs zodanig dat een militair de rest van zijn leven worstelt met de verwerking ervan.

De vijfde fase ten slotte, is er één van rationalisatie en acceptatie. Sommige militairen behouden weliswaar langdurig gevoelens van spijt of schuld, maar kunnen wel tot acceptatie van hun actie komen, en zichzelf ervan overtuigen dat wat ze deden goed en noodzakelijk was. Als het proces van rationalisering echter mislukt, kan dat tot langdurige psychische klachten leiden.

Fase 1: Voorbereiding op doden

Zoals gezegd bestaat de eerste fase vooral uit voorbereiding op gevecht en doden. Na de Tweede Wereldoorlog kwam uit Amerikaans onderzoek van Marshall naar voren dat tot tachtig procent van de soldaten niet kon of wilde schieten op de tegenstanders: het merendeel van de strijders schoot in de lucht! Hoewel er ook veel kritiek is op de door Marshall gebruikte onderzoeksmethoden worden de belangrijkste conclusies in grote lijnen bevestigd door later onderzoek.

De meeste auteurs benadrukken dat het doden van een medemens moeilijk is omdat het tegen onze natuur ingaat om iemand van de eigen soort te doden. Het doden kan een sterke fysieke reactie van weerzin teweegbrengen. Er is sprake van een psychische en morele barrière, die wordt verhoogd door levensbeschouwelijke en wettelijke restricties.

In de door Hulsman uitgevoerde interviews vertelden respondenten ook dat zij in hun opvoeding, vanuit hun (soms religieuze) omgeving, hadden meegekregen dat het verkeerd is om te doden:

Going around killing people is not something that we were brought up to do. You think, you go through all your infancy, right away through school and that, and you are told it is wrong to kill people.

Toch zijn deze barrières te slechten. Deze eerste fase in het proces van doden roept de vraag op: 'Hoe komt een militair ertoe om te doden?' Dit zou kunnen worden beschouwd als een open deur: militairen worden immers aangenomen en opgeleid om te vechten. Bij sommige mensen in de samenleving bestaat overigens het beeld dat militairen op grote schaal doden. Dit is niet het geval. De meeste militairen verrichten ondersteunend werk en komen slechts zelden echt tot direct gevecht met de vijand. De drempel om te kunnen doden wordt door een moderne, goed opgeleide militair weggenomen door een combinatie van factoren, zoals sociaalpsychologische factoren en training.

⁶ Grossman, D.A. *On Killing. The Psychological Cost of Learning to Kill in War and Society* (revised ed; New York: Hachette Book Group, 2009).

- *Sociaalpsychologische processen*

Het feit dat militairen vaak in groepen opereren is een belangrijke sociaalpsychologische factor die de drempel verlaagt. In de literatuur worden als essentieel voor het verlagen van de drempel om te doden, telkens andere elementen genoemd. Voorheen leek uit onderzoek van onder andere Bourke en Baumeister dat de gewoonte van het opvolgen van bevelen een van de belangrijkste factoren in het proces van doden was. Weigeren van dienstbevel kon immers in het uiterste geval tot de doodstraf leiden.

Glover stelt daarnaast ook verdeling van werk centraal. Hierdoor wordt het gevoel van persoonlijke verantwoordelijkheid voor doden vermeden. Politici, vaak gesteund door de bevolking, nemen de beslissing om een oorlog te beginnen. Door bureaucratische processen en door de verdeling van werk voelt de individuele militair zich minder verantwoordelijk voor het doden.

Daarnaast biedt het doden in groepsverband een soort van anonimiteit: verantwoordelijkheden worden gedeeld, waardoor de eigen rol in het doden minder significant lijkt. Dit blijkt ook uit Hulsmans interviews:

I just said we were attacked, I didn't really mention shooting anybody [laughing], it was only later on, that came out, people knew I had [killed], they were next to me, they said: why don't you say nothing. I said, well, people were killed, we [stress] were shooting.

Bourke is van mening dat vooral de elementen gehoorzaamheid, wraak, depersonalisatie en competitiedrang van belang zijn. Voor Baumeister is het verlies van zelfcontrole het centrale element. Hij vindt dat gehoorzaamheid, emotionele stress, alcohol en het 'hier en nu zijn' cruciaal zijn voor dit verlies van zelfcontrole. Baumeisters onderzoek is echter gericht op doden in het algemeen, niet specifiek doden in militair gevecht. Bovendien is alcohol tegenwoordig voor de meeste troepen op uitzending verboden ('no can rule').

Volgens Livingstone Smith is het moeilijk iemand te doden met wie je je identificeert.

Hij hecht daarom groot belang aan zelfdeceptie en dehumanisering, zodat een militair zich kan distantiëren van zijn daad. Grossman meent dat training, drang tot gehoorzaamheid, groepsprocessen (hechting, bescherming, toezicht, surveillance) en emotionele en fysieke afstand tot de vijand (dehumanisering) cruciaal zijn.

- *Training*

Een belangrijke factor om tot doden te komen is training en psychische voorbereiding. Britse mariniers krijgen de opdracht voor een konijn te zorgen dat ze na enige tijd ter dood moeten brengen. Een ander voorbeeld uit Hulsmans onderzoek betreft het slechten van religieuze barrières:

Yeah, part of your training in the marines is that you go for visits to the sky-pilot, the padre, and, he tells you why it is no longer against the bible for you to kill people, basically.

Siddle omschrijft de verschillende stappen in de training om te leren doden. Deze stappen zijn: het verwerven van de motorische vaardigheden, het zien en het goed nadoen. Een militair moet hebben ervaren hoe het is om te schieten en moet er vertrouwen in krijgen dat

Het doden in groepsverband biedt een soort anonimiteit; de eigen rol lijkt minder relevant

hij dit kan. Vervolgens komt het creëren van situationeel vertrouwen en vaardigheid, in realistische stressvolle situaties. Reactietijd en het onder controle houden van stressniveau zijn belangrijk om in het moment van gevecht ook daadwerkelijk adequaat te handelen en te schieten.

Verschillende auteurs, onder wie Siddle, Grossman en Sandhurst-instructeur majoor S. Plant, benadrukken dat het essentieel is dat soldaten leren schieten op menselijke tegenstanders die een levensbedreiging vormen. Als dit element ontbreekt, kan van een soldaat niet worden

verwacht dat hij automatisch en accuraat kan schieten in zijn eerste gevechtssituatie.

*True combat firearms training is based upon teaching students to fire at a human opponent who is exhibiting a life threatening stimulus. Without this type of stimulus, trainers cannot expect their students to respond automatically and accurately in their first combat experience.*⁷

Plant benadrukt daarnaast dat een militair zich niet alleen de vraag moet stellen of hij *kan* schieten, maar ook of hij *zou moeten* schieten. Juist het maken van deze afweging en vervolgens een beslissing te nemen, moet goed worden getraind:

*Can I or can't I, and should I or shouldn't I. There is no doubt in that these situations can be extremely tense and frightening and sometimes a bit chaotic, but of course it is this sort of training that enables us to manage that, understand what it might be like and make sure we have got the capacity that we need to make these difficult decisions.*⁸

Daarnaast wijst Plant op de relevantie van morele voorbereiding. Het is juist belangrijk dat militairen zich realiseren dat ze op *mensen* schieten. Het gaat hier over bewustzijn van en vertrouwd zijn met de context waarin ze mogelijk zullen doden, en om de rechtvaardiging van die daad voor het eigen geweten:

What the British military tries to do is install a framework of legality and decency into their minds. Maj Sam Plant: 'Every time somebody pulls the trigger there is no harm in realising that that is another human being. That is central to the business, and by recognising that, the imperative to make a sound moral decision, even though that might be in a split second, is hugely enhanced. So for me it is about context, it is about understanding both

the political and the military imperatives, why we are there, what we've been asked to do, and once you are comfortable with that, than I sense it is possible to go forward, and I think you can do that as a completely reasonable, decent, loving, normal human being'.⁹

Fase 2 en 3: Eerste gevecht

De tweede fase is het moment van het eerste gevecht. De eerste keer dat een militair iemand doodt, verloopt voor een moderne, goed opgeleide militair globaal genomen als volgt. Een militair komt onder vuur te liggen en doet waarvoor hij is opgeleid. Hij probeert de tegenstander uit te schakelen door terug te schieten. In deze fase verandert de fysieke toestand van een militair. Er vindt een enorme toename van adrenaline plaats en de zintuiglijke waarneming verandert, zodat hij zich kan focussen op het direct gevaar.

Tijdens dit eerste gevecht blijkt het belang van training, zoals hiervoor omschreven. Volgens Grossman heeft een militair voordat hij in een echte gevechtssituatie komt, al in zo veel levensechte oefensituaties geschoten op bewegende tegenstanders dat hij op het moment van een echt vuurgevecht in fracties van een seconde de afweging maakt of het gerechtvaardigd is om te schieten en vervolgens schiet. Een veteraan in Hulsmans onderzoek zegt dat doden in het echt eigenlijk precies hetzelfde was als doden tijdens een oefening:

Exactly what you are trained for, it's the same as being on a range, shooting at a target, except for that these targets was shooting back [grinning]... When we go on exercise, where you fire blind rounds, and where you have a life enemy, it is the same.

Al direct nadat de militair de tegenstander heeft geraakt, dus al tijdens het gevecht, is er een fase van euforie; de derde fase die Grossman beschrijft. Een militair is opgelucht dat hij het heeft overleefd, dat hij een tegenstander heeft kunnen uitschakelen en dus inderdaad in staat is geweest om dat te doen waarvoor hij zo lang heeft getraind. Vaak voelt een militair enorme blijdschap, en ervaart hij een jubelend,

7 Siddle, B.K. *Sharpening The Warrior's Edge, The Psychology & Science of Training* (Belleville: PPCT Research Publications, 1995) 99.

8 Your World, 'The Kill Factor, episode 1', www.bbc.co.uk/programmes/p00gyhkh#synopsis. BBC, 6 juni 2011.

9 Ibidem.

Uit dagboeken van onder meer Vietnamveteranen blijkt dat militairen direct na het doden vaak een gevoel van extase ervaren

euforisch gevoel, zoals blijkt uit onderzoek van Bourke, Glover, Grossman, Holmes en Hulsman.

Dit gevoel van blijdschap lijkt van alle tijden:

*They were Germans... The excitement was just fantastic... This was the first time we'd actually hit German soldiers and the exhilaration, after all the years of training, the tremendous feeling of lift, of excitement, of exhilaration, it was like the first time you go deer hunting.*¹⁰

Bourke citeert fragmenten uit dagboeken van verschillende militairen in de Eerste Wereldoorlog, de Tweede Wereldoorlog en Vietnam waarin het gevoel van macht, extase en plezier geuit wordt, waaronder het stiekeme plezier van het ongestraft breken van een van de belangrijkste van de Tien Geboden: 'Gij zult niet doden'. Deze gevoelens van blijdschap worden volgens Bourke vaak niet openlijk uitgesproken, uit angst om als *war-lover* gezien te worden.

Dit aspect kwam ook naar voren in Hulsman's onderzoek:

Because on the one hand, it is an exciting and erotic experience, but the other hand, it was not something you wanted to spread around...

No, no, I didn't want a lot of people to know, really, I didn't wanna, you know.

Fase 4 en 5: Verwerking van de ervaring met doden

Voor een deel van de (ex-)militairen is het moeilijk te accepteren dat ze na het doden vreugde kunnen beleven. De euforie en blijdschap maken dan ook al snel plaats voor gevoelens van schuld over deze eerder ervaren euforie en blijdschap, vooral als hij zich echt realiseert wat hij heeft gedaan. Dit is de overgang naar de vierde fase. In deze fase voelt een militair spijt, berouw en afkeer.

In fase vijf treedt er een proces van rationalisatie en acceptatie in werking. Een militair analyseert de gebeurtenissen die achter hem liggen, vraagt zich af of hij het juiste gedaan heeft en probeert deze vaak chaotische situatie te bevatten. Als hij daarin slaagt volgt er acceptatie. De gebeurtenis krijgt een plaats in het levensverhaal van deze militair, en hij begrijpt zijn eigen rol daarin. Het proces van acceptatie, en daarmee verwerking, is complex en kan een heel leven duren.

• Schuldgevoel

Voor de verwerking van het doden van een ander mens is inzicht in schuld (fase vier)

¹⁰ Holmes, R. *Acts of War. The behaviour of Men in Battle* (Cassell, Londen, 1985) 376-377.

Om de afweging tussen wel of niet schieten te kunnen maken, is een goede training noodzakelijk. Ook de morele voorbereiding hoort daarbij

essentieel. In deze paragraaf gaan we hier dieper op in. De bevindingen over schuldgevoelens zijn tegenstrijdig. Wij duiden drie dimensies van schuld. Sommige auteurs, zoals Livingstone Smith, benadrukken het vermogen van de mens om schuld te vermijden. Processen als zelfdeceptie en dehumanisering, het ontmenselijken van de tegenstander, spelen hierbij een rol. Livingstone Smith omschrijft zelfdeceptie als een bijna evolutionair ontwikkeld vermogen, dat ons helpt om met gebeurtenissen om te gaan.

Schuldgevoel is volgens sommige auteurs een destructieve emotie

Kubany beschouwt schuld als een destructieve emotie, omdat de veteraan daardoor op het verleden gericht is en het hem een illusoir gevoel van controle kan geven, en daarmee een blijvende staat van zelfbeschuldiging.

Over het belang van schuld vermijden, wordt verschillend gedacht. Glover heeft kwalitatief onderzoek verricht onder Vietnam-veteranen die gedood hebben en concludeert dat het hebben van schuldgevoel meer gerelateerd is aan een depressie. Mc Nair concludeert, eveneens met betrekking tot Vietnam-veteranen, dat ze niet geneigd zijn met anderen erover te praten. Deze laatste twee auteurs behandelen schuld als een niet-adequate reactie. Anderen beschouwen schuld als een belangrijke en betekenisvolle emotie, zoals Rietveld, Bourke en Grossman. Volgens hen is schuld een normale emotie.

Het betreft hier vooral schuld met betrekking tot gevoelens van euforie: een militair doodt iemand, realiseert zich achteraf dat dit gepaard gaat met een gevoel van lust of uitgelatenheid, en vraagt zich af wat er mis is met hem. Grossman benadrukt het belang van erkenning

dat er niets verkeerd is aan het hebben van deze gevoelens van uitgelatenheid. Hij legt uit waarom deze gevoelens natuurlijk zijn (adrenaline tijdens het gevecht, opluchting om nog te leven, opluchting om in staat te zijn waarvoor een militair wordt opgeleid).

De belangrijkste vorm van schuld die we in literatuur en in de gesprekken met veteranen zijn tegengekomen is schuld over hun eigen gevoelens, of juist het gebrek eraan. Een militair realiseert zich vaak niet dat de euforische fase bijna een fysiologische reactie is die wordt veroorzaakt door de adrenaline in zijn lichaam. Een veteraan uit Hulsmans onderzoek:

I felt excited I suppose. Yeah [silence]. You were really aware of what was happening around you, your mates, what you were shooting at... Thrilled about it, happy, [laughing] for some reason... I was happy that I got one of the enemy, and also stop one of my colleagues from probably being killed.

FOTO: US AIR FORCE

Een derde vorm van schuldgevoel betreft schuldgevoelens ten opzichte van de familie van de militaire tegenstander die gedood is.

I had no remorse at all, and even now, I don't, it was him or me, it was definitely him or me... And then I took some photos, but deleted them later, I didn't want, it did play on my mind, I started thinking, maybe he has got a family, I didn't think about him [stress]...

Interviewer: *So no remorse for him, but?*

Respondent: *...for his family.*

Schuld in de context van deze visie is niet alleen een normale emotie, maar in bepaalde gevallen ook een belangrijke emotie, omdat het iemand maakt tot mens en hem het gevoel geeft gewetensvol te zijn.

- *Belang van professionaliteit en motivatie*
Eerder is genoemd dat het wegvallen van sociaal-psychologische barrières van belang is om te kunnen doden. Daarnaast spelen motivatie en professionaliteit een belangrijke rol. Als een militair goed is voorbereid en het idee heeft voor een gerechtvaardigde missie te werken, dan sluiten motivatie en professionaliteit op elkaar aan en versterken elkaar. Een militair heeft de innerlijke motivatie om te overleven. In een gevechtssituatie leidt dat tot de bereidheid te doden:

I am gonna have to gonna have to, put one in him, I'm gonna have to put him down... I'd rather not, but rather him [stress] than me.

Naast overlevingsdrang is professionaliteit een belangrijke factor in het kunnen doden: waar voorheen dehumanisering, het opwekken van gevoelens van haat en drank en verdovende middelen een rol speelden in het motiveren van militairen, lijkt tegenwoordig de nadruk te liggen op verantwoordelijkheid, trots over vakbekwaamheid en eigen keuze in overeenstemming met het persoonlijke waardesysteem. Bourke zegt dat al tijdens de Tweede Wereldoorlog het belang van training en beheersing van emotie werd ingezien:

De genoemde schuldgevoelens vormen één kant van een ambivalente reactie. Daarnaast verwacht een militair vooraf dat hij zich achteraf niet schuldig zal voelen over het doden zelf, wat vaak blijkt te kloppen. Toch voelt hij ook dat het te gemakkelijk is om zo met een dergelijke toch ingrijpende ervaring om te gaan, en twijfelt hij of hij zich niet toch schuldig moet voelen:

I always thought, I thought I could do it, no remorse... I thought, I believed, that I could, if it happened, I could do with it... I don't know, I don't think I want to be looked on in the light as a murderer [stress]. Not that I feel a murderer, but I don't want to be looked on as a geezer that can kill people without remorse, you know.

Ook al voelt een militair soms dus geen schuldgevoelens over het doden zelf, er treden wel secundaire schuldgevoelens op: schuldgevoel over het ontbreken van schuldgevoel.

It was believed to be crucial that battle habits became so 'deeply ingrained' that they would 'persist in the face of the most overwhelming provocations to rage or panic'.¹¹ After all, blood-lust, rage, and hatred were counter-productive responses, making men's hands tremble when shooting the enemy.¹² Military psychology decreed that men had to be taught how to become 'practical realists', consciously only of the necessity to kill or be killed, if they were to arrive at the battlefield emotionally intact.¹³

De moderne militair wordt niet zozeer gedwongen om te doden, noch doodt hij omdat hij dat plezierig vindt en daar voldoening uithaalt. Hij beschouwt zijn werk als een beroep. En op basis van goede training maakt hij zelf de afweging wat in een bepaalde situatie noodzakelijk is om te doen.

Een militair moet zijn eigen betrokkenheid en keuze bij het doden onder ogen zien

Professionaliteit lijkt dus essentieel in de motivatie voor de huidige militair. Volgens Grossman en Christensen is vechten 'werk' dat gedaan moet worden. Het maakt onderdeel uit van je plicht en iemand doden kan een noodzakelijk gevolg zijn om aan die plicht te kunnen voldoen. Deze professionele gerichtheid blijkt ook uit Hulsmans interviews:

You know, I wasn't going out there just to kill people, I was going out there to do a job. Um, the terrorists, they are just out to kill people. They are not worried about who they kill, they just want to be the people that get the control, so they are no longer the people that are at the pole, they are the people in control... I was

there to carry out a job, so that our people would like live in some sort of peace.

Deze professionele gerichtheid kan echter ook een manier zijn om morele vragen te ontwijken:

A way of evading moral questions was to concentrate single-mindedly on the job.¹⁴

In dit opzicht heeft zich een ommekeer voltrokken. Zoals gezegd, het persoonlijke waarde-systeem van een militair is een factor van belang geworden. Siddle wijst op het belang van morele waarden en het bewustzijn daarvan voor een militair:

Identifying the psychological variables associated with a true survival mindset center around confidence in personal ability, personal values on life, belief in the mission, and faith systems. When in proper perspective, these values and beliefs create a mindset which controls survival stress, allowing the warrior to focus on the mission without distraction and respond without hesitation.¹⁵

Centraal hierin staat dat een militair zijn eigen betrokkenheid en keuze in het proces van doden onder ogen moet zien. Ook wijst Siddle hier op het belang om vooraf stil te staan bij persoonlijke waarden en normenpatronen en persoonlijke overtuigingen om zo een juiste *mindset* te verwerven en om onnodige stress-reacties te voorkomen.

- *Communicatie over het doden*
Hoewel een militair zich dus overwegend niet schuldig voelt over het doden zelf, wordt er maar heel weinig over gesproken. Militairen gaan de vraag of ze hebben gedood uit de weg, of ontkennen dat ze het gedaan hebben. Zo zei een respondent dat hij wel vertelt dat hij heeft meegedaan aan de oorlog, maar vermijdt te zeggen dat hij *zelf gedood* heeft. Of hier sprake is van persoonlijke remmingen of dat het gaat om een bedrijfscultuur is niet helemaal duidelijk. Waarschijnlijk grijpen deze twee elementen op elkaar in. Een belangrijke reden dat militairen er niet

11 Boring, E.G *Psychology for the Fighting Man*, 2nd edition (Washington D.C. 1944) 267.

12 Ibidem, 267

13 Brosin, H.W. 'Panic states and Their Treatment' in *American Journal of Psychiatry*, 100 (1943-4) 58.

14 Glover, J. *Humanity. A Moral History of the Twentieth Century* (London: Pimlico, 2001) 102.

15 Siddle, B.K. *Sharpening The Warrior's Edge, The Psychology & Science of Training* (Belleville: PPCT Research Publications, 1995) 136.

over spreken is de angst dat ze zullen worden veroordeeld, dat ze gezien worden als gewetenloos. Daarnaast lijken militairen hun naasten niet lastig te willen vallen met dit soort zaken. Ook een belangrijke reden is dat de veteranen er zelf niet te veel bij stil willen staan. Het is gebeurd en ze moeten verder.

Ook in Nederlands onderzoek kunnen we terughoudendheid constateren:

*Dat is iets zo persoonlijks, dat dat je geconfronteerd wordt met eh met dood. Dat je... eh... ofwel... kan doden of moet doden ofwel gedood kunt worden. Dat je daar kennelijk toch niet wil over praten. Dat, dat... je wilt ook niet eh... je op de borst kloppen van goh zie mij eens eh... wat heb ik gepresteerd... ik heb helemaal niks gepresteerd vind ik. Ik heb gewoon m'n plicht gedaan en eh en niet meer dan dat.*¹⁶

Luitenant-kolonel. P. Kilner en 'The Kill Factor' laten zien dat over het doden nauwelijks wordt gesproken, ook niet *binnen* de krijgsmacht. Hetzelfde werd gevonden in Hulsmans onderzoek. Als er al over het doden van tegenstanders wordt gesproken, dan gebeurt dit voornamelijk in technische termen, zoals de vijand 'bezig houden' of 'vernietigen', maar er wordt niet gesproken in termen van *iemand* doden.

Hoewel er binnen de geestelijke verzorging geen dossiers worden bijgehouden van individuele contacten zijn er signalen dat het thema hier wel regelmatig besproken wordt. Mogelijk speelt hierbij de vertrouwelijkheid van de gesprekken een rol.

Een gevoelig thema

In de inleiding hebben we aangegeven dat doden tijdens gevechtsoperaties een onderbelicht en gevoelig thema is. Er lijkt sprake te zijn van een voorzichtige tendens om meer openheid te geven over dit onderwerp. Baanbrekend was bijvoorbeeld de eerder geciteerde BBC- documentaire in juni 2011. Ook de openheid van geciteerde defensiemedewerkers is een stap voorwaarts. In december 2011 publiceerde *The Daily Mail* een artikel over 'de eerste

FOTO NINH

Om het doden van een ander mens goed te kunnen verwerken, is inzicht in schuld essentieel

vrouwelijke soldaat die in gevecht gedood heeft'.¹⁷

Het is een redelijke veronderstelling om te denken dat het praten over de ervaringen met het doden van een tegenstander samenhangt met het gegeven dat het persoonlijke geweten een belangrijker rol speelt. Vooral nog is er nog geen sprake van een trendbreuk. Daarvoor zijn de ontwikkelingen van openheid over het gedood hebben tijdens een militaire missie, te prematuur. Desalniettemin is praten over deze ervaringen van groot belang. Voor veel mensen is juist openheid en zich uitspreken, ook al is dat moeilijk, de kans om deze ervaringen te kunnen verwerken.

Dit artikel is niet toegespitst op de Nederlandse situatie en niet één-op-één te vertalen naar

16 Van den Berg, H. (red.), S. Scagliola, F. Wester, *Wat veteranen vertellen*. www.watveteranenvertellen.nl pp. 106.

17 Faulkner, K. 'It was him or me, says the first female soldier to kill in combat', in *Daily Mail* (5 december 2011) 8.

Nederland. Over dit onderwerp is nog maar weinig Nederlands onderzoeksmateriaal beschikbaar. Men kan zich afvragen of deze problematiek zodanig cultuurgevoelig is dat internationaal onderzoek niet relevant zou zijn voor Nederland. Men kan ook beweren dat de thematiek op een existentieel niveau veel universeeler, dus cultuuroverstijgend is. De uitspraken van Rietveld over Nederlandse militairen inzake professionaliteit en verantwoordelijkheid klinken zeer gelijklopend.¹⁸ Rietveld concludeert in haar onderzoek naar schuld- en schaamtebeleving onder Nederlandse militairen dat:

[...] Nederlandse veteranen van vredesmissies gewetensvolle mensen zijn en dat zij beschikken over een moreel geëngageerde beroepsattitude en over een groot vermogen tot morele evaluatie van hun besluiten en handelen in het uitzendgebied en tot morele zelfreflectie.¹⁹

Praten over de ervaringen met het doden is van groot belang

Dit stemt nauw overeen met het toenemende belang dat wij menen te zien van het nemen van verantwoordelijkheid voor de eigen daden. Met deze ontwikkeling treedt de mens in het uniform meer op de voorgrond.

Conclusie

Concluderend kunnen we stellen dat de moderne militair niet meer als pion wil worden gezien, noch dat het leger hen zo beschouwt. Tegenwoordig wordt tijdens training en missies het belang van eigen verantwoordelijkheid en verantwoorde keuzes benadrukt:

FOTO AVDD

Ook een geestelijk verzorger kan militairen begeleiden bij het verwerken van schokkende gebeurtenissen

It is only the uninformed who think that military effectiveness demands mindless adherence to orders. Those familiar with the military, and especially those within the military recognize that the initiative of individual soldiers is the key to victory, for 'no plan survives the first shot'. If nothing else, though, the mere existence (and widespread compliance with) of the jus in bello rules of War indicates that soldiers consider themselves, and each other, to be individually morally responsible for their actions.²⁰

Een militair is geen machine die je kunt instellen om te doden en om blindelings bevelen uit te voeren. In tegendeel, een militair wil zich verantwoordelijk voelen voor zijn daden. Daar hoort ook bij dat zich een bepaalde mate van schuldgevoelens kunnen ontwikkelen. Juist deze gevoelens van verantwoordelijkheid en schuld over het doden geven een militair het gevoel menselijk te zijn en gewetensvol.

18 In dit onderzoek is niet specifiek gekeken naar het effect van doden van militaire tegenstanders, wel maakt 'gevechtshandelingen' deel uit van het onderzoek.

19 Rietveld, N. *De gewetensvolle veteraan. Schuld- en schaamtebeleving bij veteranen van vredesmissies* (Oisterwijk: Boxpress, 1999) 413.

20 Kilner, P. *Soldiers, Self-Defense and Killing in War*, 1998 (scholar.lib.vt.edu/theses/public/etd-41998-18346/materials/etd.PDF) 52.

Ten slotte

Het onderwerp vraagt van de Nederlandse defensieorganisatie om een passende en verantwoorde benadering. Wij hopen dat dit artikel bijdraagt aan het verlagen van de drempel voor een militair om over zijn ervaringen van doden te spreken, hetzij met directe collega militairen, hetzij met hulpverleners of met geestelijk verzorgers.

Vooropgesteld dient te worden dat 'de militair' niet bestaat, en dat per situatie en per persoon moet worden gekeken of en hoe hij of zij de ingrijpende ervaring van het doden verwerkt. Waar de ene militair deze ervaring zelf zonder problemen een plek geeft, heeft de ander wel behoefte aan begeleiding.

Toch kan het volgende gesteld worden: een militair blijkt beter in staat om schokkende gebeurtenissen een plek te geven wanneer hij zijn identiteit en zijn normen en waarden goed doordacht heeft. Dit reflecteren begint al bij de voorbereidingen op missies waarbij mogelijk gedood wordt. Geestelijke verzorgers zijn bij uitstek geschikt om een militair hierin te begeleiden. Daarnaast kenmerkt de geestelijke verzorging zich door de zogeheten nuldelijns aanwezigheid, daar waar de militair werkt, dus ook in het uitzendgebied. Dit verkleint de afstand tussen militair en GV-er. Hierdoor zal de angst om te stuiten op onbegrip of afkeuring minder groot zijn. ■

Literatuur

- Baumeister, R.F., *Evil. Inside Human Violence and Cruelty* (New York, W.H. Freeman, 1999).
- Baumeister, F., et al. 'Guilt: An Interpersonal Approach' in: *Psychological Bulletin*, 115 (1994), (2) 243-267.
- Berg, H. van den, (red), S, Scagliola, F. Wester, F. *Wat veteranen vertellen*. <http://www.watveteranenvertellen.nl/WatVeteranenVertellen.pdf>.
- Boring, E.G., *Psychology for the Fighting Man*, 2nd edition (Washington D.C., 1944).
- Bourke, J., *An Intimate History of Killing: Face to Face Killing in 20th Century Warfare* (Granta, London, 1999).
- Brosin, H.W., 'Panic states and Their Treatment', in: *American Journal of Psychiatry* (100) (1943-4).
- Faulkner, K., 'It was him or me, says the first female soldier to kill in combat', in *Daily Mail*, 5 december 2011.
- Glover, J., *Humanity. A Moral History of the Twentieth Century* (London, Pimlico, 2001).
- Grossman, D.A., *On Killing: the Psychological Cost of Learning to Kill in War and Society* (revised ed.) (New York, Hachette Book Group, 2009).
- Grossman, D. & Christensen, L.W., *On Combat: The Psychology and Physiology of Deadly Conflict in War and in Peace* (3rd edition) (Warrior Science Publication, 2008).
- Holmes, R., *Acts of War. The Behaviour of Men in Battle* (Londen, Cassell, 1985).
- Kilner, P., *Soldiers, Self-Defense and Killing in War* (1998, scholar.lib.vt.edu/theses/public/jetd-41998-18346/materials).
- Kubany, E.S. & Watson, S.B., 'Guilt: Elaboration of a Multidimensional Model', in *The Psychological Record* 53 (2003) 51-90.
- Kubany, E.S., 'A Cognitive Model of Guilt Typology in Combat-Related PTSD', in *Journal of traumatic stress* 7 (1994) (1) 3-17.
- Kubany, E.S. & Ralston, T.C., 'Cognitive Therapy for Trauma-related Guilt and Shame', in *Cognitive – Behavioral Therapies for Trauma* (2006) 258-289.
- Kubany, E.S. et al., 'Initial Examination of a Multidimensional Model of Trauma-Related Guilt: Applications to Combat Veterans and Battered Women', in *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 17 (1995) (4) 353-376.
- Livingstone Smith, D., *The most dangerous animal. Human nature and the origins of war* (New York: St Martins Griffin, 2007).
- Marshall, S.L.A., *Men against fire* (Gloucester, Mass: Peter Smith, 1978).
- Mason, J., *Qualitative Researching* (2nd edition), (London, Sage, 2002).
- Rietveld, N., *De gewetensvolle veteraan. Schuld- en schaamtebeleving bij veteranen van vredesmissies* (Oosterwijk, Boxpress, 2009).
- Siddle, B.K., *Sharpening The Warrior's Edge. The Psychology & Science of Training* (Belleville, PPCT Research Publications, 1995).
- Your World. The Kill Factor, episode I. www.bbc.co.uk/programmes/p00gyhkh#synopsis (BBC, 6 juni 2011).

Schrijftalent gezocht!

In deze uitgave is plaats gemaakt voor een gastcolumn. Ditmaal een bijdrage van kapitein (R) Van de Ven, die pleit voor professionele juridische bijstand voor militairen op uitzending.

De redactie daagt andere lezers uit om ook een column te schrijven voor de Militaire Spectator. De keuze van het thema is vrij, maar het moet wel passen binnen de formule van het blad. Voorwaarde voor plaatsing is dat de redactie uw boodschap relevant acht voor de lezers. Verder moet uw verhaal in niet meer dan

achthonderdvijftig woorden voor het voetlicht worden gebracht.

U kunt uw bijdrage sturen naar de bureauredactie (zie colofon). Wij zijn erg benieuwd wie zich geroepen voelt om te reageren. Uiteraard zijn we ook nieuwsgierig naar de thema's die u onder de aandacht van de lezers wilt brengen. Uw bijdrage wachten we dan ook met belangstelling af.

De hoofdredacteur

'Al hetgeen u zegt kan tegen u worden gebruikt'

Kapitein (R) mr. J.A.A. van de Ven*

Het militaire bedrijf kent vele risico's. Defensie pleegt als goed werkgever haar werknemers daarop voor te bereiden met een uitgebreide opleiding en training. Als de onderkende risico's zich onverhoopt voltrekken zijn daar gespecialiseerde collega's om hulp te bieden: medische, psychologisch en ook spirituele deskundigen zijn heden ten dage niet weg te denken binnen de defensieorganisatie. De gedachte dat iemand zou kunnen besluiten om bij een risicovolle missie in het buitenland de medische staf thuis te laten, is een absurde gedachte.

De militair op uitzending loopt persoonlijk niet alleen fysieke en psychosociale risico's, maar ook juridische. Met name als er tijdens een missie sprake is van geweldsuitoefening waarbij doden of gewonden te betreuren zijn, zal aanleiding ontstaan voor het Openbaar Ministerie te Arnhem om ter plaatse een onderzoek te laten uitvoeren door opsporingsambtenaren van de Koninklijke Marechaussee. Onderdeel van zo'n onderzoek is in de regel

het horen van de betrokken militairen, als getuige dan wel als verdachte.

De antwoorden die de militair geeft op vragen van opsporingsambtenaar kunnen verstrekkende gevolgen hebben. Het meest vergaand is dat de afgelegde verklaring ertoe kan leiden dat de militair zelf, dan wel een collega, nadien als verdachte wordt aangemerkt en dat – mede op basis van de als getuige afgelegde verklaring – een strafrechtelijke veroordeling voor een misdrijf volgt. Een getuigenverklaring kan daarmee *de facto* gebeurtenissen in gang zetten die uitmonden in gevangenisstraf en ontslag.

Een fundamenteel beginsel in het strafrecht is dat niemand gedwongen kan worden tegen zichzelf verklaringen af te leggen. Dat is uiteraard eerst en vooral relevant voor degene die wordt verdacht van een misdrijf. Opsporingsambtenaren zijn verplicht om aan de verdachte de cautie te geven: de mededeling dat hij niet verplicht is om te antwoorden. Al hetgeen daarna toch nog wordt verklaard, kan worden gebruikt als bewijs dat bijdraagt tot een strafrechtelijke veroordeling. Maar voornoemd

* De auteur is advocaat te Amsterdam.

fundamenteel beginsel geldt ook voor degene die als getuige wordt gehoord. De militaire getuige kan zich weliswaar niet onttrekken aan het verhoor, hij is niet verplicht om te antwoorden op vragen van opsporingsambtenaren. Het uitgangspunt is vrijwilligheid: vragen aan de getuige staat vrij, al dan niet antwoorden ook. Opsporingsambtenaren mogen geen dwangmiddelen toepassen om een getuige tot spreken te dwingen.

In beginsel is de getuige slechts verplicht te antwoorden op vragen die hem in een verhoor door de (militaire) rechter-commissaris worden gesteld. En slechts als de getuige onder ede is gesteld door de rechter-commissaris zijn er strafrechtelijke consequenties als vragen niet naar waarheid worden beantwoord (meineed). Maar ook dan geldt nog steeds het eerder genoemde fundamentele beginsel dat niemand hoeft mee te werken aan zijn eigen veroordeling. De getuige die vermoedt dat hij door het eerlijk beantwoorden van hem gestelde vragen zich aan het gevaar van een vervolging kan blootstellen, heeft het recht te zwijgen, ook tegenover de rechter-commissaris.

Hoewel aan de militair die als getuige wordt gehoord eveneens de cautie wordt gegeven, is er niemand die hem op de overige aspecten van zijn rechtspositie wijst. Waar kan de militair die in het uitzendgebied als getuige gehoord zal gaan worden dan terecht voor onafhankelijk, betrouwbaar en professioneel advies over de juridische consequenties voor hemzelf van een getuigenverhoor? Nergens.

Niet bij de juridisch adviseur (Legad) die aan de staf is toegevoegd. Deze is er immers primair ter ondersteuning van de commandant. Verder is voorstelbaar dat de Legad in een belangenconflict terechtkomt als hij het juridische 'groene licht' voor een actie heeft gegeven die heeft geresulteerd in een mogelijk misdrijf door de militairen die daarbij werden ingezet. De Wet militaire strafrechtspraak kent weliswaar de figuur van de officier-raadsman, maar deze beschikt veelal niet over een grondige juridische opleiding, laat staan dat hij norma-

liter beschikt over uitgebreide strafvorderlijke werkervaring.

De commandant heeft zijn Legad, de opsporingsambtenaar heeft direct contact met het Openbaar Ministerie in Arnhem, maar de individuele militair die als getuige gehoord gaat worden na een geweldsincident staat er helemaal alleen voor. Hij kan ter plaatse bij niemand terecht voor vertrouwelijk en professioneel advies over de wijze waarop hij zijn verhaal het beste kan formuleren, of het zinnig is op bepaalde vragen al dan niet te antwoorden, welke gevolgen een eventueel af te leggen verklaring kan gaan

De militair die in het uitzendgebied als getuige wordt gehoord, kan nergens terecht voor juridisch advies

hebben, wat zijn rechten zijn als getuige en welke de persoonlijke juridische risico's zijn die hij in het concrete geval loopt.

De afgelopen jaren zijn verschillende militairen persoonlijk betrokken geraakt bij strafrechtelijke onderzoeken naar vermeend handelen of nalaten in uitzendgebied. Juridische risico's zijn niet langer theorie maar realiteit en kunnen de militair ook jaren later nog persoonlijk en zeer indringend in het privéleven raken. Ondoordachte of ongenueanceerde getuigenverklaringen kunnen de militair nog lang als een juridische molensteen om de nek hangen.

Ik bepleit dat Defensie – als goed werkgever – het tot haar taak gaat rekenen om structureel te voorzien in professionele juridische bijstand voor de individuele militair die in het uitzendgebied als getuige betrokken wordt in een strafrechtelijk onderzoek. De gedachte dat de individuele militair die op uitzending gaat er in juridische zin alleen voor staat, zou net zo absurd moeten zijn als de gedachte dat een militair zelf maar zijn medische hulp moet regelen als hij gewond raakt. ■

Het risico van geen risico nemen

Dr. M.F.J. Houben – luitenant-kolonel der Mariniers*

Verstandig omgaan met risico's is een militaire kernvaardigheid. Het is een thema dat tot de militaire canon behoort. Hoewel bijna universeel, blijft het noodzakelijk om op dit thema en de vragen die ermee verbonden zijn te reflecteren om er voor te zorgen dat onze opvattingen terzake niets aan scherpte verliezen.

Het basisgegeven is dat de professionele taakuitvoering van militairen, waarbij wij vaak de verantwoordelijkheid voor de veiligheid van anderen dragen, op gespannen voet kan komen te staan met de eigen veiligheid of de veiligheid van eigen eenheden. De kernvraag is dan: welke afwegingen worden gemaakt in dit spanningsveld van professionele verantwoordelijkheid voor de veiligheid van anderen en de veiligheid van eigen troepen? Het spanningsveld tussen de professionele en morele verantwoordelijkheid voor de veiligheid van anderen en de eigen veiligheid kan groot en hevig zijn zeker bij de uitvoering van wat de Britten *wars of choice* noemen: oorlogen die niet absoluut noodzakelijk zijn voor het voortbestaan van het eigen volk en natie.

Deze spanning is niet nieuw, sterker, ze is van alle tijden. Franse soldaten vroegen zich in 1780 af of het waard was 'te sterven voor Danzig?' In de jaren '90 – de 'gouden' jaren van de *peacekeeping*-operaties – was toenmalig VN-secretaris-generaal Boutros Boutros-Ghali van mening dat het risico dat (VN)militairen lopen zo klein mogelijk moet zijn: 'Het is onmogelijk de zaak van de vrede vooruit te helpen zonder het leven van moedige mensen

in gevaar te brengen. Maar we moeten ons uiterste best doen en alle mogelijke maatregelen nemen om het VN-personeel de veiligheid te bieden die het nodig heeft'. Generaal Bernard Janvier, commandant van alle VN-troepen in Kroatië en Bosnië, stelde in 1994, voorafgaand aan 'Srebrenica', dat hij het leven van het eigen personeel belangrijker achtte dan het succesvol uitvoeren van de missie. Publieke hoon en een negatieve publieke opinie werden zijn deel.

Risico-inschatting als politiek besluit

Nederland heeft de verantwoordelijkheid voor de veiligheid van de medemens verankerd in de Grondwet, namelijk de opdracht om de internationale rechtsorde te bevorderen. Dit kan worden uitgelegd als een plicht tot solidariteit die verder gaat dan de zorg voor eigen veiligheid. Als onder veiligheid alleen de eigen veiligheid en het veiligstellen van de eigen nationale belangen zou worden verstaan, zouden we in onze morele verplichting tot solidariteit met mensen in nood elders in de wereld tekortschieten. Het risicoprofiel van een missie ligt besloten in het politieke besluit van een regering om aan die missie deel te nemen. Een inschatting van het risico ligt aan dat politieke besluit ten grondslag. De doelstellingen van de missie dicteren een bepaalde *modus operandi* en daarmee het risicoprofiel. Een dergelijk risicobesluit is de premisse voor ieder militair optreden. Vanaf dan wordt militairen niets gevraagd, zij moeten uitvoeren.

'Postbodes kunnen door een hond worden gebeten, beroepsmilitairen kunnen sneuvelen' aldus een columnist. Deze voorstelling van zaken is simpel, maar waar. Maar welke afwe-

* Op deze plaats vindt u afwisselend een bijdrage van Frans Matser, auteur van het boek *De bezuinigingsgeneraal*, en luitenant-kolonel der Mariniers Marcus Houben.

gingen liggen achter de *bottom line* dat een militair uiteindelijk bereid is zijn leven te geven voor dat van een ander? Ik vind steun bij een beroemde uitspraak die de grote held Pericles deed bij de begrafenis van enkele gesneuvelde soldaten tijdens de Peloponnessische Oorlog. Hij sprak toen de onvergetelijke woorden: *'[they were] men of courage who knew their duty and in the hour conflict were moved by a high sense of honour, who, if ever they failed in any enterprise, were resolved that at least their country should not find herself deserted by their valour, but freely sacrificed to her the fairest offering it was in their power to give'*.¹ Pericles spreekt over moed, dapperheid en eergevoel, maar het doorslaggevende argument is dat het vaderland *'should not find itself deserted by their valour'*.

Beroepsrisico?

Het ligt in de aard van de militaire professe besloten dat deze – bijna per definitie – risico-*vol* is. Een risicomijdend militair lijkt een bedrijfsrisico (en zou een contradictio in terminis moeten zijn). Een eenheidscommandant kan risico's mijden door te besluiten te 'blijven zitten', zich in zijn *compound* op te sluiten en geen risico te lopen – een 'Hollandse Waterliniementaliteit' noemt een collega dat. Hij lijkt dan weliswaar geen fouten te maken, maar de gevolgen van die houding kunnen desastreus zijn. Risicomijdend gedrag van militairen is niet wenselijk omdat zij, door geen risico te nemen, niet slagen in hun opdracht, de geloofwaardigheid van de organisatie die zij vertegenwoordigen op het spel zetten, het vertrouwen in de internationale gemeenschap een deuk bezorgen en de veiligheidssituatie doen verslechteren.

Professionele militairen dienen te beschikken over een gezond gevoel voor risico, dit ligt tussen risicomijdend en roekeloos gedrag in. Iemand met een gezond gevoel voor risico ziet en begrijpt het risico en de eventuele gevolgen daarvan, maar treft maatregelen om de risico's te verkleinen en de gevolgen te beperken. Militair professionalisme is een voorwaarde om risico's tegen elkaar af te wegen en beheersmaatregelen te identificeren.

Militair handelen dient erop gericht te zijn om zoveel mogelijk (vermijdbare) risico's uit te sluiten en als er toch risico's genomen moeten worden, dit gecalculeerd te doen. In dit opzicht is risicomijdend gedrag goed: het voorkomt het nemen van ondoordachte besluiten. De kern van de zaak is dan dat je zoveel mogelijk de vermijdbare risico's vermijdt, maar de nood-

De 'gewone' soldaat loopt het meeste en meest directe risico, maar ziet zelf weinig van de opbrengst

zakelijke of onvermijdbare risico's niet uit de weg gaat. En dat je vervolgens de onvermijdbare risico's gecalculeerd neemt. Wellicht dat dit de kern is van wat we als 'moedig' gedrag beschouwen. In negatieve zin: de onvermijdbare risico's niet willen nemen of bewust uit de weg gaan, betekent niet alleen weglopen voor je verantwoordelijkheid ('niet durven doen wat je moet doen') maar is wat we als 'laf' gedrag bestempelen. Het risico dat een militair loopt is veelal onmiddellijk, direct en persoonlijk. Het risico van een afnemende regionale stabiliteit, een verslechterende veiligheidssituatie is juist abstract, vaag en veraf. Er bestaat een zekere incongruentie tussen genomen of aanvaard risico en de genoten opbrengst. De 'gewone soldaat' loopt het meeste, grootste en ook meest directe risico: hij kan gewond raken of sneuvelen. Maar hij ziet zelf weinig van de opbrengst. Zijn bereidheid risico te aanvaarden levert hem weinig, op anders dan de goedkeuring van zijn directe collega's en leidinggevend. Toch is een militair bereid dat grotere, onvermijdbare risico te aanvaarden. Omdat het hem is opgedragen en omdat hij het wil. Het overkomt hem niet. Hij is bereid dat grotere risico te aanvaarden omdat dat de enige manier is om te zijn en te worden wie hij is: een professioneel en loyaal militair die zijn makkers en daarmee zijn volk en land niet in de steek laat. En dat maakt militairen bijzondere mensen. ■

¹ Zoals geciteerd in: Thucydides, *History of the Peloponnesian War*, Vol. 1, Book 2 (Loeb Classical Library).

Het geheim van Hollywood

Linda Polman

Hoe film je een verhaal zo dat mensen massaal willen weten hoe het afloopt? Uit hun analyse van dozijnen met awards overladen speelfilms, documentaires en tv-series destilleerden scenarioschrijvers een simpel, maar gouden recept. Oscar- en Emmy Award-winnende producties voldoen aan de gemakkelijk te onthouden succesformule $H+P=P5$. Vertaald: H (oofdpersonage) + P (robleem) = P (oging) 5. Een bekroonde Nederlandse scenarioschrijver legde het me uit: in een goed verhaal heeft het hoofdpersonage een probleem. Op zijn weg naar de oplossing vindt hij obstakels. De eerste vier pogingen om die te overwinnen moeten mislukken, anders is het verhaal niet interessant en bovendien te snel afgelopen. Pas de vijfde keer mag het lukken. $H+P=P5$ is het Geheim van Hollywood. De crux is het om de kijkers op het puntje van hun stoel te houden met de 'Lukt-Het-Vraag'. Daartoe past een scenarioschrijver de tweede geheime succesformule toe: $S=H$ versus A , ofwel: Spanning = Hoop versus Angst. Slinger je kijkers voortdurend heen en weer tussen hoop dat het de held lukt en vrees dat hij het loodje legt.

Een goed scenarioschrijver plaveit de weg naar de overwinning uiteraard met verschrikkingen. 'Niets mag het hoofdpersonage worden bespaard. De mensen willen drama, geen humanitarisme,' zei de scenarioschrijver. Explosies, zombies, smerige ziektes, parachutes die niet open willen, Godzilla; geen enkel obstakel is te dol, zolang je je publiek maar serieus neemt. 'Je moet niet halverwege een kostuumdrama over het achttiende-eeuwse hof van koning Louis XV een ruimteschip vol groene mannetjes met laserwapens laten neerdalen. Weinig is de mensen te dol, maar bij dat soort plotwendingen haken ze af.'

De geheime succesformules passen op ieder verhaal, zei de scenarioschrijver. Van Bambi to Rambo. 'Bambi's einddoel: zijn vader opvolgen als Koning van het Bos. De vier obstakels: jagers, een strenge winter, bosbrand en een kogel in zijn poot. Het vijfde obstakel, een roedel bloedhonden, overwint hij met zijn gedurende het verhaal steeds groter gegroeide gewei. Doel bereikt. Vioolmuziek. The End. Golden Globe

Award. 'Rambo,' vervolgde de scenarioschrijver, 'doel: wil met rust gelaten worden. Obstakels: zijn oorlogstrauma, sadistische dorpssheriff, 150 agenten met machinegeweren en een gevechtshelikopter. Vijfde obstakel: zijn half afgerukte arm. Die naait hij eigenhandig weer vast. Als iedereen dood of gevluht is, krijgt Rambo de rust die hij zocht. The End. Investering veertien miljoen dollar. Opbrengst wereldwijd: 125 miljoen dollar.'

'The Sound of Music?' vroeg ik. 'Doel: postulante wil trouwen met Kapitein Von Trapp. Obstakels: haar schuldgevoel over haar kapiteinsfantasieën, een valse baronesse, het bevroren hart van de kapitein en de nakende Tweede Wereldoorlog. Vijfde obstakel: de nazi's kloppen aan de deur. Postulante doet niet open. Trouwt. The End. Vijf Oscars.'

'Kunduz?' vroeg ik. Samen puzzelden we de ingrediënten bij elkaar. 'Er is een conflict: dat is goed,' zei de scenarioschrijver. 'Conflict appelleert aan onze oerbehoeftes. De natuur is één groot conflict. Einddoel van de helden?' 'De verantwoordelijkheid voor de veiligheid geleidelijk overdragen aan de Afghaanse overheid en de justitiële keten verbeteren en daarmee bijdragen aan het transitieproces,' zei ik. 'Oh jee,' zei de scenarioschrijver. 'Obstakels?' 'Ontploffingen. Jolande Sap. Meer ontploffingen.' Lang staarde de scenarioschrijver naar zijn notitievel. 'Wat ik doorkrijg zijn louter overgangsscènes. Die gaan nergens over, maar laten zien hoe de tijd verstrijkt.' Hij krabbelde: 'Scène 1 – AFGHAANS LANDSCHAP – Er wordt niet gevochten; patrouille van Afghaanse agenten-in-opleiding marcheert door beeld. Scène 2: AFGHAANS LANDSCHAP – Er wordt gevochten. Afghaanse agenten-in-opleiding klaverjassen tot het voorbij is. Scène 3: AFGHAANS LANDSCHAP – Er wordt niet gevochten; patrouille van Afghaanse agenten-in-opleiding marcheert door beeld.'

'Het heeft geen $S=H$ versus A . Ik zie het niet. Is er geen romantisch subplot? Kunnen we iemand in Kunduz verliefd laten worden op Jolanda Sap?' 'Net zo onwaarschijnlijk als ruimtemannetjes die Louis XV neerlaseren,' zei ik. Niet te filmen dus, dat Kunduz. ■

Onder Taliban en krijgsheren

Nederland en de oorlog in Afghanistan

Door Emiel de Bont

Amsterdam (Nieuw Amsterdam Uitgevers) 2011

blz. 272

ISBN 9789046808801

€ 18,95

De zogenoemde 3D-benadering (of *comprehensive* of *whole of government approach*) van moderne militaire missies is de laatste jaren veelbesproken. Consequentie van die meer-dan-alleen-pantser-en-vuurkracht-aanpak bij vredeshandhaving en crisisbeheersing is het verschijnsel dat de aanwezigheid en deelname van diplomaten en andere burgerspecialisten bij militaire contingents in uitzendinggebieden (Balkan, Irak, Afghanistan) is gegroeid, zowel in aantallen als qua invloed op de uitvoering. Het gaat nog altijd om kleine minderheden, maar wel met cruciale expertise, broodnodige fondsen of grote invloed op de besluitvorming en benadering. Dit laatste gaat vooral op voor de politieke adviseurs of *civilian representatives*, die militaire commandanten tegenwoordig aan hun zijde – en militaire staven in hun midden – vinden.

Groeiende rol diplomaten

Het interessante van het boek *Onder Taliban en krijgsheren* van Emiel de Bont is dat de Nederlandse bemoeienis met het oorlogsgebied Afghanistan sinds 9/11 wordt bekeken vanuit het perspectief van de 'stabilisatiediplomaten', in een periode dat zij hun rol bij militaire missies zagen groeien van assistent

van de militaire commandant en ambassadeur richting lokale autoriteiten naar gelijkwaardig leidinggevende en hoofd ontwikkelingswerker met de grootste financiële zeggenschap. Uit het boek valt op te maken dat het nieuwe type uitzendingen bij Buitenlandse Zaken met zowel hoop als vrees werd gezien en vooral aantrekkingskracht uitoefende op een (relatief jonge) generatie avonturiers, die merendeels na de Koude Oorlog in de organisatie was ingestroomd. De Bont neemt in zijn boek een lange aanloop. Hij vertelt het tragische verhaal van het hedendaagse Afghanistan gedetailleerd maar toegankelijk alvorens in het tweede deel de internationale inmenging (en het internationale partijkiezen) in de Afghaanse burgeroorlog vanuit Nederlands diplomatiek oogpunt te behandelen. Deels is dit autobiografisch: hij was zelf één van de politieke adviseurs bij het Nederlandse Provinciaal Reconstructie Team in de noordelijke provincie Baghlan. Het reilen en zeilen van de diplomaten in deze optimistische periode (2004-2006) in Pol-e Khomri wordt anekdotisch en vermakelijk uit de doeken gedaan. De jonge helden van de buitenlandse dienst hebben, zo blijkt, een schat aan goede borrel-

verhalen voor later. De ondertoon is echter tevens bloedserieus. De politieke adviseurs moesten bij de verschillende missies in Afghanistan de afgelopen jaren zaken doen met boeven, oorlogsmisdadigers en drugsmaffiabazen, al dan niet met een officiële overheidstitel. Wette-loosheid, het recht van de sterkste, corruptie en georganiseerde misdaad tot in de voegen van de samenleving, het was na vijftieng jaar (burger)oorlog in het tot aan de grond afgebroken land aan de orde van de dag. Dat was in den beginne in het noorden al zo, in het zuiden na 2005-2006 was het nog vele malen erger. Gewone gezagsdragers of instituties waren er niet. Alleen maar feodale krijgsheren en milities in hun natuurlijke habitat: een oorlogsgebied. Het had zo zijn eigen regels en logica. Het was chaotisch en ongrijpbaar.

De Bont laat niet na er zo nu en dan fijntjes op te wijzen dat in het Nederlandse politieke en departementale verkeer het vertrouwen op en verwijzen naar 'de Afghaanse autoriteiten' dan ook enigszins overtrokken was. Bijvoorbeeld in het geval van de 'hete politieke aardappel' van de gevangenen die Nederlandse militairen regelmatig namen. Die mochten door de misstanden in Guantanamo, Bagram en Abu Ghraib niet meer worden meegegeven aan de Amerikanen, maar wel – om de missie in Uruzgan überhaupt mogelijk te maken – aan de Afghanen. De Bont noemt dit eufemistisch 'vertrouwen op de Afghaanse rechtspraak', en – dat getuigt van lef voor een zittend ambtenaar – hij karakteriseert deze procedure ironisch als 'het andere uiterste', om vervolgens te verwijzen naar bekende praktijken van

de Afghaanse ‘bondgenoten’ die getuigen van weinig respect voor de conventies van Genève en internationale mensenrechtenverdragen.

Sceptische ondertoon

Kritiek op de militaire collega's heeft De Bont ook. Zo zouden ze vooral ‘in termen van strak geordende, lineaire processen’ denken en werken, ‘die moesten leiden tot de gewenste *endstate*’. De Bont lijkt ze te verwijten dat ze daarbij weinig gevoel hadden voor de subtiele nuances van de Afghaanse lokale politiek. Ook de inlichtingenpositie van de Nederlandse detachementen beoordeelt hij weinig rooskleurig. Sleutelfiguren in het Afghaanse bestuur werden te gemakkelijk in hokjes gestopt op basis van ongecontroleerde informatie. De militairen, kortom, konden volgens De Bont maar moeilijk omgaan met het gegeven dat Afghaanse leiders doorgaans sluwe ‘politieke kameleons’ waren, die al decennia lang overleefden in middeleeuwse toestanden door zorgvuldig te manoeuvreren en op het juiste moment van partij te wisselen.

Wat betreft de wederopbouw heeft De Bont eveneens een paar harde noten te kraken. Hij is kritisch over de schenkingen van de internationale donoren via de weg van de Afghaanse centrale regering en meent dat die de stroom projectvoorstellen simpelweg niet aankon. Vreemd genoeg rept hij niet van de grootschalige corruptie die dit ook genereerde. Wel geeft hij blijk van een sceptische ondertoon als het gaat om de uitvoering van de bejubelde 3D-aanpak. Zijn verhaal is dan inmiddels aangekomen in Uruzgan. De Bont vindt dat de vele civiele en militaire aspecten en instrumenten

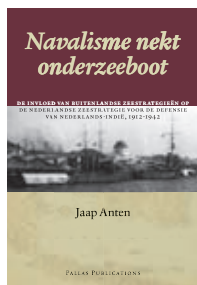
die onderdeel waren van de complexe multidisciplinaire operatie prima waren ‘verankerd in de top van de Task Force’ Uruzgan, maar in de weerbarstige praktijk van de werkvloer tevens vaak met elkaar botsten en elkaar tegenwerkten. Dat kwam ook – zo lijkt hij te suggereren – omdat maar weinigen begrepen wat er speelde, behalve de diplomaten.

Een burger als commandant?

Het verhaal van De Bont is zo op het einde een beetje zelfvoldaan, zonder dat hij de eigen ontwikkelingsprestaties in Uruzgan overtuigend concreet maakt. Wat hebben die slimme burgers van Buitenlandse Zaken, die alles als enigen in het Afghaanse wespennest zo goed doorhadden, dan echt bereikt? Iets meer onderbouwing was hier op zijn plaats geweest. Wat wel moet worden gezegd: dit

boek geeft een verfrissende mondiale blik op de materie, met oog voor de strategische complexiteiten. Het is over de hele linie goed geschreven en voor een breed publiek begrijpelijk. Het laakt ook dikwijls het al zo vaak gememoreerde micromanagement vanuit Den Haag. En het heeft een clou: moderne militaire stabilisatieoperaties zijn niet meer te beperken tot het militaire domein op zich. Zo iets als: alleen een militair kan het doen, maar zeker niet alleen. Langzaam wordt de lezer zelfs verleid tot een gedachte-experiment. Misschien wordt het tijd om complexe crisisbeheersing geheel te ‘civiliseren’, met een burger als commandant van een volgende militaire missie?

Dr. Arthur ten Cate, NIMH

Navalisme nekt onderzeeboot

De invloed van buitenlandse zee-strategieën op de Nederlandse zee-strategie voor de defensie van Nederlands-Indië, 1912-1942

Door Jaap Anten

Amsterdam (Pallas Publications) 2011

818 blz.

ISBN 9789052603780

€ 55,-

Gouverneur-generaal J.B. van Heutsz had het al in 1906 in een brief aan de minister van Koloniën gezegd: ‘Onze marine zal in weerwil van de ernst der tijden zich steeds krampachtig blijven vastklemmen

aan het idee van slagschepen... Wij, die dus niet de sterkste slagvloot kunnen hebben, zijn daarom aangewezen op den bouw van een krachtig en doelmatig georganiseerde duikboten- en torpedoboten-

vloot... Maar vooruit zeg ik, dat het bij de marine op heftigen tegenstand zal stuiten, niet omdat het niet goed is, maar omdat het niet strookt met de begrippen van grootheid in de marine en met hare traditie'.

Dit citaat geeft de kwintessens weer van het proefschrift van Jaap Anten, werkzaam bij het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde in Leiden. Toen hij eerder voor een boek over de kruisers 'Java' en 'Sumatra' onderzoek deed, viel het hem op dat in de in 1915 geformuleerde stafeisen stond dat de belangrijkste taak van deze schepen was het verkennen voor onderzeeboten in Indië en het ondersteunen van concentraties onderzeeboten aldaar. Anders gezegd, de kruisers waren ondergeschied aan de onderwater-vloot.

Kundig personeel, doordachte tactiek

Daarmee was Antens belangstelling voor maritieme strategie gewekt. In dit boek geeft hij blijk van een diepgaande en tegelijk brede kennis van maritieme strategie, die ik bij nog geen enkele van de vele auteurs over de vooroorlogse marine ben tegengekomen. Vervolgens heeft hij de in de marine heersende denkbeelden daarover aan de praktijk getoetst en komt dan tot de ont-nuchterende conclusie dat het meest effectieve wapensysteem de nek werd omgedraaid om ruimte te geven aan de bouw van zo groot mogelijke oorlogsbodems. Dit streven wordt aangeduid met de term navalisme, de ideologie die maritieme expansie als de hoeksteen van het voortbestaan van een mogendheid ziet en zich de heer-

schappij ter zee ten doel stelt conform de theorie van de Amerikaanse zeestrategie A.T. Mahan. Nu heeft het aanhangen van een ideologie meestal als bijverschijnsel het sluiten van de ogen voor de realiteit, in dit geval voor het formuleren van een doordachte maritieme strategie in de lang verwachte oorlog tegen Japan.

Om het falen van de Nederlandse strategie te begrijpen gaat Anten terug naar het begin van de vorige eeuw, toen de Russische oorlogsvloot op weg naar zijn ondergang bij Tsushima de wateren rond Nederlands-Indië moest passeren. Toen al was Den Haag bevreesd dat Tokio een herbevoorrading van de Russen als een schending van onze neutraliteit zou opvatten. De storingsreactie, het bouwen van een aanzienlijke slagvloot op basis van de Vlootwet 1913, liep op niets uit door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. De Commissie-Gooszen beval in 1921 aan een onderzeebootvloot te bouwen en deze als enige kern van de Koninklijke Marine te beschouwen. Deze zou in divisies moeten optreden op de zeestraten die een transportvloot met een invasieleger toegang tot Java gaven. De benodigde onderzeeboten kwamen er. Rond 1925 beschikte de marine over achttien en rond 1935 over z'n vijfentwintig boten. Anten toont ook aan dat het Nederlandse flottielje in de uitvoering van roedeltactieken vergeleken met buitenlandse marines op eenzame hoogte stond. Het personeel was kundig, de torpedo's waren betrouwbaar en er kon zowel bij dag onder water als bij nacht boven water worden aangevallen. De voor de aanval benodigde verkenningen

waren afkomstig van oppervlakteschepen, of beter, van vliegboten van de MLD. Dat onderzeeboten de kern van het eskader waren sloot dus niet uit dat ook een bescheiden aantal torpedobootjagers en kruisers hun plaats hadden in de zogenoemde harmonische vloot, maar de kruisers hoefden geen aparte kern te vormen. De voordelen van de nadruk op onderzeeërs waren legio. Niet alleen was deze organisatie compatibel met een uitvoerbare maritieme strategie van *sea denial* – binnen het strategisch defensief konden offensieve roedeldivisietactieken worden gepraktiseerd – maar ook waren de boten betaalbaar, bemanbaar en relatief snel in eigen land te bouwen.

Onderzeeërs ondergeschied

Deze logische opzet werd eind jaren dertig doorkruist door de navalisten, van wie J.Th. Furstner en C.E.L. Helfrich de meest prominente waren. Met een aanloop van enkele jaren besloot Den Haag in april 1940 drie slagkruisers aan te besteden. Voortaan zouden de onderzeeërs ondergeschied zijn aan de kern van zware schepen, wat alleen al vanwege de snelheidsverschillen onlogisch was. Voor de realisatie van dat plan zette Furstner twee hoogst capabele voormalige onderzeebootcommandanten in, te weten A.J. Bussemaker en C.J.W. van Waning, alsmede de scherpzinnige inlichtingenofficier J.W.F. Nuboer. Opvallend was dat het ontwerp was gebaseerd op Duitse concepten over de zeeoorlog en dat men voor de bouw Duitse expertise en onderdelen nodig had. Tegelijkertijd stipuleerden de navalisten dat de bescherming van de Nederlandse neutraliteit tegen Japan de hoofdreden was

voor de bouw van grote schepen. De Commandant Zeemacht Nederlands-Indië, vice-admiraal H. Ferwerda, was tegen het plan en werd geassisteerd door vice-admiraal b.d. A.S. Gooszen. Ferwerda nam nooit een blad voor zijn mond en viel de positie van Chef Marinestaf Furstner scherp aan op essentiële punten als de grootte van de schepen (Japan zou met nog grotere schepen komen en de haven van Soerabaja was niet diep genoeg), de duur van de bouw, het gebrek aan personeel en de noodzaak het Duitse ontwerp grondig te modificeren voor de Indische omstandigheden.

Onnodig fiasco

Anten is niet alleen kritisch over de rol van Furstner, die hij een tekort aan strategisch inzicht en (impliciet) opportunisme verwijt. Furstner had nota bene in Parijs gestudeerd bij de erudiete admiraal R.V.P. Castex; het is echter maar de vraag of hij diens werk had begrepen. Nog kritischer is Anten over Helfrich en hij verkeert daarbij in het goede gezelschap van Ferwerda, die zijn opvolger destijds een tijd aan de kant hield voordat hij zijn functie overdroeg. Ook maritiem historicus G. Teitler (*De strijd om de slagkruisers, 1938-40*) pakt Helfrich aan, maar laat meer de feiten voor zichzelf spreken. We kennen achteraf het resultaat van het optreden van Helfrich, die door een toeval het commando kreeg over de geallieerde maritieme inzet. Als navalist wilde hij een beslissende zeeslag niet ontwijken en zodoende liet hij de kans lopen het eskader eind februari 1942 terug te trekken en later in te zetten voor kleinschalige acties. De Slag in de Javazee liep dus onnodig op een fiasco uit. Het had

anders kunnen lopen als de onderzeeboten niet eerder onder bevel waren gesteld van de Britten, wier onderzoetectieken niet konden tippen aan die van onze marine. Eigenlijk is het een wonder dat Helfrich na de oorlog eerder bewonderd dan verguisd is. Hij was in feite een zetbaas van Furstner en dankt zijn reputatie goeddeels aan zijn al in 1950 verschenen memoires, waarin hij het falen in de Javazee vooral wijt aan de luchtmacht-poot van ABDacom. Anten haalt terecht P.C. Boer (*Het verlies van Java. Een kwestie van airpower*) aan, die deze mythe afdoende ontzenuwt.

Jaap Anten heeft op een frisse en overtuigende wijze een belangrijk deel van de Nederlandse maritieme historie in een nieuw daglicht geplaatst. Het boek is met zo'n 650 bladzijden tekst wel wat aan de lange kant, maar de lezer heeft dan niet alleen een geschiedenisboek, maar ook een leerboek over maritieme strategie in handen.

Drs. A.C. Tjepkema,
kolonel-vlieger b.d. KLU

Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten

Door B.A. de Graaf, E.R. Muller en J.A. van Reijn (red.)
Alphen aan den Rijn (Kluwer) 2010
702 blz.
ISBN 9789013078961
€ 79,50

De Nederlandse militaire autoriteiten beschouwden inlichtingenvergaring en de inzet van spionnen lange tijd van ondergeschikt belang. Het duurde tot vlak voor de Eerste Wereldoorlog voordat de chef van de Generale Staf, luitenant-generaal C.J. Snijders, een officier belastte met het systematisch verzamelen van inlichtingen over politieke ontwikkelingen en legeropbouw in de ons omringende landen. Op lokaal niveau was de politie in de grote steden in de laatste decennia van

de negentiende eeuw inlichtingen gaan verzamelen over subversieve elementen. Op het platteland, maar vooral aan de grens, hield de Koninklijke Marechaussee een vinger aan de pols. Pas na de mislukte 'socialistische revolutie' van SDAP-voorman P.J. Troelstra in november 1918 tekende er zich iets af van meer systematiek en samenwerking. De oprichting van de Centrale Inlichtingendienst in 1919 was hiervan het directe gevolg. De militaire inlichtingen- en veiligheidsdienst

(GS III), de gewestelijke politiekorpsen, de marechaussee en 'burgerlijke vertrouwenspersonen' voorzagen deze nieuwe dienst en elkaar van inlichtingen. GS III – tijdens de Eerste Wereldoorlog uitgegroeid tot een afdeling van circa vijftwintig man sterk, maar na de oorlog weer afgebouwd tot een kleine bezetting – verzamelde niet langer alleen gegevens over vreemde legers, maar ook over antimilitaristen, communisten, anarchisten en nationaalsocialisten, zeker wanneer die zich in de gelederen van de krijgsmacht bevonden. De activiteiten van de inlichtingendiensten beperkten zich tot de Tweede Wereldoorlog veelal tot het verzamelen van inlichtingen uit openbare bronnen. Mede om te voorkomen dat Nederland zijn neutraliteit zou verliezen en beschuldigd zou worden van partijdigheid, werden in het Interbellum geen spionnen in het buitenland ingezet.

Terreurbestrijding

Na de Tweede Wereldoorlog nam het inlichtingenwerk in Nederland een grote vlucht. In de Koude Oorlog viel de wereld uiteen in twee machtsblokken. Om meer te weten te komen van elkaars intenties, capaciteiten en ontwikkelingen zetten beide partijen hun inlichtingen- en veiligheidsdiensten in om inlichtingen te vergaren (spionage) en om vijandelijke diensten te beletten hun werk te doen op het eigen grondgebied (contraspionage). Ook Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten deden hieraan mee. Na de val van de Berlijnse Muur in 1989 leken de inlichtingen- en veiligheidsdiensten even zwalpende, maar daaraan kwam na de aanslagen van 11 september 2001

en de daaropvolgende ontwikkelingen – de moord op Pim Fortuyn (2002) en Theo van Gogh (2004), de politie-inval in het Laakkwartier in Den Haag (2004), het oprollen van de Hofstadgroep (2005) en de uitzendingen naar Irak en Afghanistan – snel een eind. Het inlichtingen- en veiligheidsapparaat maakte sindsdien een enorme groei door, waarbij terreurbestrijding één van de belangrijkste taken werd. Om de taken en de bevoegdheden van de diensten wettelijk goed vast te leggen werd in 2002 de *Wet Inlichtingen- en Veiligheidsdienst 2002 (WIV 2002)* van kracht. In de wet zijn onder meer de inzet van bijzondere bevoegdheden van inlichtingen- en veiligheidsdiensten vastgelegd, waaronder observeren en volgen, inzet van informanten en agenten, doorzoeken van woningen zonder huiszoekingsbevel, het openen van brieven, aftappen van telefoons en elektronisch berichtenverkeer en het binnendringen van computers. De wet regelt tevens het toezicht op de diensten.

Toegankelijk

De ontwikkeling van het Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsapparaat is terug te vinden in het vuistdikke overzichtswerk *Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten* onder redactie van Beatrice de Graaf, Erwin Muller en Joop van Reijn. Het is een initiatief van Kluwer, de Universiteit Leiden en de *Netherlands Intelligence Studies Association*, beter bekend onder de afkorting NISA. De meeste bijdragen zijn ook geschreven door leden van de NISA: wetenschappers en (oud-)medewerkers van inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Het resultaat is een goed geschreven en leerzame publi-

catie met niet alleen artikelen over de geschiedenis en de huidige organisatie van de Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten, maar ook bijdragen over de juridische en ethische aspecten van het inlichtingenwerk. Ook gaat een aantal auteurs in de bundel in op nieuwe fenomenen als *Cyber Intelligence* (Cyberint) en *Geospatial Intelligence* (Geoint) en schetsen materiedeskundigen toekomstige ontwikkelingen. Overigens beperkt de bundel zich niet tot de werkzaamheden van de AIVD en de MIVD, maar is er ook aandacht voor de activiteiten van de Regionale Inlichtingendiensten van de politie. Door de toegankelijkheid is de bundel prima geschikt voor studenten van universiteiten en militaire academies, terwijl ook andere geïnteresseerden goed bediend worden.

Geoint

Het is ondoenlijk hier alle bijdragen op te sommen of er inhoudelijk op in te gaan. Een drietal 'militair getinte' bijdragen wil ik toch noemen. Ten eerste die van Joop van Reijn, 'Militair of civiel, centraal of decentraal: de wordingsgeschiedenis van de MIVD', waarin hij de geschiedenis van de MIVD behandelt. Het valt op dat dit vooral een organisatorisch overzicht is. Hier wreekt zich het feit dat er nog geen studie over de geschiedenis van de MIVD bestaat waarin (ook) de operationele kant wordt belicht. Ten tweede de bijdrage van George Dimitriu en Anne Tjepkema, 'Inlichtingenondersteuning bij de handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde', een wat ondoorzichtige titel voor een artikel dat onder meer ingaat op de werkzaamheden van het militaire

inlichtingenapparaat na de val van de Berlijnse Muur, waarbij de auteurs zich vooral richten op buitenlandse missies. Samen vormen de bijdragen van Van Reijn, Dimitriou en Tjepkema een overzicht van de voornaamste historische en organisatorische ontwikkelingen op inlichtingengebied binnen de Nederlandse krijgsmacht. Ten slotte de bijdrage van Alex Ordelmans en Wilbert Ligtenberg, 'Geospatial intelligence: Militaire Geografie, Imint en GIS en hoe deze leiden tot Geospatial intelligence', waarin zij een relatief nieuwe ontwikkeling behandelen die voortkomt uit een van de oudste inlichtingenactiviteiten van de krijgsmacht, de militaire geografie. Geoint is het combineren van beelden en geografische data om zich een beeld van de omgeving

te kunnen vormen waarin een aanstaande operatie zich gaat afspelen. Analisten die zich met Geoint bezighouden kunnen de gegevens over de fysieke omgeving ook combineren met informatie over menselijke activiteiten. Zo kan een analist gegevens over IED's in tijd en ruimte projecteren, zodat hij kan inschatten vanuit welke locaties de *insurgents* opereren.

Eén van de thema's die in de bundel aan bod komt is de roep om meer openbaarheid. Dit is eigenlijk een *contradictio in terminis* wanneer het inlichtingen- en veiligheidsdiensten betreft, want zij werken om diverse en begrijpelijke redenen het liefst in het geheim: zo geven zij geen informatie over hun *modus operandi*, vertellen niets over hun actuele

kennisiniveau en schermen hun bronnen af. Dit alles om hun tegenstanders niet wijzer te maken. Bovendien zijn zij alleen een betrouwbare partner voor buitenlandse inlichtingendiensten als de via hen verkregen gegevens niet bij het publiek bekend worden. Met het verschijnen van deze bundel wordt – uiteraard binnen de grenzen – aan dit verlangen tot openbaarheid voldaan.

Drs. J.T.W.H. van Woensel, NIMH

Schrijft u een gastcolumn in de Militaire Spectator?

De redactie van de *Militaire Spectator* daagt de lezers uit een gastcolumn te schrijven. De keuze van het thema is vrij, maar het moet wel passen binnen de formule van het blad. Voorwaarde voor plaatsing is dat de redactie uw boodschap relevant acht voor de lezers. Verder dient u uw verhaal in niet meer dan duizend woorden te vertellen. U kunt uw bijdrage sturen naar de bureauredactie (zie colofon). De redactie wacht reacties met belangstelling af.

De hoofdredacteur

GASTCOLUMN

Jan Soldaat 2.0

Li Aid ing M.H. Nijhuis

Is oplossing voor het dalende personeelsbudget, de vergrijzing en alle andere moderne bedreigingen voor de Nederlandse veiligheid steeds meer gebaseerd op de techniek. Hierbij kijkt men vooral naar systemen en gereedschappen die de fysieke beperkingen van Jan Soldaat kunnen overbruggen.

De vraag is echter: kan en zal de techniek de militair nog verder kunnen 'vervangen'?

Homo Sapiens leert immers nogal wat fysieke beperkingen. En in tegenstelling tot dieren is de mens de enige die bijna al zijn beperkte fysieke capaciteiten hoeft kunnen overbruggen dankzij de techniek. Zo zijn er onder meer auto's, boten, treinen en vliegtuigen om onze beperkte snelheid en actieradius te vergroten, verhoogdalen en tv's om dingen te zien ver buiten ons bereik, en microfoons en versterkers om ons beperkte menselijk gehoor mee te compenseren.

Ook aanvalstechnieken, zoals onze beperkte informatieverwerkingscapaciteit, hebben we gecompenseerd. Cortina zeggen de zinnen tegen, een neus, hand, smak! voor inge. Om hiermee om te kunnen gaan, filteren onze hersenen deze signalen waarvan we ons slechts beperkt bewust zijn. Samenhang, emoties, vermoedelijkheid en andere gedragsinstellingen veroorzaken bovendien het proces en dan maken we fouten. Op basis van interactie tussen korte-termijn geheugen en langetermijn geheugen worden zo onbewuste keuzes gemaakt die leiden tot bewaste acties.

die wederom heel globaal op hoofdlijnen worden aangegeven.

De gemiddelde mens kan immers maar ongeveer tussen de vijf à negen nieuwe dingen gelijktijdig in zijn hoofd bewaard houden. Opschrijven als extern geheugen is een ander, vaak menselijk hulpmiddel. Geen enkel ander dier kan zijn nageslacht of soortgenoten zo gemakkelijk tijdens of na zijn leven al zijn kennis en ervaring ter beschikking stellen. Spreek wordt daarbij overgevoerd vaak onderzocht als belangrijke tool. Kennisoverdracht met spraak en papier heeft de mens zo de succesvolste mens dominante soort op aarde gemaakt. Binnen amper drieduizend jaar kan de mens nauwelijks nog zonder tekst op papier. De laatste twintig jaar is dit papier op zijn beurt steeds verder vervangen en worden we in toenemende mate afhankelijk van automatiseringsmiddelen, die ook nog eens steeds kleiner worden.

Zo zijn de techniek ook voor een toenemende hoeveelheid informatie en voor bestaande technologieën en services *where and when desired*.¹ Indien we de militair als informatieverwerkende eenheid plaatsen binnen het concept Network Centric Warfare en daar de exponentieel stijgende hoeveelheid beschikbare informatie aan koppelen, dan blijkt al snel dat we tegen onze grenzen aanlopen. Daarom werkt men ook heel aan hulpmiddelen zoals Decision Support Tools (DST). ... is tool that enables users to improve decision making, record decision rationale, integrate mechanisms, and capture historical data.²

Omgekeerd wordt er op een PC of smartphone al volop gebruik gemaakt van dergelijke DST hulpmiddelen (software agents) die onderzocht zijn informatie filteren op basis van onze voorkeuren of behoeftes nemen. De autonome beslissers die over blijft voor de mens wordt aldus steeds kleiner.

Informatie verwerken en beslissingen nemen blijven daarom steeds vaker aan de techniek te worden overgelaaten. Binnen over de fysieke grens van de mens. Nu komen we in de fase van de menselijke geschiedenis waarbij de reeds lang 'behoefde' robots in opkomst zijn. Bij de eerste generatie Remotely Controlled Systemen is er nog steeds voortdurend mens aan de stuur- en vuurknop. Maar de generatie of gedeeltelijk autonome systemen zijn in opkomst. Verbeterde kunstmatige intelligentie en hantieringsduur maken de mogelijk handen van deze laatste categorie steeds groter. Bij meer gebruik en serieproductie daalt bovendien de kosten per robot.

Robots lijken in eerste instantie geschikter voor de asymmetrische oorlogvoering van vandaag in een globalisatie gaat dan immers geen menselijke verliezen. Met alle technische superkrachten kunnen de VS en zijn bondgenoten, waaronder Nederland, tot nu toe in Afghanistan weinig strijdbare tegen zelfmoordaanlagen. Dit is slechts voor de publieke opinie en voor de steun aan militairen. Daarom worden er zo'n veertigduizend robots ingezet, waarmee de succesvolle cybernetische Predator Drones.

Voor velen gaat met deze systemen een droom in vervulling: ze zijn goedkoop, nauwkeurig en langer inzetbaar dan mensen en is te geven 'gevoel' over ARBO of SIK. Anderen zien nachtmerrie-achtige scenario's uitkomen zoals geschied in de film 'Terminator' 1 met en met 4 (robot beslissen de mens uit te roeien) de jaren 60 serieus 'Trick, affecting 'The Thursday Machine' (wee concurrerende supercomputers vechten een 'schone' oorlog uit). Tegengarden van het toenemend gebruik van robots op het slagveld hebben een aantal

beveuren op ethische gronden. Tot nu toe hebben lijfschip op het slagveld aanwezige militairen de beslissing in eigen hand gehouden en bij fysiek gekozen voor geen actie. Het feit niet meer fysiek geconfronteerd te worden met de gevolgen van een beslissing, en de mogelijke gruwelijke gevolgen daarvan aan (in ieder geval eigen) zijde, werkt dempingsheffend. De afstand 'ontmenselijkt' de vijand. De beslissing om een robot in plaats van een mens op een veldverdedigend veld af te zetten lijkt aldus gemakkelijker en sneller te worden genomen.

Tegenstanders van robotsystemen wijzen op het drempelverlagende effect: afstand 'ontmenselijkt' de vijand

men. Ook kunnen landen gemakkelijk overtuigen eigenaar zijn van een autonome robot. Er zijn daarom al diverse voorstellen geweest om de inzet van robotsystemen via (Geneefse) verdragen beheersbaar te maken.

De evolutie van de robotisering van (voornamelijk) westerse legers past daarentegen mooi in het streven om oorlog politiek verkoopbaar te houden, met zo min mogelijk dode soldaten aan eigen kant, zo weinig mogelijk burgerdoodtoeslagen, en dat nog goedkoper ook anderszins kunnen we verwachten dat ook terroristen zelf dodelijke linden robotsystemen als aanvulmiddel gaan gebruiken. En als het doden van soldaten in het cribtgesteld niet lukt, is gelukkig dat terroristen niet te bevredigen met hun aandacht vervoel of fysiek te vangen naar het thuisfront van Jan Soldaat 2.0.

Er zijn nog enkele andere diverse strategische behoeftes te nemen, maar de autonome en intelligente van robots groeien. Men is daarom nu al indringend aan het nadenken of en hoe men dergelijke robotsystemen moet voorzien van een soort ethisch 'bevel' of 'niet-moeders', dan pas zal blijken of menselijke kwaliteiten zoals compassie en gezond verstand te vervangen zijn.

1. Wicks, M. 'The Computer of the 21st Century', in: Scientific American 200 (11) 116-121.
2. 'Decision Support Tools for the 21st Century', in: Decision Support Systems 31 (2002) 111-126.

YOU ONLY LIVE TWICE

Kooy symposium 2012

Critical mission planning and rehearsal

KIVI NIRIA

Met onder meer:

Raymond Knops (CDA 2^e Kamer)

Gen-Maj Sander Schnitger

BGen Otto van Wiggen

Adolfo Klassen (VP CAE Canada)

Workshops:

TXchange

VBS2

Expositie

Nasimaaltijd

TNO innovation
for life

Woensdag 11 april 2012

11:00–19:00 uur

Marinekazerne Amsterdam

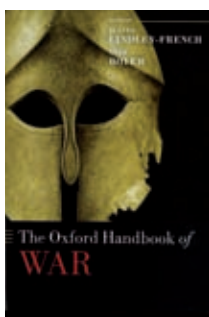
www.kiviniria.nl/dv

Callsign Nassau

Het moderne Korps Commandotroepen 1989-2012
Door Arthur ten Cate en Martijn van der Vorm
Amsterdam (Uitgeverij Boom) 2012
336 blz., ill.
ISBN 9789461056719
€ 24,50

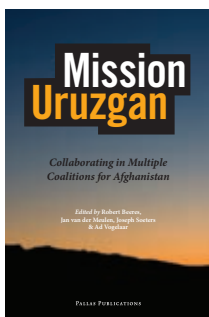
Callsign Nassau, de nieuwste publicatie van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie, beschrijft de jongste geschiedenis van het Korps Commandotroepen (KCT) van binnenuit. Twee militair historici met unieke toegang tot de mensen en archieven van de in Roosendaal gelegerde elite-eenheid vertellen hoe de commando's sinds het einde van de Koude Oorlog hun vak en organisatie aanpasten aan de tijd en wereldwijd participeerden in uitdagende crisisbeheersingsoperaties, gevaarlijke evacuaties uit crisisgebieden en riskante oorlogsmisaties. Het – tot nu toe veelal onzichtbare – werk van de commandotroepen komt, van Balkan tot Afghanistan, zeer uitvoerig aan bod in dit onthullende verhaal van het moderne KCT en zijn operaties.

The Oxford Handbook of War

Door Julian Lindley French en Yves Boyer (red.)
Oxford (Oxford University Press) 2011
710 blz.
ISBN 9780199562930
€ 129,-

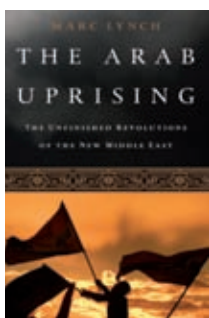
The Oxford Handbook of War is een bundel met vierenvestig artikelen van officieren en wetenschappers uit Europa, de Verenigde Staten en andere landen. In het boek komen tal van aspecten van oorlogvoering en militair optreden aan bod. Commandant der Strijdkrachten generaal Peter van Uhm leverde samen met prof. dr. Ben Schoenmaker van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie het artikel *Military Leadership in a Changing World*, over de theorie en de praktijk van het militaire leiderschap. Andere auteurs gaan onder meer in op het strategische niveau, het vormen van bondgenootschappen en opkomende machten zoals Brazilië, China en India.

Mission Uruzgan

Collaborating in Multiple Coalitions for Afghanistan
Door Robert Beeres, Jan van der Meulen,
Joseph Soeters en Ad Vogelaar (red.)
Amsterdam (Amsterdam University Press) 2012
340 blz.
ISBN 9789085550501
€ 44,50

Vanaf het begin van de missie in Uruzgan bestond er ambivalentie over wat er precies werd verwacht van de krijgsmacht en hoe dit moest worden gerealiseerd. De 3D-benadering en de noodzaak nu eens te praten, dan weer te vechten, stelden de eenheden voor een enorme opgave. In de bundel *Mission Uruzgan* presenteren militaire en civiele experts nieuwe data en scherpe analyses die betrekking hebben op fundamentele kwesties rond de missie. Politieke besluitvorming, logistiek, leiderschap, ethische dilemma's, lastenverdeling, effectmeting en *special operations* komen uitgebreid aan bod. Veel aandacht gaat ook uit naar de samenwerking met bondgenoten en met Afghaanse partners.

The Arab Uprising

The Unfinished Revolutions of the New Middle East
Door Marc Lynch
New York (Public Affairs) 2012
288 blz.
ISBN 9781610390842
€ 20,-

Het Midden-Oosten ondergaat één van de meest fundamentele veranderingen in zijn moderne geschiedenis, waarbij een nieuwe generatie, die het oude systeem afwijst, aan de macht wil komen. De verspreiding van een Arabisch populisme kan consequenties hebben voor de strategische positie van Israël. Dat zegt Marc Lynch, politicoloog aan de George Washington University, in *The Arab Uprising*. Volgens Lynch had Israël juist baat bij het aan de macht blijven van Arabische autocraten en zal Iran, dat kernwapens ontwikkelt maar de afgelopen jaren invloed onder de bevolking van Arabische landen verloor, de instabiliteit gebruiken om zich nog sterker als de islamitische 'leider' in de regio te profileren.

SUMMARIES

P. de Graaf and J.D. Harskamp – Reservists and Cyberoperations

In recent years Defense has taken ample steps in the field of cyberoperations. Cyber has to do with technology, but in the end it is about people and currently there is a shortage of qualified experts. In other countries, ranging from Great Britain to the United States and China, Armed Forces have introduced different solutions to use cyberreservists

to fill this widening gap in demanding circumstances. These examples may be worth examining and the authors describe the concept used in several countries. They propose to study how the basic concept might be applied to support the Dutch Armed Forces.

G.R. Dimitriu, G.P. Tuinman and M. van der Vorm – The Operational Development of Dutch Special Operations Forces (2005-2010)

Dutch army Special Forces operated in Afghanistan in 2002-2003. But it took another two years and a mission to Iraq before Dutch Special Operations Forces (SOF) were really put to the test. Between 2005 and 2010 three missions were carried out in Afghanistan. The authors describe these missions in which Special Forces of Army and Marines took

part. They discuss the insights and developments that resulted from these experiences. Based on open sources, they describe SOF and analyze the planning and implementation of these missions. By doing this, they not only clarify but also explain developments. The lessons learned are a sound foundation for the future use of SOF.

M. Hulsman and J.H. Mooren – Killing During a Military Mission

It is a fact of military life that soldiers kill military opponents when fighting is at hand. Yet there is little discussion about this fact in the media as well as in military publications. Research on this topic is rare. The authors focus on the role of guilt in the assimilation of killing in close combat. They describe military training and the process that enables a soldier to kill. They discuss how soldiers deal with this

experience and what can be said about moral feelings. As always, *the soldier* does not exist; each individual has his own response. In general, responsibility for one's own actions triggers certain feelings of guilt. At the same time these considerations can make soldiers feel human and conscientious.
